

Práce z dějin Akademie věd

číslo 1
ročník 5/2013

Vydavatel: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.

Redakce

Vedoucí redaktorka: Marie Bahenská (MÚA AV ČR)

Výkonná redaktorka: Hana Kábová (MÚA AV ČR)

Redakční rada

Jan Bílek (LA PNP), Daniela Brádlarová (MÚA AV ČR), Marek Ďurčanský (ÚDUK – AUK), Jan Chodějovský (MÚA AV ČR), Milena Josefovičová (MÚA AV ČR), Jan Kahuda (NA), Karel Koucký (NA), Miroslav Kunštát (MÚA AV ČR), Robert Luft (Collegium Carolinum, Mnichov), Rita Majkowska (Archiwum Nauki PAN i PAU, Krakov), Magdaléna Pokorná (HiÚ AV ČR), Marie Ryantová (FF JU, České Budějovice), Emilie Těšínská (ÚSD AV ČR), Filip Tomáš (nakladatelství Filip Tomáš – Akropolis)

Příprava obrazového materiálu z fondů A AV: Vlasta Mádlová

Technická redakce: Josef Tichý

Adresa redakce: Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8

e-mail: kabova@mua.cas.cz; <http://www.mua.cas.cz/>

Grafická úprava a sazba: Dušan Růžička, Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r. o.

Tisk: Akcent, tiskárna Vimperk, s. r. o.

Distribuce pro předplatitele: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Úsek vydavatelský a distribuční, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1; příjem objednávek a reklamací: tel. 234 612 203

e-mail: dedeciusova@mua.cas.cz

Registrace ev. č.: MK ČR E 18928

Vychází dvakrát ročně v Praze

Náklad 300 ks

Redakční uzávěrka tohoto čísla: 30. 4. 2013

Na obálce je využit motiv medaile Královské české společnosti nauk z r. 1784.

Česká akademie věd a umění, její kancelář a oběh písemností (1890–1952)

MARTINA ŠUMOVÁ

Czech Academy of Sciences and Arts, its Office and circulation of documents

Abstract: The article deals with the functioning of the Office of the Czech Academy of Sciences and Arts and its documents. It provides an overview of officers, their authority, and describes their real participation in the processing of documents. The same space is also devoted to administrative officers of the Office of the Academy. It records the gradual differentiation of administrative works related with the accumulation of processed paperwork. Circulation, the method of processing and subsequent storage of documents are described in detail.

Keywords: Czech Academy of Sciences and Arts; Office; Circulation, method of processing and storage of documents; First half of the 20th century.

Česká akademie věd a umění patřila k nejstarším institucím podporujícím a rozvíjejícím vědeckou a uměleckou činnost v českých zemích. V rámci rakousko-uherské monarchie fungovala pod názvem Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, po vzniku samostatného Československa nesla název Česká akademie věd a umění. Zatímco samotná Akademie již byla věnována celá řada článků a studií,¹ její kancelář zůstávala dosud téměř nepovšimnuta.²

Se zřízením Akademie je úzce spjata osobnost architekta Josefa Hlávky, který dal svým peněžním darem (200 000 zl.) v roce 1888 podnět k jejímu ustavení, a také zemský sněm,³ jenž jeho návrh podpořil. Přestože ještě ve stejném roce odsouhlasil vybudování Akademie i panovník,⁴ uběhlo téměř půl druhého roku,⁵ než mohla zahájit svou činnost.

- 1 Vyčerpávajícím způsobem přináší ucelený soupis Seznam pramenů archivních i jiných zveřejněných a základní literatura, jenž je přílohou studie HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. Prezidenti České akademie věd a umění. Přehled pramenů, literatury, výtvarných zpodobení a památných míst spjatých s jejich působením. In *Práce z Archivu Akademie věd*, 2007, řada A, sv. 9, s. 135–194, především s. 175–182 (dále: HOFFMANNOVÁ, J. Prezidenti ČAVU).
- 2 ŠLECHTOVÁ, Alena, LEVORA, Josef, BERAN, Jiří. *Česká akademie věd a umění 1890–1952. Inventář fondu*. Praha: ÚA ČSAV, 1989, s. I–XVI (dále: ČAVU. Inventář); ŠLECHTOVÁ, Alena, LEVORA, Josef. *Členové České akademie věd a umění 1890–1952*. Praha: Academia, 2004, s. 11–12 (dále: *Členové ČAVU*).
- 3 Sněm Království českého se na zřízení Akademie usnesl 9. 10. 1888.
- 4 Císař František Josef I. vyslovil svůj souhlas 25. 11. 1888.
- 5 Stalo se tak u příležitosti otevření nové budovy Muzea království Českého 18. 5. 1891.

Během této doby se připravovalo znění stanov, v nichž byl popsán způsob organizace Akademie, náplň činnosti, volby členů i funkcionářů, způsob financování a jiné otázky spojené s fungováním instituce. Původní stanovy, které schválil císař František Josef I. 23. ledna 1890, byly po dobu trvání Akademie dvakrát upraveny, a sice v roce 1923 a 1931. Úpravy z roku 1923 se týkaly především změn souvisejících s novým státoprávním uspořádáním, navýšily počty členů a rozšířily hlasovací právo mimořádných členů. Změny stanov se chystaly také po osvobození v roce 1945, ty však již nebyly realizovány.⁶

Akademie byla od počátku rozdělena do čtyř tříd. Obory historické, právní a filozofické zahrnovala I. třída. Do II. třídy náležely přírodní vědy, matematika a lékařství. Ve III. třídě byla zastoupena jazykověda a literární historie. IV. třída byla třídou uměleckou, zahrnující krásnou literaturu, hudební skladbu a výtvarné umění.

Jádro členské základny, tedy prvních 19 řádných členů, jmenoval 20. dubna 1890 císař a ti posléze volili další členy čestné, řádné, mimořádné, dopisující a zahraniční.⁷ Čestní členové byli ze začátku voleni z řad příznivců Akademie, jako byli příslušníci panovnických rodin a vysoké šlechty, později z řad politiků.⁸ Jejich počet byl v roce 1890 stanoven maximálně na 16, nejvýše čtyři z každé třídy. Pozdější úpravy stanov počet čestných členů již neomezovaly. Volební právo čestných členů bylo omezeno pouze na volby funkcionářů a čestných členů. Řádní členové byli voleni z řad vědců nebo umělců, kteří byli do roku 1918 rakouskými občany a po roce 1918 občany československými. Jejich počet byl stanoven na 15 pro I., II. a IV. třídu a 12 pro III. třídu, celkem tedy 57 řádných členů.⁹ Stejně pravidlo platilo i pro členy mimořádné. Rozdíl mezi řádnými a mimořádnými byl v hlasovacím právu. Řádní měli hlasovací právo ve valných shromážděních a ve své třídě, mimořádní jen ve své třídě. Dvojnásobný počet byl dopisujících členů, ti však neměli žádné hlasovací právo. Počet zahraničních členů byl omezen na 20 v každé třídě a podle prvních stanov také oni neměli hlasovací právo. Hlasování ve třídách i ve valném shromáždění jim umožnila až novela stanov z roku 1923.¹⁰

Volby členů a posléze též volby funkcionářů probíhaly na valných shromážděních. Valná shromáždění byla po dobu trvání Akademie jejím nejvyšším řídicím orgánem. Nej-

6 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha, Archiv AV ČR (dále: AAV ČR), fond Česká akademie věd a umění (dále: fond ČAVU), k. 170, i. č. 210, Stanovy ČAVU 1891, 1923, 1931. Podrobně se rozboru Stanov věnuje BERAN, Jiří. Stanovy České akademie věd a umění. In *Práce z Archivu Akademie věd*, 2007, řada A, sv. 9, s. 61–122 (dále: BERAN, J. Stanovy ČAVU).

7 Celkem jich bylo v letech 1890–1948 zvoleno 870. Viz HOFFMANNOVÁ, J. Prezidenti ČAVU, s. 136.

8 K tomu více BERAN, J. Stanovy ČAVU, s. 102.

9 Novela stanov z roku 1923 navýšila počty členů takto: řádných a mimořádných členů I. a III. třídy na 20 řádných a 20 mimořádných, ve II. třídě na 30 řádných a 30 mimořádných, ve IV. třídě byl počet zvýšen dokonce na 90 členů. Viz AAV ČR, fond ČAVU, k. 170, i. č. 210, Stanovy ČAVU 1923.

10 *Členové ČAVU*, s. 8–11.

méně jednou ročně se konalo slavnostní valné shromáždění, kde se předkládaly zprávy o činnosti Akademie a jejích tříd, o úmrtích a volbách členů, o cenách, stipendiích apod. a také se konaly přednášky.¹¹ Obvykle čtyřikrát ročně probíhala valná shromáždění správní, kde se volili funkcionáři a členové, projednávaly se zprávy předsednictva Akademie, zprávy a návrhy tříd a jiné otázky.¹² Novelty stanov přinesly změny týkající se i valných shromáždění. Slavnostní se nadále měla konat na počátku roku (a ne již 2. prosince na císařské narozeniny) nebo při slavnostních příležitostech, nově se objevila přednášková valná shromáždění, která však byla svolávána velmi vzácně, a správní shromáždění, jejichž počet byl redukován v důsledku posílení pravomocí jednotlivých tříd.¹³

Prvním a nejvýznamnějším funkcionářem Akademie, jehož volilo valné shromáždění, byl samozřejmě předseda, od roku 1923 (po změně stanov) oficiálně nazývaný prezidentem.¹⁴ Byl volen z řad čestných a řádných členů. Podle prvních stanov mohl být současně i předsedou jedné ze tříd Akademie, což již neumožňovala novela stanov z roku 1923, která omezila kumulaci funkcí. Na druhém místě mezi funkcionáři byl generální sekretář, od roku 1923 označovaný jako generální tajemník. Tento sekretář, volený vždy jen z řádných členů, byl zároveň referentem správní komise, což platilo po celou dobu trvání Akademie. Taktéž generální sekretář mohl být podle původních stanov současně sekretářem jedné ze tříd, což již nedovolovala novela stanov z roku 1923. Valné shromáždění dále volilo předsedy (prezidenty) tříd a sekretáře (tajemníky) tříd, a to na základě návrhů jednotlivých tříd. Prezidenti tříd, kteří byli zároveň viceprezidenty Akademie (od roku 1923 náměstkou prezidenta), byli voleni z řad čestných a řádných členů dané třídy. Sekretáři (od roku 1923 tajemníci) byli voleni pouze z řádných členů tříd. Všichni funkcionáři byli voleni na dobu tří let, ale mohli být voleni opakovaně.¹⁵ Po dobu trvání monarchie museli být předseda Akademie, předsedové tříd a generální sekretář potvrzeni do funkce panovníkem, po vzniku samostatného Československého státu je do funkcí potvrzovala vláda.¹⁶ Ostatní funkcionáře schvaloval protektor, který byl úředníkem ministerstva školství a národní osvěty a prostředníkem mezi vládou a Akademii, přičemž vládní orgány neměly Akademii ovlivňovat v tom, jak pojmala své úkoly.

11 ČAVU. Inventář, s. IV.

12 Tamtéž s. IV–V.

13 Tamtéž s. V.

14 Prezidentem Akademie byl nazýván již její první předseda Josef Hlávka. Doklady o tom najdeme např. v korespondenci s prvním sekretářem Akademie Bohuslavem Raýmanem, a to od jeho prvního dopisu z 25. 11. 1890. Viz Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále: LA PNP), fond Josef Hlávka, korespondence přijatá – Bohuslav Raýman. Oficiálně byl titul předsedy nahrazen titulem prezidenta a titul sekretáře titulem tajemníka až v novele stanov z roku 1923. Viz AAV ČR, fond ČAVU, k. 170, i. č. 210, Stanovy ČAVU 1923.

15 Dle tvrzení Blahoslava Šeplavého se v některých třídách usnesli na střídání ve funkci předsedy. Viz AAV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři České akademie věd a umění (dále: Funkcionáři ČAVU).

16 AAV ČR, fond ČAVU, k. 170, i. č. 210, Stanovy ČAVU 1891, 1923 a 1931.

Zevrubný popis způsobu volby funkcionářů podává jednací řád.¹⁷ Ten obsahoval podrobná ustanovení o veškeré správě záležitostí Akademie. O jednacím řádu se usnášelo správní valné shromáždění a schvalovalo jej ministerstvo školství. Pro volby funkcionářů jsou nejdůležitější § 64 a § 65 jednacího řádu z roku 1891. Podle § 64 byli funkcionáři (předsedové tříd), které schvaloval protektor, voleni nejméně tři měsíce před vypršením doby, na kterou byli zvoleni jejich předchůdci, aby schválení proběhlo ještě před vypršením mandátu. Pokud funkcionář zemřel nebo odstoupil a do nových voleb zbýval ještě nejméně jeden rok, proběhla nová volba. Dočasně zvolený funkcionář úřadoval až do nastoupení nového řádně zvoleného funkcionáře.

Tajemníci tříd, kteří nepodléhali schválení protektora, se volili vždy bezprostředně před vypršením tříleté úřadovací doby a nastoupili do funkce, jakmile tato tříletá doba vypršela. V případě, že některý z třídních tajemníků zemřel nebo odstoupil a do nové volby scházelo více než čtvrt roku, proběhla nová volba. Předsednictvo Akademie oznamovalo protektorovi jméno nově zvoleného funkcionáře.

§ 65 popisuje zcela konkrétně průběh volby. Funkcionáři se volili pomocí tištěných hlasovacích lístků. Pokud neobdržel navržený funkcionář potřebnou většinu hlasů, hlasovalo se vzápětí ještě jednou, a pokud ani tehdy neobdržel nikdo potřebnou většinu, přecházelo se k užší volbě ze dvou kandidátů. Jestliže při této užší volbě získali oba kandidáti stejný počet hlasů, tehdy o vítězi rozhodoval los.

Podle jednacího řádu měly být návrhy na volby funkcionářů i členů předloženy předsedovi Akademie do 15. listopadu daného roku. Rozmnožené návrhy rozeslal generální sekretář všem řádným a přihlášeným čestným členům do konce listopadu. Na základě těchto návrhů se 2. prosince volilo v hlavním valném shromáždění Akademie.

Nový jednací řád ve shodě se stanovami z roku 1923, patrně v důsledku nárůstu agendy, zakazoval kumulaci funkcí. Prezident ani generální tajemník již neměli zastávat jiné funkce v Akademii a neměli být ani přednosty některého ústavu Akademie. Dále nařizoval, aby se volba generálního tajemníka konala vždy rok po volbě prezidenta a stejně tomu bylo i v jednotlivých třídách.

Nejvyšším výkonným orgánem Akademie bylo její prezidium, které tvořil prezident a generální tajemník. Prezidium zastupovalo Akademii na veřejnosti v písemném i ústním jednání a spolu se správní komisí dohlíželo na to, aby byly zachovány výsady a práva Akademie i jejich členů a aby si ústavy i samotní členové řádně plnili povinnosti. Nadto prezidium Akademie koordinovalo práci tříd a jejich ústavů¹⁸ a rozhodovalo případně spory o kompetenci tříd a ústavů.

Úkolem samotného prezidenta bylo zastupovat Akademii navenek, řídit jednání valných shromáždění a správní komise. Prezident s generálním tajemníkem prováděl

¹⁷ Tamtéž, k. 169, i. č. 205, Jednací řád ČAVU.

¹⁸ První ústav, byl volněji přidružený k ČAVU, byl od roku 1907 Národohospodářský ústav. Dále následoval Ústav pro jazyk český, v letech 1911–1946 fungující pod názvem Kancelář Slovníku jazyka českého. Po roce 1945 vznikly Ústav pro českou literaturu a jen krátce existující Ústav pro matematiku.

usnesení valných shromáždění a podepisoval jménem Akademie všechny úřední listiny. Nově, podle stanov z roku 1923, měl prezident Akademie právo i povinnost zastavit každé usnesení valného shromáždění, správní komise nebo třídní schůze, které by se přičilo zákonu nebo stanovám nebo bylo Akademii na zjevnou újmu. Pokud to bylo nutné, mohli prezidenta ve všech těchto záležitostech zastupovat viceprezidenti (prezidenti jednotlivých tříd) podle pořadí, jak byli zvoleni za řádné členy Akademie.¹⁹

Generální tajemník přebíral všechny na Akademii doručené písemnosti a staral se o jejich řádný oběh, stejně tak o bezchybnou evidenci přijatých a odesílaných písemností. Dále se staral o finanční záležitosti Akademie, řídil jak příjmy, tak rozpočtové výdaje, vedl protokoly valných shromáždění a správní komise, deník a korespondenci Akademie. Písemnosti, které ukládaly Akademii právní závazky, podepisovali kromě prezidenta a generálního tajemníka ještě dva členové správní komise. Generální tajemník mohl být zastoupen dle potřeby jedním z třídních tajemníků.

Správní komise byla především hospodářským orgánem Akademie. Jejím úkolem byla péče o jmění Akademie, starala se o jeho bezpečné uložení a náležité výnosy z něj. Sestavovala také rozpočet podle návrhů tříd. Dohlížela na správné čerpání rozpočtu jednotlivými třídami tak, jak to vyžadovaly stanovy. Správní komise také rozhodovala o obsazování systemizovaných kancelářských míst (úřednických i služebních), taktéž o všech účtech a dalších hospodářských i finančních záležitostech Akademie, které nebyly výslovně vyhrazeny valnému shromáždění nebo jednotlivým třídám. Jejimi členy byli prezident, generální tajemník, třídní tajemníci a vždy dva řádní členové z každé třídy (celkem tedy 14 členů). Podle původních stanov její členy volilo valné shromáždění, od roku 1923 si své zástupce volily třídy samy. Každá třída tedy byla ve správní komisi zastoupena třemi členy, přičemž jedním z nich byl tajemník. Další dva členové byli buď voleni z jiných oborů, než byl tajemník, tak, aby byly ve správní komisi zastoupeny prakticky všechny obory nebo byli voleni akademicky nejstarší členové bez ohledu na obor.²⁰

Úkoly třídních funkcionářů byly upraveny následovně: předseda řídil činnost třídních schůzí a prováděl s třídním tajemníkem jejich usnesení. Třídní tajemník se staral o protokoly třídních schůzí, dohlížel na řádné užívání finančních prostředků v souladu se schváleným rozpočtem a stanovami. Vedle toho vedl korespondenci třídy a deník.

Třídní předseda spolu s tajemníkem dohlíželi na činnost třídy a ústavů k třídě přičleněných a zprostředkovali styk třídy a těchto ústavů s ostatními třídami, správní komisí i prezidentem Akademie. Styk ústavů a tříd s veřejností obstarávalo samo prezidium Akademie.²¹

V rámci Akademie dále fungovaly odborné komise třídní, mezitřídní, celoakademické či komitety, které byly zřizovány ad hoc. Samostatnou kapitolu tvořily fondy a nadace.

19 AV ČR, fond ČAVU, k. 170, i. č. 210, Stanovy ČAVU 1891, 1923, 1931.

20 Tamtéž, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU; k. 170, i. č. 210, Stanovy ČAVU 1923.

21 Tamtéž, k. 170, i. č. 210, Stanovy ČAVU 1891, 1923, 1931; k. 169, i. č. 205, Jednací řád ČAVU.

Předsedové a prezidenti

Prvním předsedou Akademie se stal architekt a stavitel **Josef Hlávka** (15. 2. 1831 – 11. 3. 1908), který byl členem a předsedou IV. třídy. Do vedení Akademie jej jmenoval císař František Josef I. 20. dubna 1890. Tuto funkci zastával šest funkčních období od 12. července 1890 až do své smrti. Po celou dobu také stál v čele IV. třídy.²² Hlávkovu předsednictví mělo evidentně podklad v jeho zakladatelském počinu. Z korespondence s generálními sekretáři, předsedy tříd i pracovníky kanceláře Akademie je patrné, že Hlávka úřadoval z velké části ze svého sídla v Lužanech.²³

Ani o Hlávkově nástupci nebylo po jeho smrti mezi členy Akademie pochyb.²⁴ Nemohl jím být nikdo jiný, než vynikající právník, jeden ze zakladatelů moderní české právní vědy, profesor **Antonín Randa** (8. 7. 1834 – 6. 10. 1914), jenž byl členem I. třídy a v letech 1890–1911 také jejím předsedou. Randa byl Hlávkovým prvním náměstkem a již během Hlávkovy předsednictví jej v mnoha jednáních zastupoval. Byli si osobně blízcí.²⁵ Randa byl předsedou Akademie v letech 1908–1914, brzy po své třetí volbě zemřel.²⁶ Počínaje Randou narostla významně agenda předsedy Akademie o záležitostech souvisejících se správou jmění Nadání Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových. Pro oba první předsedy bylo společné, že část úřední agendy vyřizovali mimo kancelář Akademie, tedy že úřadovali „doma“.²⁷

Třetím předsedou se stal mineralog, zakladatel české mineralogické školy profesor **Karel Vrba** (10. 11. 1845 – 7. 12. 1922). V letech 1900–1903 byl sekretářem a poté do roku 1922 předsedou II. třídy. Ještě než nastoupil do předsednické funkce (24. října 1914 – 7. prosince 1922), byl v letech 1910–1914 generálním sekretářem. Také profesor Vrba byl zvolen předsedou třikrát a stejně jako jeho předchůdce ve třetím funkčním období zemřel.²⁸

Již během Vrbovy nemoci jej zastupoval jazykovědec–komparatista, první český specialista na sanskr, profesor **Josef Zubatý** (20. 4. 1855 – 21. 3. 1931), který byl čle-

22 *Členové ČAVU*, s. 104–105; TOMEŠ, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století* (dále: *ČSB XX. stol.*), I. Praha, Litomyšl: Paseka, 1999, s. 466. Nekrology členů ČAVU byly zpravidla publikovány v *Almanachu ČAVU*.

23 LA PNP, fond Josef Hlávka, korespondence se sekretáři Františkem Josefem Studničkou, Josefem Šolínem a Bohuslavem Raymanem, prvním náměstkem Antonínem Randou i vedoucím kanceláře Josefem Kořánem a jeho podřízeným Antonínem Hamrlem. Dokladem úřadování doma je i zachování nemalé části úředních písemností ČAVU (které bychom marně hledali ve fondu ČAVU v Archivu AV ČR) v Hlávkově osobním fondu.

24 A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU.

25 Dokladem toho je poměrně obsáhlá složka Randových dopisů Hlávkově. LA PNP, fond Josef Hlávka, korespondence přijatá – Antonín Randa.

26 *Členové ČAVU*, s. 249–250; *ČSB XX. stol.*, III., s. 20.

27 U Randy pozorujeme tuto skutečnost v podstatně menší míře, než tomu bylo u Hlávky. Srv. Národní archiv, Rodinný archiv Randů a Krulišů; písemnosti týkající se Akademie a korespondenci s dalšími funkcionáři nalezneme v kartonech 1, 2, 5 a 10.

28 *Členové ČAVU*, s. 329–330; *ČSB XX. stol.*, III., s. 498.

nem III. třídy a v letech 1916–1923 jejím předsedou. Akademii řídil od 16. ledna 1923 do své smrti, tedy opět tři funkční období.²⁹

Zatímco volba prvních čtyř předsedů byla do jisté míry předem daná (každý z jiné třídy), před volbou dalšího z nich došlo k dosti bouřlivým zákulisním jednáním.³⁰ Z nich vyšel vítězně hudební skladatel, pedagog a spisovatel, profesor Státní konzervatoře v Praze **Josef Bohuslav Foerster** (30. 12. 1859 – 29. 5. 1951). Byl členem IV. třídy a v letech 1927–1931 i jejím předsedou. V čele Akademie byl od 5. května 1931 do 25. ledna 1939, tedy tři funkční období.³¹ Na rozdíl od svých předchůdců, kteří jakožto předsedové a prezidenti zemřeli, byl Foerster v dalších volbách přehlasován.³²

S velkou převahou byl tehdy zvolen prezidentem člen I. třídy, historik, jeden z hlavních představitelů Gollovy školy, profesor **Josef Šusta** (19. 2. 1874 – 27. 5. 1945). Původně měl být prezidentem pouze jedno funkční období.³³ Záhy však přišla okupace republiky a od září 1941 dokonce vyhlášení výjimečného stavu, které zakazovalo konání veškerých schůzí. Valné shromáždění Akademie se tak mohlo sejít až v dubnu 1942, kdy byl Šusta znovu zvolen prezidentem. Jeho funkční období končilo v roce 1944, ale nové volby nebyly připraveny. Došlo k tiché dohodě tříd, že volby proběhnou až po válce.³⁴ Šusta tak byl prezidentem od 25. ledna 1939 do své smrti 27. května 1945. Díky němu se i v době okupace podařilo udržet kontinuitu české vědy a kulturního života.³⁵

První poválečné volby znamenaly velkou změnu, bylo upuštěno od zásady střídání tříd v obsazování prezidentského křesla. Nejprve se rozhodovalo mezi třemi kandidáty: Kamilem Kroftou, Albertem Pražákem a Zdeňkem Nejedlým, brzy zůstal jen kandidát posledně jmenovaný. Nejedlý tehdy zastával funkci ministra školství, a proto se členům Akademie zdálo prospěšné soustředit funkci předsedy Akademie a ministra školství v jedné ruce. Posledním prezidentem Akademie se tak stal hudební vědec, estetik, historik, publicista a politik, profesor **Zdeňk Nejedlý** (10. 2. 1878 – 9. 3. 1962). Stejně jako Šusta byl členem I. třídy. Od Nejedlého se očekávala reorganizace Akademie. Když však začal prosazovat změnu podle moskevského vzoru, tedy akademii věd bez umění, postavila se řada členů do opozice. Nicméně Nejedlému se podařilo svůj názor prosadit a nakonec uspěl i v dalších volbách na období 1948–1950. Reorganizace nejen Akademie, ale celého vědeckého prostředí republiky, mohla pokračovat.³⁶ Nejedlý tedy

29 *Členové ČAVU*, s. 347–348; *ČSB XX. stol.*, III., s. 574.

30 A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU.

31 *Členové ČAVU*, s. 75–76; *ČSB XX. stol.*, I., s. 327–328.

32 Šeplavý to připisuje vyostřeným sporům Foerstera s kuratoriem Nadání manželů Hlávkových. Viz A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU.

33 Šeplavý píše, že mezi členy jednotlivých tříd došlo k dohodě o střídání prezidentů ČAVU po jednom funkčním období. Viz A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU.

34 A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU.

35 *Členové ČAVU*, s. 298–299; *ČSB XX. stol.*, III., s. 326.

36 A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU.

představuje spojovací článek mezi starou Akademií, v jejímž čele stál od 3. července 1945 do podzimu 1952, a nově koncipovanou Československou akademií věd, jejímž předsedou byl až do své smrti v roce 1962.³⁷

Generální sekretáři později nazývaní generální tajemníci

Druhou nejvýznamnější osobou z hlediska úřadování Akademie byl její generální sekretář později nazývaný generálním tajemníkem. Měl značný vliv na otázky řešené v rámci celé Akademie a mnohdy i na otázky tříd a akademických komisí. Na tomto postu se během trvání Akademie vystřídal deset významných osobností.

Za Hlávkova předsednictví to byli tři členové II. třídy. Prvním z nich byl matematik, astronom, organizátor českého vědeckého života, profesor **František Josef Studnička** (27. 6. 1836 – 21. 2. 1903). Za jeho úřadování se vytvořila struktura jednacího řádu a rodila se samotná kancelář. Patrně však mezi ním a prezidentem došlo k rozporům, neboť na svou funkci za necelý rok rezignoval.³⁸ Funkci generálního sekretáře zastával od 12. července 1890 do 3. července 1891.³⁹

Po Studničkově rezignaci byl zastupováním generálního sekretáře pověřen sekretář II. třídy profesor Bohuslav Raýman.⁴⁰ Valné shromáždění však dalo na svém následujícím zasedání 14. července 1891 přednost stavebnímu technikovi a geometru, profesoru **Josefu Šolínovi** (4. 3. 1841 – 19. 9. 1912). Generálním sekretářem byl tři funkční období, od 14. července 1891 do 30. června 1899.⁴¹ Na jaře 1899 profesor Šolín onemocněl, zotavování z nemoci bylo pomalé, a proto v dalších volbách na funkci generálního sekretáře již nekandidoval. Měl pocit, že po osmi letech v úřadu by ho měl vystřídat někdo mladší.⁴² Ostatně kvůli zdravotním problémům se hodlal vzdát funkce již dříve.⁴³

Teprve tehdy uspěl chemik, zakladatel české organické chemie, profesor **Bohuslav Raýman** (7. 12. 1852 – 22. 9. 1910), který byl v letech 1890–1899 tajemníkem II. třídy. Generálním sekretářem byl zvolen 3. července 1899 a poté ještě třikrát. Tuto funkci za-

37 *Členové ČAVU*, s. 211; *ČSB XX. stol.*, II., s. 435–436.

38 LA PNP, fond Josef Hlávka, korespondence přijatá – F. J. Studnička, Studničkův dopis Hlávkovi z 24. 2. 1891.

39 AAV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU. Dále též *Členové ČAVU*, s. 282–283; *ČSB XX. stol.*, III., s. 212.

40 Podle Šeplavého chtěl prezident Hlávka pověřit zastupováním generálního sekretáře prof. Durdíka, ten však tuto nabídku nepřijal. Viz AAV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU.

41 AAV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU. Dále *Členové ČAVU*, s. 294–295; *ČSB XX. stol.*, III., s. 287.

42 LA PNP, fond Josef Hlávka, korespondence přijatá – Josef Šolín, Šolínův dopis Hlávkovi z 11. 6. 1899.

43 Poprvé se Šolín o této skutečnosti zmiňuje v dopise Hlávkovi ze 7. 1. 1894. Viz LA PNP, fond Josef Hlávka, korespondence přijatá – Josef Šolín.

stával až do své smrti.⁴⁴ Ze vzájemné korespondence je patrné, že velká tíže úřadování Akademie ležela právě na Raýmanovi, neboť Hlávka trávil hodně času v Lužanech, a tak byl generální sekretář nucen řešit s předsedou celou řadu organizačních záležitostí právě prostřednictvím korespondence⁴⁵ nebo při osobních návštěvách v Lužanech.

Za Raýmanova nástupce byl zvolen profesor **Karel Vrba**. Tuto funkci zastával od 15. října 1910 do 24. října 1914 a zastával by ji jistě ještě dál, kdyby 6. října 1914 nezemřel dosavadní předseda Akademie profesor Randa, jehož ve funkci nahradil právě Vrba.⁴⁶

Na uprázdněné místo generálního sekretáře nastoupil orientalista a překladatel z orientálních jazyků, profesor **Rudolf Dvořák** (12. 11. 1860 – 1. 2. 1920), který byl členem a v letech 1912–1915 také tajemníkem III. třídy. Generálním tajemníkem byl dvě funkční období od 29. října 1914 až do své smrti. Názor Šeplavého, že byl profesor Dvořák člověk pasivní, vše řídil prezident Vrba, který měl za sebou čtyřletou praxi jako generální sekretář,⁴⁷ je nutné podrobit náležité kritice. Profesor Dvořák byl ve svém oboru uznávaným vědcem s rozsáhlými mezinárodními styky. O jeho organizačních schopnostech vypovídají i skutečnosti, že v letech 1892–1898 řídil hlavní redakci Otova slovníku naučného, ve studijním roce 1900/1901 byl děkanem Filozofické fakulty a v letech 1915–1916 rektorem Univerzity Karlo-Ferdinandovy.⁴⁸

Prezident Vrba se snažil, aby Dvořákovým nástupcem byl profesor Bohumil Němec. Potíž byla v tom, že byl ze stejné třídy jako předseda. Generálního sekretáře tak do nových voleb zastupoval člen IV. třídy spisovatel František Herites. V dubnové volbě však Němec neuspěl a novým generálním sekretářem se stal právník, profesor **Karel Kadlec** (11. 1. 1865 – 4. 12. 1928), který byl členem a v letech 1912–1920 také tajemníkem I. třídy. V čele kanceláře stál od 14. dubna 1920. Zemřel během třetího funkčního období v prosinci 1928.⁴⁹

Po Kadlecově smrti, na žádost předsedy Zubatého, zastupoval generálního tajemníka historik a archivář **Jan Bedřich Novák** (27. 11. 1872 – 29. 10. 1933). Valné shromáždě-

44 A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU. Dále *Členové ČAVU*, s. 250; *ČSB XX. stol.*, III., s. 25.

45 O Raýmanově úřadování a jeho vztahu k předsedovi Akademie Hlávkoví vypovídá jeho obsáhlá korespondence. Raýman coby tajemník napsal Hlávkoví 108 dopisů včetně telegramů a kratších listků, spíše vzkazů. Dnes je nám tato korespondence cenným dokladem toho, o čem všem generální sekretář předsedovi psal. Viz LA PNP, fond Josef Hlávka, korespondence přijatá – Bohuslav Raýman; srv. MÁDLOVÁ, Vlasta. Bohuslav Raýman a Česká akademie věd a umění. *Práce z dějin Akademie věd*, 2011, roč. 3, s. 197–224 (na s. 209–222 Výběrová edice korespondence Bohuslava Raýmana Josefu Hlávkoví; editováno 13 dopisů z let 1891–1907).

46 A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU. Dále viz pozn. 28.

47 Tamtéž. Patrně se do jejich vzájemného vztahu promítalo jejich politické přesvědčení. Dvořák nastupoval do funkce již za světové války a názorově se lišil od prorakousky smýšlejícího předsedy Vrby.

48 *Členové ČAVU*, s. 65–66; *ČSB XX. stol.*, I., s. 279.

49 A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU. Dále *Členové ČAVU*, s. 136–137; *ČSB XX. stol.*, II., s. 17.

ní jej posléze do této funkce řádně zvolilo. Novák byl členem a v letech 1926–1929 také tajemníkem I. třídy. Funkci generálního tajemníka zastával tedy dvě funkční období, od 14. května 1929 do své smrti.⁵⁰

Ve funkci generálního tajemníka nahradil Nováka jeden ze zakladatelů české anatomie a neuroanatomie, profesor **Karel Weigner** (10. 4. 1874 – 20. 11. 1937). Tento člen a v letech 1927–1934 také tajemník II. třídy stál v čele kanceláře dvě funkční období od 19. ledna 1934 do své smrti.⁵¹

Po Weignerovi přichází lingvista, specialista na srovnávací indoevropskou a slovanskou jazykovědu, profesor **Oldřich Hujer** (25. 11. 1880 – 4. 6. 1942), který byl členem a v letech 1930–1938 také tajemníkem III. třídy. Úřad zastával od 26. ledna 1938, poté byl do funkce zvolen ještě dvakrát, poslední volby 29. dubna 1942 se již neúčastnil. Byl nemocen a krátce nato zemřel.⁵²

Nová volba generálního tajemníka proběhla 20. listopadu 1942, do funkce byl zvolen člen a v letech 1939–1946 také tajemník II. třídy, fyzik, profesor **Viktor Trkal** (14. 8. 1888 – 3. 9. 1956). Generálním tajemníkem byl zvolen ještě dvakrát a setrval ve funkci prakticky do zániku Akademie v roce 1952.⁵³

Zaměstnanci kanceláře ČAVU

Ředitelé kanceláře

Zázemí pro řádné úřadování prezidenta a generálního tajemníka zajišťovala kancelář. Zpočátku v ní pracoval pouze jeden kancelářský úředník, jímž byl dosavadní univerzitní kvestor **Josef Kořán** (1838–1912), který pomáhal již při počátečních pracích spojených s vytvořením Akademie. Oficiálně působil v kanceláři Akademie od 1. května 1891. Po roce mu byla přiznána definitiva a byl ustanoven ředitelem kanceláře. Protože byl jediným úředníkem Akademie, vykonával veškeré práce kancelářské, účetní a pro případ potřeby i konceptní, které vyplývaly ze služební instrukce. Kořán se musel zavázat, že bude pracovat výhradně pro Akademii. Pokud by chtěl vykonávat vedlejší zaměstnání, muselo by s tím souhlasit vedení Akademie, což vyplývalo ze stanov a jednacího řádu. Ředitel měl pracovat v kanceláři 6 hodin denně, mimo to měl být k dispozici vždy, když se konaly schůze tříd a komisí.⁵⁴ Od roku 1894 mu pomáhal adjunkt, jenž převzal část agendy. K další diferenciaci došlo v posledním roce Kořánova úřadování (1909),

50 Tamtéž. Dále *Členové ČAVU*, s. 216–217; *ČSB XX. stol.*, II., s. 162.

51 Tamtéž. Dále *Členové ČAVU*, s. 333–334; *ČSB XX. stol.*, III., s. 517.

52 Tamtéž. Dále *Členové ČAVU*, s. 113; *ČSB XX. stol.*, I., s. 533.

53 Tamtéž. Dále *Členové ČAVU*, s. 310; *ČSB XX. stol.*, III., s. 372–373.

54 Poměrně jasnou představu o rozsahu Kořánem vykonávaných prací máme díky zachovanému konceptu pracovní smlouvy mezi ním a Akademií. Viz LA PNP, fond Josef Hlávka, Česká akademie věd a umění, doklady: Smlouva (koncept) mezi Českou akademií a Josefem Kořánem jako úředníkem kanceláře, 1891.

tehdy byla přijata do kanceláře ještě písarka na stroji, která pracovala na poloviční úvazek.

Kořána po odchodu na odpočinek⁵⁵ nahradil dosavadní adjunkt **Antonín Hamrle**, který byl do služeb Akademie přijat v roce 1894. Definitiva mu byla přiznána až v roce 1911 po sedmnácti letech práce. V čele kanceláře stál od roku 1910 až do své smrti v roce 1926. Měl v kanceláři prakticky stejné povinnosti jako jeho předchůdce.⁵⁶

Třetím a posledním ředitelem byl **Blahoslav Šeplavý**. O jeho kariérním postupu, pracovních povinnostech, radostech i strastech v kanceláři Akademii toho víme nejméně. Vedle úředních písemností tvořících jeho osobní spis se v archívním fondu ČAVU zachovaly i jeho vzpomínky na léta strávená v Akademii a na jeho kolegy.⁵⁷ Do kanceláře Akademie byl přijat 1. února 1920 prozatímně na jeden rok. S platností od 19. dubna 1920 byl ustanoven kancelářským adjunktem, jenž měl vykonávat práce kancelářské a knihovnické.⁵⁸ Ve vzpomínkách Šeplavý píše: „Protože bývalý úředník Akademie dr. Hartl po návratu z vojny pracoval v Akademii jen 14 dní, byla jeho práce velmi zanedbána, a tak nový adjunkt provedl práce účetní, rejstřík archivu, materiál pro vydání *Věstníku a Almanachu za několik let minulých*.“⁵⁹ O jeho definitivě bylo rozhodnuto až po třech letech služby (s platností od 1. července 1922) z čehož Šeplavý vinil tehdejšího generálního sekretáře profesora Kadlece.⁶⁰ V březnu 1925, když vážně onemocněl dosavadní ředitel kanceláře Hamrle, převzal Šeplavý veškerou kancelářskou agendu i účetnictví. Do kanceláře v té době nebyl přijat žádný pracovník, takže Šeplavý téměř

55 A AV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, J. Kořán; k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie.

56 A AV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, A. Hamrle.

57 Tamtéž, B. Šeplavý. Dále k. 224, i. č. 1087, B. Šeplavý: Příspěvek k historii České akademie věd a umění: Hlávkova smrt a spory vzniklé po jeho smrti; i. č. 1088, B. Šeplavý: Česká akademie věd a umění a technické. Jednání o V. třídu (technickou); i. č. 1090, B. Šeplavý: Funkcionáři ČAVU; i. č. 1991, B. Šeplavý: Vzpomínka na prezidenta ČAVU prof. dr. Karla Vrbu; i. č. 1092, B. Šeplavý: Prezident Josef Zubatý; i. č. 1093, B. Šeplavý: Vzpomínka na prezidenta J. B. Foerstra; i. č. 1094, B. Šeplavý: Vzpomínka na prezidenta prof. dr. J. Šustu; i. č. 1095, B. Šeplavý: K tragickému skonu prezidenta prof. dr. Josefa Šusty; i. č. 1096, B. Šeplavý: Vzpomínka na dr. Jana Bedřicha Nováka; i. č. 1097, B. Šeplavý: Vzpomínka na prof. dr. Viktora Trkala; i. č. 1100, B. Šeplavý: O budovu Akademie.

58 Více viz rozhodnutí správní komise ve schůzi dne 12. 4. 1920, č. j. 602/1920. A AV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, B. Šeplavý.

59 A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie.

60 Problém byl patrně v tom, že generální tajemník Akademie Karel Kadlec nechtěl uznat Šeplavému jeho vysokoškolské vzdělání, protože nemělo nic společného s povahou Akademie. Šeplavý byl absolutněm zemědělského oboru na české technice. Více o tom v rozhodnutí správní komise ve schůzi dne 26. 6. 1922, č. j. 853/1922 (A AV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, B. Šeplavý) a též A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie.

rok a půl vykonával všechny kancelářské práce sám.⁶¹ Poté, co Hamrle zemřel, ucházel se Šeplavý o místo ředitele kanceláře Akademie. Nebylo mu však plně vyhověno, byl pouze jmenován jejím správcem.⁶² Od září 1926 byl do kanceláře přijat nový adjunkt dr. Zdeněk Smetáček, podle Šeplavého se však situace nijak zásadně nezlepšila. Šeplavý ve vzpomínkách píše, že Smetáček neuměl psát na stroji, ani nerozuměl účetnictví.⁶³ A tak on, šéf kanceláře, musel konat veškerou práci, kterou konal dříve jako adjunkt, což mu bylo přímo nařízeno dekretem.⁶⁴ I zde je nutné Šeplavého tvrzení podrobit náležité kritice. Nicméně k posílení kancelářského personálu došlo až v říjnu 1927, kdy na zákrok profesorů Weignera a Němce byla do kanceláře přijata nová písarka.⁶⁵ Ředitelem kanceláře se Šeplavý stal až 1. ledna 1929.⁶⁶ V témže roce došlo k další diferenciaci agendy kancelářských pracovníků. Ředitel přestal vést účetní agendu, která po roce 1926 velmi narostla. Do té doby totiž spravovala fondy Akademie zemská účtárna, kde byl pro věci akademické vyčleněn jeden úředník. V roce 1926 ale nastala změna a tuto agendu byla nucena převzít kancelář Akademie. Počet spravovaných fondů se postupem let ztrojnásobil. Teprve zpráva Nejvyššího kontrolního úřadu, která upozornila na nutnost oddělení pokladní a účetní agendy (obě vedl Šeplavý), přiměla vedení Akademie k navýšení pracovníků kanceláře. Od 1. listopadu 1929 bylo vytvořeno nové pracovní místo pro účetní.

Šeplavý se také staral o distribuci publikací vydávaných Akademií, jejich výměnu mezi institucemi a prodej.⁶⁷ V čele kanceláře Akademie zůstal až do jejího zániku v roce 1952.⁶⁸

Tajmníci kanceláře

Vedle ředitele kanceláře byl jejím dalším pracovníkem kancelářský adjunkt, později nazývaný tajemníkem. Prvním adjunktem byl pozdější ředitel kanceláře **Antonín Ha-**

61 Více viz A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie.

62 Rozhodnutí správní komise ve schůzi dne 17. 3. 1926, č. j. 511/1926 se zpětnou platností od 1. února 1926. Viz A AV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, B. Šeplavý.

63 A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie, s. 12.

64 V dekretu z 19. 3. 1926 (A AV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, B. Šeplavý) se píše: „Co se týče služebních Vašich povinností, zůstávají týmiž jako posud. Buďte totiž vyřizovat nejen veškerou běžnou agendu, nýbrž povedete i účetnictví.“

65 A AV ČR, fond ČAVU, k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie.

66 Rozhodnutí správní komise ve schůzi dne 13. prosince 1928, č. j. 1957/1928. Viz A AV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, B. Šeplavý.

67 A AV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, B. Šeplavý, dopis ČAVU č. j. 4308/1950 z 12. 9. 1950 adresovaný Ministerstvu školství věd a umění ve věci zařazení ředitele Šeplavého podle nového platového zákona.

68 Tamtéž, k. 297, i. č. 875, Zaměstnanci ČAVU – zaměstnanci prezidia ČAVU, všeobecné spisy.

mrle. Kancelářskou práci vykonával v letech 1894–1909.⁶⁹ V následujícím roce se stal ředitelem kanceláře.

Dalším adjunktem byl **Antonín Hartl**, který pracoval v Akademii od 15. dubna 1913. Původně vykonával práce kancelářské a knihovnické. Po zkoušce ze všeobecného a státního účetnictví mu byla od 1. ledna 1915 přiznána definitivita a jeho povinnosti byly rozšířeny o účetní agendu. Kancelář, kterou tvořili ředitel a kancelářský adjunkt, vedla tehdy podací protokol, výpravnu i spisovnu a nadto měla na starosti i knihovnu, která čítala na 10 000 svazků knih. Od 21. června 1915 do 31. ledna 1919 vykonával Hartl vojenskou službu a veškerá práce kancelářská zůstala pouze na řediteli. Po ukončení vojenské služby se Hartl vrátil do Akademie, kde setrval pouze do 1. dubna 1919, kdy na vlastní žádost odešel pracovat na ministerstvo zahraničních věcí.⁷⁰

Po jeho odchodu nastoupil do kanceláře **Blahoslav Šeplavý**, který tuto práci vykonával do svého jmenování jejím správcem na jaře 1926.

Od 1. září 1926 vstoupil do služeb Akademie dr. **Zdeněk Smetáček**, který byl přijat na místo adjunkta kanceláře nejprve na jeden rok. Poté byl jmenován definitivním adjunktem. Jak již bylo uvedeno výše, Šeplavý s jeho prací nebyl spokojený. Nicméně Smetáček pracoval v kanceláři Akademie deset let. Na konci srpna 1936 odešel na vlastní žádost do redakce Lidových novin.⁷¹

Až do konce roku nebylo místo adjunkta obsazeno. S platností od 1. ledna 1937 byl přijat dr. **Mojmír Vaněk**.⁷² Stejně jako s jeho předchůdcem s ním byla uzavřena pracovní smlouva s jednoletou zkušební lhůtou. Po jejím vypršení mu byla přiznána definitivita.⁷³ Také on měl vykonávat veškeré práce kancelářské, které mu uložilo prezidium nebo ředitel kanceláře. Akademii opustil patrně v létě 1945, kdy mu byla nabídnuta práce v Kanceláři prezidenta republiky. Svůj vztah k Akademii popsal slovy: „Práce v České akademii věd a umění byla mi ctí, neboť mne uváděla do prostředí, jež v kulturním životě našeho národa je nejvýznamnější a nejušlechtlejší. Vzpomínky na tato léta zůstanou mi drahé. Doufám, že i ve svém budoucím povolání budu mít možnost zůstat s naším kulturním životem a tím i s členy České akademie ve styku. Bude pro mne čestnou povinností, budu-li moci podle svých skrovných sil jakkoliv i v tomto novém

69 Na základě dochovaných dopisů Hamrleho prezidentu Akademii Hlávkově si můžeme dobře utvořit představu, co tento kancelářský úředník vyřizoval (žádosti o podporu, styk s autory a tiskárnou apod.) a jak pracoval (samostatně, ale vždy s vědomím a souhlasem ředitele kanceláře). Viz LA PNP, fond Josef Hlávka, korespondence přijatá – Antonín Hamrle (1894–1907).

70 A AV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, A. Hartl, k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie.

71 Tamtéž, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, Z. Smetáček.

72 O jeho přijetí rozhodla správní komise ČAVU ve své schůzi dne 16. 12. 1936, dopis ze dne 17. 12. 1936, č. j. 1595/36. Viz A AV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, M. Vaněk.

73 A AV ČR, fond ČAVU, k. 297, i. č. 875, Zaměstnanci ČAVU – Zaměstnanci prezidia ČAVU, všeobecné spisy, dopis ČAVU adresovaný M. Vaňkovi z 18. 12. 1937, č. j. 1952/37.

*působení prospěti naší kultuře, především však také popřípadě i České akademii věd a umění a jejím členům.*⁷⁴

Kdy přesně Vaněk z Akademie odešel, není z dochovaného písemného materiálu zcela jasné. Místo zůstalo neobsazené až do 1. dubna 1946, kdy nastoupil jako smluvní úředník student práv **Karel Šulc**. Poválečné období přineslo také změnu v označení kancelářského pracovníka, a sice z adjunkta se stal prezidiální tajemník.⁷⁵ Měl vykonávat veškeré práce, které mu uložilo prezidium a prezidiální ředitel. Kromě běžné kancelářské práce obstarával také redakční práce Věstníku Akademie a vyřizoval cizojazyčnou korespondenci se zahraničními ústavy.⁷⁶

Další pracovníci kanceláře

V archivním fondu ČAVU se dochovaly zprávy o **Barboře Kožíškové**, která pracovala v kanceláři jako písařka na stroji na poloviční úvazek. Byla zde zaměstnána od roku 1909 do roku 1920, kdy odešla pracovat na ministerstvo veřejných prací.⁷⁷ Po jejím odchodu měla být na místo písařky přijata **Věnceslava Burešová**. Ta však dala přednost nabídce z kanceláře rektorátu Univerzity Karlovy a do Akademie vůbec nenastoupila.⁷⁸ Nová písařka poté nebyla přijata, a tak písařské práce vykonával **Blahoslav Šeplavý** nad rámec své práce adjunkta. To se po roce změnilo, ne však ke spokojenosti Šeplavého, který v sobě kumuloval dvě funkce.⁷⁹ Situace se zlepšila až v říjnu 1927, kdy byla přijata nová písařka na stroji **Jarmila Naxerová**.⁸⁰

Do konce dvacátých let se kancelář rozrostla ještě o jednu pracovníci. Od 1. listopadu 1929 zde pracovala jako účetní **Anna Kozáková**. Novou účetní byla Akademie nucena přijmout v souvislosti s nárůstem účetní agendy, jak již bylo zmíněno výše. Kozáková měla na starosti práce účetní, věci daňové a národní pojištění. V kanceláři

74 Srv. Vaňkův dopis adresovaný ČAVU z 19. 6. 1945, v němž prosí o uvolnění ze služby. Viz AAV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, M. Vaněk.

75 Na základě rozhodnutí správní komise zasedající 26. 6. 1947 se jím stal právě Karel Šulc. Vypovídá o tom dopis ČAVU z 15. 9. 1947, č. j. 1915/47. Viz AAV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, K. Šulc.

76 AAV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, K. Šulc.

77 Tamtéž, k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie.

78 Tamtéž.

79 Rozhodnutí správní komise z 30. 4. 1921 určené Šeplavému: „*Napříště však bude Vaší povinností práce takové [práce na psacím stroji] konati beze zvláštní odměny, poněvadž nelze činnost Vaší přesně vymezovati a povaha kancelářské agendy České akademie nutně vyžaduje, abyste konal všechny práce, jež Vám budou přikázány.*“ Srv. dále s rozhodnutím správní komise ve schůzi 26. 6. 1922, č. j. 853/1922. Viz AAV ČR, fond ČAVU, k. 299, i. č. 879, Zaměstnanci ČAVU, Zaměstnanci prezidia – osobní spisy, B. Šeplavý; k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie.

80 AAV ČR, fond ČAVU, k. 297, i. č. 875, Zaměstnanci ČAVU – Zaměstnanci prezidia ČAVU, všeobecné spisy.

pracovala až do roku 1952. Po třech letech práce získala definitivu, stejně jako Jarmila Naxerová.⁸¹

Další diferenciaci kancelářských pracovních míst můžeme pozorovat v poválečném období. Nejprve byla přijata **Josefa Růžičková**, která vedla protokol a kartotéku. Dále měla na starosti příruční pokladnu, pořizovala cizojazyčné seznamy publikací a stenografovala. Ve službách Akademie byla v letech 1945–1952.⁸² O rok později nastoupila další stenotypistka **Anna Hejnová**, která zpracovávala spisový materiál, vedla evidenci členů a komisí, inventář a cizojazyčnou korespondenci. V kanceláři Akademie pracovala v letech 1946–1952.⁸³ Patrně ve stejné době pracovala v kanceláři i další písárka **Vlasta Krsková**. Od roku 1948 vypomáhal v kanceláři také penzista **František Jirout**, bývalý bankovní úředník. Pro Akademii obstarával osobní styk s peněžními ústavy a nájemníky domů. Mimoto pracoval ještě jako prezidiální řidič.⁸⁴

Kancelář taktéž disponovala jedním služebníkem později nazývaným manipulátem. Ten byl podřízen prezidiu a řediteli kanceláře. Jeho úkolem bylo vykonávat jednodušší práce písárské a práce manipulační, konat pochůzky, doručovat a případně expedovat zásilky Akademie, vydávat členům Akademie publikace ze zásob v kanceláři nebo ze skladu, zajišťovat pořádek a čistotu všech místností Akademie.⁸⁵ Od vzniku Akademie zastával tuto práci **Martin Kožíšek**.⁸⁶ Po jeho smrti jej nahradil **Eduard Kiesling**, který vstoupil do služeb Akademie 1. února 1919. V Akademii pracoval nejméně do srpna 1944.⁸⁷ Dalším manipulátem byl **Josef Krška**, jehož práce však záhy měla již širší záběr. Vedl sklad publikací Akademie a obstarával jednoduché administrativní práce. Dále zajišťoval expedici publikací i komunikaci s tiskárnami (zasílání rukopisů a korektur), cyklostyloval a vypočítával autorské a referentské honoráře. V Akademii pracoval v letech 1945–1952.⁸⁸ Jako manipulátem zde krátce pracoval i **Vasil Lenděl**. Posledním z manipulátů byl **Antonín Císař**, který v letech 1946–1952 kromě odnášení pošty listovní, balíkové a peněžní, obstarával sklad publikací a štočků. V zimě se také staral o topení, nošení paliva i popele.⁸⁹

81 Tamtéž.

82 Tamtéž.

83 Tamtéž.

84 Tamtéž.

85 Tamtéž, i. č. 872, Zaměstnanci ČAVU – Zaměstnanci prezidia ČAVU, všeobecné spisy. Instrukce pro služebníka České akademie ze 17. 10. 1893.

86 Tamtéž, k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie.

87 Tamtéž, k. 297, i. č. 875, Zaměstnanci ČAVU – Zaměstnanci prezidia ČAVU, všeobecné spisy; k. 334, i. č. 1101, B. Šeplavý: Trochu historie zaměstnanců České akademie. Šeplavý v dopise prezidentovi ČAVU Šustovi z 27. 8. 1944 píše též o Kieslingovi. Viz Národní archiv, fond Josef Šusta, k. 10, i. č. 16 korespondence – Blahoslav Šeplavý.

88 Tamtéž, k. 297, i. č. 875, Zaměstnanci ČAVU – Zaměstnanci prezidia ČAVU, všeobecné spisy.

89 Tamtéž.

Oběh písemností

Máme již představu o tom, kdo písemnosti v Akademii vyřizoval, proto nyní věnujeme pozornost samotnému postupu jejich vyřizování. Kancelář Akademie byla společná všem třídám. Od počátku sídlila v historické budově dnešního Národního muzea na Václavském náměstí v Praze.⁹⁰ Kancelář vedla podací protokol, zajišťovala oběh písemností a spravovala spisovnu podle zvláštní instrukce,⁹¹ na niž se usnesla správní komise. Mimoto zajišťovala i všechny práce účetní. Jak již bylo uvedeno výše, místa úředníků obsazovala správní komise na základě usnesení valného shromáždění. Správní komise také rozhodovala o propouštění úředníků. Výpomocné osoby (sluhy, manipulanty) ustanovoval a propouštěl generální tajemník, který o svých rozhodnutích informoval předsedu Akademie. Systemizovaná místa mohla být obsazována pouze na základě veřejného konkurzu.⁹² Bezprostředním představeným pracovníků kanceláře byl generální tajemník. Vrchní dozor nad kanceláří měl prezident Akademie, který mohl na návrh generálního tajemníka a až do rozhodnutí správní komise úředníky suspendovat.

Samotný oběh písemností probíhal následovně. Podnět k úřednímu jednání do kanceláře přicházel většinou zvenčí, formou podání. Podání byla doručována hlavně poštou, případně i kancelářskými služebníky. Kromě písemností adresovaných přímo prezidentovi, některému z třídních předsedů nebo generálnímu tajemníkovi, otevíral došlá podání ředitel kanceláře. Ten také většinou sám napsal na podání (převážně na pravou polovinu dorsální strany druhého listu k hornímu okraji), praesentatum, tj. zkratku Praes.,⁹³ doplněnou datem doručení podání do kanceláře Akademie a číslem jednacím. Poté bylo podání zapsáno v chronologickém sledu do podacího protokolu. Do podacího protokolu bylo zaneseno číslo jednací, prezenční datum, stručný obsah spisu a případně i třída, ústav nebo komise, které bylo podání podle pokynů generálního tajemníka předáno. Zápisy do podacího protokolu psal v počátku fungování kanceláře sám její ředitel, později to byl též kancelářský adjunkt a po roce 1945 i další pracovníci kanceláře. Vyřizovací instrukci psal na podání zpravidla generální tajemník, který se pod ní podepsal buď plným jménem, nebo parafoú. Poté byla (podle této instrukce) písemnost předána příslušné třídě, komisi nebo ústavu Akademie k vyřízení, pokud jí vyřizovala sama kancelář přímo, zůstala zde k napsání konceptu.

Jestliže k vyřízení dalšího podání bylo třeba spisů, které již byly uloženy v kanceláři, vyhledal tato akta většinou adjunkt, přičemž mu hledání ulehčovaly průběžně doplňova-

90 Peripetie související s umístěním a neutěšenou prostorovou situací ČAVU před jejím přestěhováním do budovy na Národní třídě popisuje BOHÁČEK, Jan. Česká akademie (1890–1952) – věčný podnájemník. In *Práce z Archivu Akademie věd*, 2002, řada A, sv. 7, s. 227–236.

91 Tato instrukce se bohužel v A AV ČR ve fondu ČAVU nezachovala.

92 Zachoval se koncept vyhlášení konkurzu na místo kancelářského úředníka z 11. 11. 1890, který poslal generální sekretář František Josef Studnička předsedovi Akademii Hlávkoví. Viz LA PNP, fond Josef Hlávka, korespondence přijatá – F. J. Studnička.

93 Ve 20. letech 20. století tato zkratka z písemností mizí.

né registraturní pomůcky, jimiž byly jmenný a věcný index. Číslo jednací vyhledaného spisu bylo poznamenáno i do podacího protokolu.⁹⁴

Pokud se podání týkalo některé ze tříd, byla písemnost předána k vyřízení jejímu tajemníkovi, který na ně napsal instrukci, jak třída v dané záležitosti rozhodla a jak se má písemnost vyřídit.⁹⁵ Písemnosti vyřizované třídou podepisovali její předseda a tajemník. V některých případech ale najdeme na spisu i poznámku jiné třídy nebo člena Akademie, kteří se vyřizování písemnosti účastnili.

Jakmile proběhlo úřední jednání, případně přímo, byl podle instrukce vyhotoven koncept. Koncept psal ředitel kanceláře, později též adjunkt a po roce 1945 i další pracovníci kanceláře. Konceptů v pravém slova smyslu, tedy návrhů textů úředních písemností, se ve spisovně zachovalo poměrně hodně. Jde zpravidla o koncepty, které vznikly jako návrhy odpovědí na podání jednotlivců či korporací, na výnosy státních institucí apod.⁹⁶ Koncepty byly psány na dorsální, případně i na jinou volnou stranu podání, nebo na zvláštní list papíru, zpravidla nižší kvality. Jazyk konceptu byl dán jazykem písemnosti, na niž kancelář odpovídala.

Po schválení byl koncept předán k napsání čistopisu. Čistopisy psal většinou adjunkt, později pod jeho dohledem pomocný kancelářský personál. Čistopisy podepisoval prezident nebo jeho zástupce spolu s generálním tajemníkem a poté byly odeslány. Expedice byla zanesena do příslušného podacího protokolu s uvedením data odeslání, čísla jednacího a často i stručné poznámky o tom, jak bylo podání vyřízeno. Typy písemností odesílané z kanceláře lze zjistit i podle konceptů. Písemnosti koncipované v kanceláři Akademie byly převážně listy adresované zahraničním akademiím, knihovnám, školám, spolkům, protektorovi, státním institucím a v hojné míře jednotlivcům.

Pokud došlo do kanceláře takové podání, které pouze informovalo, kancelář na něj neodpovídala, nevznikl tedy žádný koncept, ale pouze záznam zapsaný do podacího protokolu a písemnost byla uložena do registratury.

V kanceláři vznikaly také určité typy písemností bez vnějšího podnětu, určené pro potřebu Akademie. Do této kategorie patřily protokoly o valných shromážděních, o schůzích správní komise, též agenda související s členskou základnou, se založením a organizací jednotlivých ústavů ČAVU, se správou fondů a nadací ČAVU, s poskytováním stipendií a podpor aj.

V počátku, když vedl kancelář Josef Kořán, byl zaveden vzhledem k různorodosti písemností registraturní systém – vypracovaný po vzoru úředních registratur. Písemnosti

94 S evidencí tímto způsobem se setkáváme až od 30. let 20. století, nebyla však dokonalá provázanost, u novější písemnosti se odkaz na starší číslo jednací uvedl, ale u starší písemnosti bychom odkaz na mladší písemnost marně hledali.

95 Zde můžeme pozorovat nejednotnost v ukládání písemností, neboť část podání je uložena v chronologické řadě spisů prezidia, ale celá řada podání je vevázaná do knih zápisů třídních schůzí, kde se o nich rozhodovalo.

96 Mezi doručeními písemnostmi jsou především zastoupeny žádosti o subvence na financování výzkumu, na vydání studií a knih, žádosti o studijní stipendia, žádosti o zaslání vydaných publikací apod.

byly řazeny věcně, označovány velkými písmeny abecedy a dále tříděny podle arabských čísel.⁹⁷ Patrně se však věcné třídění v kanceláři neosvědčilo nebo nevyhovovalo druhému řediteli kanceláře Antonínu Hamerlemu, neboť s jeho nástupem v roce 1910 můžeme pozorovat, že se od něj upustilo. Převážná většina spisů byla vrácena do chronologické řady, ze které zůstaly vyčleněny skupiny spisů, jako byly zápisy z valných shromáždění, ze schůzí tříd, členské spisy aj. Většina spisů zůstávala v chronologické řadě, ke které byly průběžně vytvářeny a doplňovány velmi podrobné indexy (věcný a jmenný).

Závěrem lze říci, že Akademie měla dobře promyšlenou hierarchii funkcionářů. Pomineme-li osobu prezidenta, chod kanceláře nejvíce ovlivňoval generální sekretář, respektive tajemník. Ve funkcích generálních sekretářů a tajemníků se vesměs vystřídali sekretáři a tajemníci třídní, jejichž úřadování bylo podloženo spolehlivě fungující kanceláří. Přestože archiváři pořádající v 80. letech 20. století fond České akademie věd a umění naráželi na do jisté míry nedůsledný postup kanceláře Akademie při ukládání písemností, kdy část určité agendy byla řazena do chronologické řady a část ponechána s čísly jednacími i bez nich mimo tuto řadu a naopak v chronologické řadě zůstaly některé spisy ze skupin, které byly řazeny věcně, byla úroveň původních registraturních pomůcek vytvořených kanceláří České akademie věd a umění tak vysoká, že při pořádání písemností bylo respektováno dosavadní kancelářské uložení písemností. Studium písemností dále ukázalo, že navzdory tomu, jak byla kancelář v některých obdobích personálně poddimenzovaná, vykonávala svou práci velmi dobře a úroveň vyřizování písemností tím nijak zdatelně neutrpěla. Na základě dochovaných archivních materiálů bylo možné popsat a zachytit její personální složení a vysledovat postupnou diferenciaci kancelářské práce vyvolanou nárůstem vyřizované agendy, a to především po 2. světové válce. Protože způsob evidence a oběh písemností se nijak zvlášť nevymykaly dobovým zvyklostem, poskytuje nám tento archivní materiál krásný příklad toho, jakým vývojem od konce 19. do poloviny 20. století prošly. Samotnou kancelář České akademie můžeme považovat za jeden z dokladů toho, jak byly organizovány, fungovaly a postupně se měnily kanceláře v daném období.

Recenzovali

PhDr. Jaroslava Hoffmannová, Praha

Doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc., Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

97 Např. A znamenalo organizaci Akademie, v signatuře A1 byly zařazeny stanovy a zahájení činnosti, v signatuře A3 jednacím řád, písmeno B bylo vyhrazeno členům Akademie, B2 volba členů, B3 biografická data, B4 rezignace na členství, B5 honoráře za práce členů, B6 cestovné členů, B8 členské diplomy, pod písmeno C byli zařazeni funkcionáři, D zaměstnanci, E finanční záležitosti, F schůze, G publikace, H ceny, podpory a stipendia, M budova a místnosti.

Resumé

Czech Academy of Sciences and Arts, its Office and circulation of documents

The article deals with the functioning of the Offices of the Czech Academy of Sciences and Arts and its documents. The first part is devoted to the officials. First is described the method of electing and numbers of members of the Academy, followed by an overview of the officers, chairmen and presidents, general secretaries, their authority and describes their real participation on handling of documents. Each of the officials is briefly introduced. For general secretaries we can note that they normally held the same function in its class, allowing them to good preparation. The second part deals with the office staff of the Academy, from the director of the office, through the secretary-general and other staff to the handler. It describes their skills and shear in the formation of the document. Also, here are individuals briefly introduced. The last part describes the circulation, the method of recording, processing and subsequent storage of documents. It describes the basic types of documents. It tries to capture and describe all acts that were made with the document since it was delivered to the Academy, to its processing and dispatch. Similarly it describes the formation of own documents. Also notes the original order, the search options in the files and the subsequent arrangement of documents in today's archival resources of the Czech Academy of Sciences and Arts. One of the attachments is a list of the most important functionaries throughout the Academy, the classes and the Administrative Commission, that all those who participated in the creation of key documents of Academy.

Translated by Martina Šumová.

Příloha. Funkcionáři ČAVU

Předsedové a prezidenti

Hlávka Josef (IV. třída)	1890–1908
Randa Antonín (I. třída)	1908–1914
Vrba Karel (II. třída)	1914–1922
Zubatý Josef (III. třída)	1923–1931
Foerster Josef Bohuslav (IV. třída)	1931–1939
Šusta Josef (I. třída)	1939–1945
Nejedlý Zdeněk (I. třída)	1945–1952

Generální tajemníci

Studnička František Josef (II. třída)	1890–1891
Šolín Josef (II. třída)	1891–1899
Rayman Bohuslav (II. třída)	1899–1910
Vrba Karel (II. třída)	1910–1914
Dvořák Rudolf (III. třída)	1914–1920

Kadlec Karel (I. třída)	1920–1928
Novák Jan Bedřich (I. třída)	1929–1933
Weigner Karel (II. třída)	1934–1937
Hujer Oldřich (III. třída)	1938–1942
Trkal Viktor (II. třída)	1942–1952

Prezidia třídní

Předsedové I. třídy

Randa Antonín	1890–1911
Kalousek Josef	1911–1914
Heyrovský Leopold	1915–1923
Fiedler František	1923–1925
Henner Kamil	1925–1928
Pekař Josef	1928–1937
Miříčka August	1937–1938
Foustka Břetislav	1939–1942
Drachovský Josef	1942–1945
Král Josef	1946–1952

Tajemníci I. třídy

Durdík Josef	1890–1899
Winter Zikmund	1900–1912
Kadlec Karel	1912–1920
Niederle Lubor	1921–1926
Novák Jan Bedřich	1926–1929
Stieber Miloslav	1929–1934
Kapras Jan	1934–1942
Urbánek Rudolf	1942–1946
Chaloupecký Václav	1946–1951
Urbánek Rudolf	1952

Předsedové II. třídy

Kořistka Karel	1890–1903
Vrba Karel	1903–1922
Votoček Emil	1923–1926
Němec Bohumil	1927–1929
Petr Karel	1930–1932
Klír Antonín	1933–1935
Pelnář Josef	1936–1938

Hanuš Josef	1939–1942
Pelnář Josef	1942–1947
Bažant Zdeněk	1948–1952

Tajemníci II. třídy

Raýman Bohuslav	1890–1899
Vrba Karel	1900–1903
Janošík Jan	1903–1920
Němec Bohumil	1921–1926
Weigner Karel	1926–1934
Bažant Zdeněk	1934–1938
Trkal Viktor	1939–1946
Komárek Julius	1946–1952

Předsedové III. třídy

Kvičala Jan	1890–1893
Kott František Štěpán	1894–1911
Novák Robert	1912–1915
Pastrnek František	1915–1916
Zubatý Josef	1916–1923
Pastrnek František	1923–1940
Smetánka Emil	1940–1942
Vajs Josef	1942–1946
Salač Antonín	1946–1952

Tajemníci III. třídy

Tieftrunk Karel	1890–1897
Truhlář Antonín	1897–1908
Novák Robert	1908–1911
Dvořák Rudolf	1912–1915
Vlček Jaroslav	1915–1919
Smetánka Emil	1919–1929
Hujer Oldřich	1930–1938
Hýsek Miloslav	1939–1945
Havránek Bohuslav	1945–1947
Rypka Jan	1948–1952

Předsedové IV. třídy

Hlávka Josef	1890–1908
Sládek Josef Václav	1908–1911

Mauder Josef	1912–1917
Jirásek Alois	1918–1923
Švabinský Max	1924–1926
Foerster Josef Bohuslav	1927–1931
Machar Josef Svatopluk	1931–1935
Švabinský Max	1936–1938
Novák Vítězslav	1939–1946
Kopta Josef	1946–1952

Tajemníci IV. třídy

Vrchlický Jaroslav	1890–1912
Herites František	1912–1926
Klásterský Antonín	1927–1938
Axman Emil	1938–1949
Kofránek Ladislav Jan	1949–1952

Složení správní komise⁹⁸

Zástupci I. třídy

Čelakovský Ladislav, Pražák Jiří	1890–1897
Jireček Hermenegild, Pražák Jiří	1897–1898
Pražák Jiří, Pavlíček Antonín	1898–1899
Talíř Matouš, Pavlíček Antonín	1900–1902
Čelakovský Ladislav, Pavlíček Antonín	1903–1911
Čelakovský Ladislav, Heyrovský Leopold	1912–1914
Heyrovský Leopold, Niederle Lubor	1915–1920
Heyrovský Leopold, Novák Jan Bedřich	1921–1922
Henner Kamil, Novák Jan Bedřich	1923–1925
Henner Kamil, Krejčí František	1926–1927
Hermann-Otavský Karel, Krejčí František	1928–1929
Friedrich Gustav, Krejčí František	1930–1932
Friedrich Gustav, Hermann-Otavský Karel	1933–1937
Friedrich Gustav, Tvrdý Josef	1938–1942
Král Josef, Krčmář Jan	1943–1950
Král Josef, Wenig-Malovský Arnošt	1951–1952

98 Třetím členem správní komise byl za každou třídu její tajemník.

Zástupci II. třídy

Spina Arnold, Zenger Karel Václav	1890–1896
Eiselt Bohumil Jan, Vrba Karel	1897–1898
Weyr Eduard, Hlava Jaroslav	1900–1903 ⁹⁹
Hlava Jaroslav, Eiselt Bohumil Jan	1904–1908
Hlava Jaroslav, Spina Arnold	1909–1911
Spina Arnold, Němec Bohumil	1912–1918
Bayer František, Němec Bohumil	1919–1920
Bayer František, Sobotka Jan	1921–1926
Sobotka Jan, Matiegka Jindřich	1927–1929
Hanuš Josef, Matiegka Jindřich	1930–1938
Němec Bohumil, Petr Karel	1939–1942
Klokner František, Slavík František	1943–1945 ¹⁰⁰
Klokner František, Němec Bohumil	1946–1952

Zástupci III. třídy

Gebauer Jan, Mourek Václav Emanuel	1890–1896
Kvičala Jan, Hattala Martin	1897–1899
Mourek Václav Emanuel, Hattala Martin	1900–1902
Mourek Václav Emanuel, Novák Robert	1903–1905
Novák Robert, Patera Adolf	1906–1908
Patera Adolf, Dvořák Rudolf	1909–1911
Pastrnek František, Zubatý Josef	1912–1921
Pastrnek František, Groh František	1922–1938
Salač Antonín, Groh František	1939–1940
Salač Antonín, Smetánka Emil	1941–1945
Salač Antonín, Kopal Josef	1946
Kopal Josef, Hrdina Karel	1947–1949
Kopal Josef, Ryba Bohumil	1950–1952

Zástupci IV. třídy

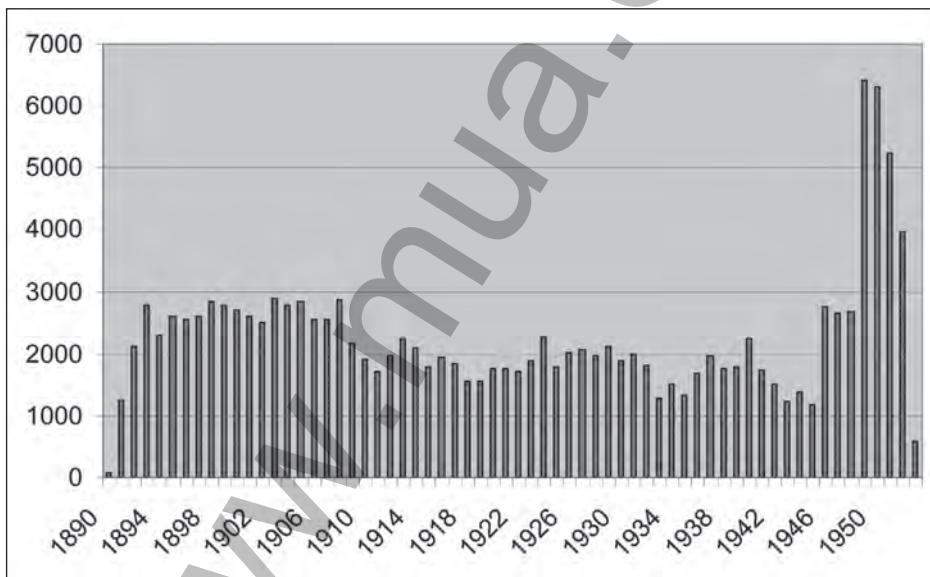
Jirásek Alois, Myslbek Josef Václav	1890–1893
Mařák Julius, Fibich Zdeněk	1894–1899
Hynais Vojtěch, Dvořák Antonín	1900–1902
Mauder Josef, Foerster Josef	1903–1905
Foerster Josef, Ženíšek František	1906–1908
Rozkošný Josef Richard, Mauder Josef	1909–1911

99 Po smrti Eduarda Weyra byl do správní komise zvolen 16. října 1903 Jan Janošik. Ten se však záhy stal sekretářem třídy, a tak byl do správní komise zvolen Bohumil Jan Eiselt.

100 Po zatčení Františka Slavíka byl zvolen Josef Pelnář.

Hynais Vojtěch, Rozkošný Josef Richard	1912–1914
Hynais Vojtěch, Novák Vítězslav	1915–1920
Švabinský Max, Novák Vítězslav	1921–1922
Štursa Jan, Novák Vítězslav	1923
Bílek František, Novák Vítězslav	1924–1925
Bílek František, Foerster Josef Bohuslav	1926–1930
Bílek František, Axman Emil	1931–1932
Španiel Otakar, Axman Emil	1933–1938
Španiel Otakar, Sezima Karel	1939–1942
Silovský Vladimír, Sezima Karel	1943–1945
Pokorný Karel, Sezima Karel	1946–1949
Beneš Karel Josef, Pokorný Karel	1950–1952

Příloha. Tabulka počtu jednacích čísel kanceláře ČAVU¹⁰¹

¹⁰¹ Tabulka byla vytvořena na základě excerpcce ucelené řady dochovaných podacích protokolů ČAVU z let 1890–1953. A AV ČR, fond ČAVU, kniha č. 22–56.

Zapojení německy píšících badatelů do dvou projektů soupisů památek v českých zemích

KRISTINA UHLÍKOVÁ

Involvement of the German writing researchers into the two projects of inventories of the art sights in the Czech lands

Abstract: The text is dealing with the history of project of the art-historical topography (Inventory of historical and art sights in the Bohemia Kingdom) launched in 90s of the 19th Century by the Archaeology Commission of Czech Academy of Science and Art advancing substantially other countries of the monarchy pursued highly professionally. Hence, the contribution is focusing especially on the development of mutual co-operation of the Czech and German specialists.

Keywords: Sight Inventories; Archaeology Commission of Czech Academy of Science and Art (CASA); Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen; historiography of History of Art.

V závěru 19. století intenzivně sílila ve stále ještě mladém oboru dějin umění (podobně jako v celé duchovědné sféře) snaha po jeho konstituování jako exaktní vědecké disciplíny.¹ Jedním z nejdůležitějších základů, z něhož měly dějiny umění napříště vycházet, byly soupisy uměleckohistorických památek – tedy seznamy uměleckohistoricky hodnotných objektů a předmětů (uměleckohistorického fondu) nalézajících se v určitém regionu – s jejich podrobným odborným popisem. Jedině kvalitní soupis se podle tehdejších vědců tohoto oboru mohl stát hlavním východiskem pro jakýkoliv další výzkum proměn umělecké tvorby na určitém území. Stejně velký význam měly však mít i pro památkovou péči teprve relativně nedávno postavenou do pozice oficiálního zájmu většiny evropských států včetně Rakousko-Uherska.² Pro památkovou péči měly soupisy vlastně dvojitý význam. V prvé řadě díky nim získali pověření lidé přehled, kde

- 1 BAKOŠ, Ján. Viedenská škola dejín umenia a český dejepis umenia. In *54. Bulletin Moravské galerie v Brně*, 1998, s. 1.
- 2 Zde se tak stalo roku 1850 ustanovením C. k. Ústřední komise pro průzkum a uchování stavebních památek ve Vídni (*K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*). Roku 1873 byla přejmenována na C. k. Ústřední komisi pro průzkum a zachování uměleckých a historických památek (*K. K. Zentralkommission für die Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*), po reorganizaci roku 1910 byl název změněn na C. k. Ústřední komisi pro památkovou péči (*K. K. Zentralkommission für Denkmalpflege*, dále jen Ústřední komise).

se nacházejí objekty jejich zájmu. Druhý význam byl vlastně částečně úřední, protože státní památková péče se od počátku potýkala s obtížným definováním pojmu památky, což se ukazovalo jako velmi problematické při jednání s jinými oblastmi státní správy i se soukromými majiteli. Co je a co už není památka, kdo má rozhodnout, zda může být dům zbořen, přestavěn, či pouze pietně opraven? Soupisy se mohly při těchto jednáních stát argumentem ochránců památek vůči veřejnosti, přestože neměly oficiální úřední charakter (cesta k dnešním státním seznamům byla ještě dlouhá), jako tištěný dokument vydaný významnou institucí měly svoji váhu.

Česká umělecko-historická obec, v dané době sice čítající pouze několik osob (jádro tvořili: Karel Chytil, František Adolf Borovský, Karel Boromejský Mádl a Bohumil Matějka),³ se v závěru 19. století rozhodla k velmi modernímu a odvážnému kroku a zahájila velkorysý projekt prvního odborného tištěného soupisu umělecko-historických památek v českých zemích, čímž předstihla i soupis rakouský.⁴ Realizace této edice nazvané *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém* byla vytýčena jako hlavní úkol v té době zřízené Archeologické komise⁵ ustanovené při nově založené České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Hlavním hybatelem projektu se stal zakladatel Akademie a současně i čestný předseda Archeologické komise Josef Hlávka. Zatímco prioritou odborníků bylo položení základů u nás se stále ještě rodičím oboru, Hlávka jeho primární cíl zřejmě viděl v objevení a vyzdvižení specifík „českého“ umění a tím podtržení jedinečnosti a významu národa v rámci monarchie, ale vlastně i celé Evropy. Zájem o památky se v širší veřejnosti stal v té době významnou prezentací vlasteneckého a postupně stále spíše nacionálního cítění a do určité míry jistě i transformací obtížněji realizovatelných politických ambicí. Studium památek se podobně jako studium regionální historie stalo velmi přitažlivým koníčkem řady profesorů gymnázií, reálků, učitelů obecných a měšťanských škol, farářů ale i státních úředníků a vzhledem k nedostatku vysokoškolsky vzdělaných odborníků se právě títo v daných oblastech autodidakti stávali autory řady svazků nového projektu.

Soupis měl obsáhnout nejprve České království, tedy v dané době 93 politických okresů, kterým měly odpovídat samostatné svazky. Pro některá města a další významné lokality byly plánovány samostatné díly. Celkově tedy bylo v této edici počítáno s vydá-

3 K zakladatelům soupisového projektu patřil také archeolog Josef Ladislav Pič.

4 První díl *Österreichische Kunsttopographie* vyšel až roku 1907, první český svazek věnovaný kolínskému okresu byl z roku 1897, viz MÁDL, Karel Boromejský. *Politický okres Kolínský*. Soupis památek historických a uměleckých od pravěku do počátku 19. století, sv. 1. Praha: Archeologická komise ČAVU, 1897.

5 Komise měly do určité míry suplovat odborné ústavy Akademie, jejichž zřízení z finančních důvodů nebylo po celou dobu její existence možné. Akademie se z dnešního pohledu svojí činností více blížila grantové agentuře, která podporuje vydávání vědecké literatury, než Akademii věd, jejíž ústavy zaměstnávají vědce a vedou samostatný výzkum. Komise byly na rozdíl od jednotlivých tříd Akademie pružnější, protože se zaměřovaly pouze na konkrétní obor a často pouze na určité úkoly. Viz POKORNÝ, Jiří. *Odkaz Josefa Hlávky*. Praha: Academia, 2005, s. 60–61.

ním více než 100 publikací.⁶ Každý svazek Soupisu v abecedickém pořádku zpracovával movité i nemovité památky jednotlivých lokalit. Heslo se skládalo z názvu lokality, seznamu použité literatury a pramenů, prehistorického vývoje, na němž s autorem většinou spolupracoval archeolog, a popisu jednotlivých památek od hradeb přes kostely, kaple, fary, hrady, zámky a jejich zařízení až po samostatně stojící sochy, Boží muka apod. Této hlavní části předcházela obecný úvod, v němž autor charakterizoval postup svých prací a celkový charakter umělecko-historického vývoje regionu. Text byl vždy bohatě doplněn kvalitními fotografiemi, plány a kresbami.

Česká akademie byla svými zakladateli proklamována jako instituce národnostně česká a tento předpoklad platil i o její Archeologické komisi. Bylo tomu tak bezesporu v důsledku toho, že „v českých zemích se akademické a vědecké elity rozešly do národních táborů, které spolu komunikovaly jen velmi omezeně ...“⁷ Umělecko-historická topografie však měla od počátku vycházet v české i německé jazykové verzi. K tomuto rozhodnutí redaktory jistě vedlo v první řadě realistické zhodnocení politické situace – dvojjazyčný projekt mohl snáze získat podporu státních i zemských úřadů. Ohled byl však bezesporu brán i na přístupnost tohoto druhu literatury pro zahraniční badatele, která ve svém důsledku vlastně znamenala propagaci domácí umělecké tvorby, a tedy odhalení jejích specifík v rámci monarchie. Náklad české verze každého dílu byl ovšem vždy výrazně vyšší (většinou 1000 výtisků českých a 300 německých). Německé svazky byly také stále častěji vydávány s výrazným časovým zpožděním, zvláště vzhledem ke zvýšeným nákladům na překlad a jejich menší finanční rentabilitost (méně sponzorů, méně odběratelů).

Většina Archeologickou komisí vydaných svazků byla pro okresy s převahou českého obyvatelstva, protože prakticky všichni spolupracovníci Archeologické komise byli národnostně Čechy, a většina z nich tedy pocházela a pohybovala se v převážně jazykově českých regionech. Málokterý autor nabídl Archeologické komisí přípravu soupisu regionu, který dobře neznal. Jazykově převážně německé regiony tak logicky nestály v centru jejich zájmu. U řady autorů (zvláště autodidaktů) můžeme navíc vytušit i jis-

-
- 6 Podrobněji o topografickém projektu Archeologické komise viz MAREŠOVÁ, Jana. Soupisový projekt Archeologické komise. In VENDL, Václav Karel. *Edice nedokončeného soupisu uměleckých památek politického okresu pardubicko-holicko-přeloučského*. Ed. Jana Marešová. Praha: Artefactum, 2007, s. 9–13; UHLÍKOVÁ, Kristina. Zdeněk Wirth a soupisy památek. 1. díl. Zapojení Z. Wirtha do soupisového projektu Archeologické komise v období před 1. světovou válkou. *Zprávy památkové péče*, 2008, roč. 68, s. 145–151; TÁŽ. Historie soupisu. In SOUKUP, Josef, VALCHÁŘ, Jan. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Ledčském. Edice nedokončeného rukopisu*. Ed. Jan Sommer, Kristina Uhlíková. Praha: Artefactum, 2010; nejnověji TÁŽ. První publikované umělecko-historické topografie v Čechách. Od Archeologické komise k českému „Dehiovi“. *Zprávy památkové péče*, 2010, roč. 70, s. 44–48.
- 7 KUNŠTÁT, Miroslav. Centra a periferie českých Němců ve vědě a vzdělávání. In *Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a první polovině 20. století*. Ed. Kristina Kaiserová, Miroslav Kunštát. Ústí nad Labem: Nakladatelství Kristina Kaiserová a Ústav slovanско-germánských studií Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, 2011, s. 9.

tý pohled na památky v německých oblastech jako na objekty nehodné jejich zájmu, protože podle nich nebyly dílem jejich národa, což bylo v rozporu s jejich hlavní (tj. nacionální) motivací k soupisům. Přesto do počátku první světové války vyšly v rámci této soupisové řady dva svazky věnované sudetským regionům (celkově bylo vydáno v této době 40 svazků) a dva byly připravovány. Tři německy píšící badatelé navázali spolupráci s Archeologickou komisí: autor jáchymovského soupisu vydaného roku 1913 ministerský úředník Richard Schmidt (1875–1947),⁸ dále významný rakouský památkář Paul Buberl (1883–1942),⁹ který připravoval, ale nedokončil soupis okresu Františkovy Lázně, a známý litoměřický historik Vinzenz Luksch (1845–1920),¹⁰ který slíbil sepsat památky tohoto okresu. Rukopis jeho dvoudílného soupisu, který zřejmě dokončil těsně před smrtí, se zachoval v pozdějším opise a dnes je uložen v litoměřickém Oblastním muzeu.¹¹ To však bylo ještě v situaci, kdy němečtí badatelé neviděli jinou možnost, jak projekt soupisu jejich regionu, který považovali za svrchovaně důležitý, realizovat.

Skutečnost, že německým regionům byla věnována v rámci projektu Archeologické komise zjevně nedostatečná pozornost, a zřejmě i potřeba řídit výzkum sudetských oblastí samostatně vedly *Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen* (Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách; dále: Společnost),¹² organizaci založenou v roce 1891 jako německá protiváha

- 8 Schmidt pocházel z Hrabčic u Duchcova. Po studiu práv na pražské německé univerzitě působil jako úředník na Ministerstvu školství a národní osvěty a na Ministerstvu sociální péče. Jako autodidakt se věnoval regionální historii rodného kraje. Viz *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*. Bd. 3, N–Sch. Ed. Ferdinand Seibt, Hans Lemberg, Helmut Slapnicka. München: Collegium Carolinum, 2000.
- 9 Historik umění Paul Buberl pocházel z Františkových Lázní. Působil jako ředitel uměleckého oddělení vídeňského Dorothea. V letech 1908–1920 byl generálním konzervátorem rakouského Státního památkového úřadu. O tom, jak daleko Buberl v práci na soupisu pokročil, se nepodařilo zjistit přesnější zprávy. Viz *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*. Bd. 1, A–H. Ed. Heribert Sturm. München: Collegium Carolinum, 1979.
- 10 Kněz Vinzenz Luksch pocházel z okolí Lovosic. Po studii teologie, práva a církevních dějin v Litoměřicích, Římě a Praze od roku 1879 působil v Litoměřicích, kde přednášel na biskupském semináři církevní dějiny a právo. Současně se věnoval studiu dějin umění, působil jako zdejší konzervátor vídeňské Ústřední komise pro památkovou péči a byl zakladatelem Diecézního muzea. Viz *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*. Bd. 2, I–M. Ed. Heribert Sturm. München: Collegium Carolinum, 1984, s. 518.
- 11 Vinzenz Luksch. *Topographie der Historischen und Kunst-Denkmale im politischen Bezirke Leitmeritz*, Teil I. Die Stadt Leitmeritz, s. d. [kolem 1920]; Teil II. Der politische Bezirk Leitmeritz, s. d. [kolem 1920]. Plány a kresby k soupisu jsou uloženy v oddělení dokumentace Ústavu dějin umění AV ČR, v. v. i. (dále: ÚDU AV ČR).
- 12 Podrobněji k historii Společnosti především viz HEMMERLE, Josef. *Die Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen*. In *Vereinswesen und Geschichtspflege in den böhmischen Ländern*. Ed. Ferdinand Seibt. München: R. Oldenbourg, 1986, s. 231–247; MÍŠKOVÁ, Alena, NEUMÜLLER, Michael. *Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách (Německá akademie věd v Praze), 1891–1945. Materiály k dějinám a inventář archivního fondu*. Práce z dějin Akademie věd. Praha: Archiv Akademie věd ČR, 1994.

České akademie věd a umění, k úvahám o založení vlastní soupisové řady, která by se primárně zaměřila na převážně německé regiony. „*Allein es hat sich die Notwendigkeit ergeben, neben diesen, einen bestimmten Künstler oder einer bestimmten Kunst-epoche gewidmeten Veröffentlichungen auch wissenschaftlich gewertete Übersichten des gesamten Bestandes an Kunst- und historischen Denkmälern in den deutschen Teilen Böhmens herauszugeben.*“¹³ Společnosti však záhy vyvstaly komplikace se zajištěním nutné státní subvence, protože starší český projekt deklaroval i zpracování německých regionů a vycházel dvojjazýčně, nebyl tedy zjevný důvod nezapojit se do něj, a finanční nároky tak zbytečně nezvyšovat. Jediným závažným argumentem německé strany zůstávalo, že pozornost věnovaná sudetským oblastem je zde výrazně menší. Tento zvláštní boj o subvence dokresluje i vzpomínka Zdeňka Wirtha na okolnosti vzniku soupisu památek okresu Stříbro (tedy druhého před první světovou válkou vydaného svazku věnovaného sudetskému okresu).¹⁴ O urychlené dokončení a revizi tohoto svazku připraveného Jaroslavem Kamperem Wirtha roku 1907 osobně požádal Josef Hlávka. Rukopis chtěl použít právě jako důkaz, že Archeologická komise ani tyto okresy nevynechává ze svého konceptu, a že tedy není důvod zakládat vlastní německý projekt.

Problémy se zajištěním státních subvencí představitele Společnosti nakonec skutečně přivedly na počátku roku 1914 k nabídce vedení Archeologické komise na spolupráci při vydávání svazků z regionů s převahou německého obyvatelstva.¹⁵ V písemném návrhu Společnost uváděla 38 okresů, jejichž přípravou by se chtěla do projektu zapojit. Na jaře roku 1914 se rozběhla vzájemná jednání. Českou stranu tehdy zastupovali hlavní představitelé Archeologické komise, předseda a profesor dějin umění české univerzity Karel Chytil, tajemník komise biskup Antonín Podlaha a mineralog Karel Vrba; kdo jednal za německou stranu, bohužel nevíme. Hlavním iniciátorem tohoto jednání a zároveň hlavním hybatelem snahy po uměleckohistorickém zmapování sudetských regionů mohl být tehdejší profesor dějin umění na pražské Německé univerzitě (*Deutsche Universität*) Alois Grünwald, který všestranně podporoval snahy po zpracování umění německých oblastí české země.¹⁶

Dohoda byla uzavřena již 8. června 1914 a záhy v plném znění publikována v tiskovém orgánu Archeologické komise *Památkách archeologických*.¹⁷ Hlavní tiskový orgán německé strany *Deutsche Arbeit* o této záležitosti kupodivu mlčí. Z dohody vy-

13 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., Archiv AV ČR (dále: A AV ČR), fond Česká akademie věd a umění (dále: ČAVU), k. 256, i. č. 626, dopis Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen Prezidiu České akademie věd a umění, leden 1914.

14 JAVŮRKOVÁ, Jaroslava. *Akademik Zdeněk Wirth*. Řada dokumentací ČSAV, č. 264. Praha: Československá tisková kancelář, 1953, s. 25.

15 Viz pozn. 13.

16 BARTLOVÁ, Milena. Život a dílo Josefa Opitze. In *Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách*. Sborník z kolokvia u příležitosti 70. výročí výstavy Josefa Opitze. Ed. Michaela Neudertová, Petr Hrubý. Ústí nad Labem: Albis international, 1999, s. 15.

17 Ze schůzí Archeologické komise při České akademii 1914. *Památky archeologické*, 1914, roč. 26, s. 174–176.

plyvalo, že obě společnosti budou na soupisovém projektu nadále trvale spolupracovat. V určitých časových intervalech měl být společně připraven redakční plán, který by upřesňoval pořadí zpracování okresů a především určil, která z institucí bude daný díl realizovat. „*O společném provádění vědeckého podniku budou ve společných poradách zástupců obou korporací čas od času činěna dohodnutí. Tato dohodnutí mají se v první řadě vztahovati na rozdělení okresů, jež ještě zpracovány býti mají.*“¹⁸ Dále bylo ujednáno společné podávání každoročních žádostí o státní dotace, případně zemské subvence, které měly být rozděleny mezi obě instituce podle aktuálního pořadí dokončování svazků. Zbývající náklady, stejně jako vlastní organizaci vydání publikací měla již každá z institucí zajišťovat samostatně („*každá korporace obstarává si vydávání svých svazků za své zodpovědnosti a zcela samostatně. Nepřipouští se tudíž vliv na obsah svazků jedné korporace korporací druhou.*“)¹⁹ s tím, že část nově vydaných výtisků měla vždy druhé straně bezplatně poskytnout. Česká strana se dále zavázala v nejbližších letech urychleně vydat v německém překladu 12 svazků publikovaných dosud pouze v české jazykové verzi, a vyrovnat tak handicap alespoň pro okresy s početnější německou menšinou. Německá strana chtěla spolupráci zahájit přípravou dílů věnovaných okresům Kadaň, Duchcov, Liberec, Ústí nad Labem, Cheb, Horšovský Týn, Žatec, Most, Vrchlabí, Podbořany, Tachov a Trutnov. Můžeme říci, že odborný zájem na důkladné evidenci umělecko-historického fondu země zde tentokrát pragmaticky ustoupil národnostním rozporům.

Realizaci dohody však zabránily nadcházející válečné události a s nimi související výrazné finanční problémy obou institucí, které podporu dalšího rozvoje soupisového projektu prakticky znemožnily. Řady potenciálních autorů navíc značně prořídly nucenou službou v armádě. V popřevratovém období se Společnost ocitla v komplikované situaci, protože jen obtížně hledala své místo v diametrálně změněných společenských i politických poměrech. V prvních letech dokonce musela bojovat o zachování samotné existence, ze strany státu jí nebyla zpočátku přiznána žádná dotace a navíc musela opustit své dlouholeté sídlo v pražském Clam-Gallasově paláci. Archeologická komise v té době především v důsledku popřevratové vlny nacionalismu, již podlehl zvláště její předseda Karel Chytil, smlouvu se Společností z roku 1914 jednostranně vypověděla.²⁰ Po zklidnění politické i společenské situace a konsolidaci Společnosti²¹ se však obě strany k jednání vrátily jistě i z toho důvodu, že Ministerstvo školství a národní osvěty podmínilo poskytnutí další subvence na vydávání soupisu vzájemnou dohodou obou subjektů. „*K žádosti čj. 90 z 19. února 1921 o poskytnutí státní subvence z úvěru na*

18 Tamtéž.

19 Tamtéž.

20 Bylo oznámeno v *Památkách archeologických (Památky archeologické, 1922, roč. 32, s. 289).*

21 V roce 1924 Společnost přijala nové stanovy, rozšířila své teritoriální působení na oblast celé republiky a přijala i nové jméno *Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik* (Německá společnost věd a umění Československé republiky; dále: Německá společnost).

*Soupis pro r. 1921 a o zařadění zvláštní státní podpory na vydání soupisu historických a uměleckých památek v německých okresích v Čechách na r. 1922 sděluje ministerstvo, že nemůže býti o ní dříve rozhodnuto, dokud nebude vyřízena mezi tamní společností a Archeologickou komisí České akademie věd a umění otázka vydávání a financování Soupisu vůbec.*²²

Nová dohoda byla nakonec uzavřena 27. dubna 1923 na společné schůzi Archeologické komise a Společnosti.²³ Německou stranu tehdy zastupovali předseda odboru výtvarného umění Společnosti, malíř, profesor pražské Akademie výtvarných umění Karl Krattner, dále pracovník pražského Státního památkového úřadu Rudolf Hönigschmid, architekt, profesor německé techniky v Praze (*Deutsche Technische Hochschule*) Artur Payr a čtveřici uzavíral zmiňovaný profesor dějin umění a v dané době i děkan Filozofické fakulty Německé univerzity Alois Grünwald. Zástupci české strany byli opět Karel Chytil a Antonín Podlaha, trojici místo Vrby doplnil architekt Kamil Hilbert, oba jistě výrazně zmírnili Chytilův nacionalistický zápal. Německá Společnost se tentokrát chtěla soustředit v první fázi na přípravu svazků pro okresy: Kadaň, Duchcov, Liberec, Ústí nad Labem, Přísečnice, Jablonec nad Nisou, Most, Chomutov, Frýdlant a Žatec. Další podmínky spolupráce zřejmě zůstávaly obdobné jako ve smlouvě z roku 1914. Znění nové dohody tentokrát nebylo publikováno, je možné, že aktéři pouze nově odsouhlasili, případně v duchu změněných vnějších podmínek upřesnili, již před válkou domluvené zásady. Státní dotace byla žádána společně oběma subjekty a v každém roce podle aktuálních potřeb na základě vzájemné domluvy rozdělena. V následujícím období Společnost Archeologickou komisí vždy přibližně v dvouletých intervalech informovala o stavu zpracování jmenovaných okresních svazků, případně žádala o přibrání některých dalších.²⁴ V roce 1926 měl podle těchto dokumentů zachovaných v archivu Archeologické komise na svazku týkajícím se památek kadaňského okresu pracovat významný německy píšící historik umění Josef Opitz (1890–1963),²⁵

22 A AV ČR, fond ČAVU, k. 256, i. č. 626, opis dopisu Ministerstva školství a národní osvěty Prezidiu Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen, 28. 12. 1921.

23 O této schůzi stručně informoval Antonín PODLAHA v *Památkách archeologických* (Společná schůze Archeologické komise se zástupci Německé společnosti 27. dubna 1923. *Památky archeologické*, 1923, roč. 33, s. 356).

24 A AV ČR, fond ČAVU, k. 256, i. č. 626, dopisy Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik Prezidiu ČAVU.

25 Josef Opitz byl pražským rodákem, dějiny umění studoval na pražské Německé univerzitě a navštěvoval zřejmě i přednášky z tohoto oboru na české katedře. Po obhajobě disertace v německém uměleckohistorickém semináři zde zůstal jako asistent. Ve dvacátých letech působil v Národní a univerzitní knihovně, kde zpracovával grafickou sbírku. Ve třicátých letech byl knihovníkem Akademie výtvarných umění a také zde přednášel nauku o slohu. Během protektorátu pracoval v historicko-archeologickém oddělení Zemského muzea. Po válce byl vysídlen. Odborně se věnoval především středověkému umění, zvláště v severozápadních Čechách. Viz BARTLOVÁ, Milena. *Život a dílo Josefa Opitze*. In *Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách*. Ed. Michaela Neudertová, Petr Hrubý. Ústí nad Labem: Albis international, 1999, s. 9–23; TÁŽ.

kteří dokonce měl v tomto roce rukopis odevzdat (o památkách tohoto okresu totiž již v roce 1916 obhájil disertací), dílu zahrnujícímu jablonecký okres se věnoval Karel Richard Fischer (1871–1934),²⁶ starosta Jablonce a velký znalec místní historie. O přidělení okresů Most a Duchcov se přihlásil Rudolf Hönigschmid (1876–1967),²⁷ v té době již přednosta pražského památkového úřadu, o frýdlantský okres již zmiňovaný Alois Grünwald (1882–1931),²⁸ o karlovarský významný archeolog Anton Gnirs,²⁹ o okresy Přísečnice a Chomutov také Josef Opitz a o okres Liberec zemský konzervátor státní památkové péče Karl Friedrich Kühn.³⁰ Podobně jako Archeologická komise se však Německá společnost, respektive spíše přizvaní autoři, zjevně potýkali s problémy v závěrečné fázi zpracování rukopisů. Zjednodušeně řečeno, více svazků řadu let zůstalo ve fázi „*ist abgeschlossen*“ či dokonce „*in den nächsten Wochen werden wir mit der Drucklegung beginnen*“,³¹ nakonec však přesto nebyly vydány. Důvodů mohlo být více,

Německé dějiny umění středověku v Čechách. In *Německá mediévistika v českých zemích do roku 1945*. Ed. Pavel Soukup, František Šmahel. Práce z dějin vědy, sv. 18. Praha: Filosofia, 2004, s. 67–77.

- 26 Karl Rudolf Fischer pocházel z Lučan u Jablonce. Byl zakladatelem jabloneckého muzea i místního spolku Vereins für Heimatkunde des Jeschken und Isergaues. Od roku 1918 až do své smrti byl starostou Jablonce. Viz *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*. Bd. 1, A–H. Ed. Heribert Sturm. München: Collegium Carolinum, 1979, s. 357; KAŠPAR, Jan. Jablonecký starosta Karl Richard Fischer (1871–1934). Intelektuál úspěšným politikem. (Pokus o zhodnocení osobnosti). *Fontes Nissae. Prameny Nisy*, 2004, roč. 5, s. 61–97; TÝŽ. Jablonecký starosta Karl Richard Fischer (1871–1934). Intelektuál úspěšným politikem II (nové skutečnosti). *Fontes Nissae. Prameny Nisy*, 2009, roč. 10, s. 149–155.
- 27 Rudolf Hönigschmid pocházel z Hořovic. Po studiích práv, dějin umění a germanistiky na pražské Německé univerzitě se stal českým zemským konzervátorem s pravomocí pro tzv. smíšené okresy. V roce 1925 byl jmenován přednostou Státního památkového úřadu, v této funkci působil až do roku 1936, kdy byl penzionován. Současně byl jedním z hlavních organizátorů Spolku německých muzeí v Československé republice (*Verband der deutschen Museen in der Tschechoslowakischen Republik*) a Moderní galerie, přednášel dějiny umění na pražské německé technice. Během protektorátu stál v čele Památkového úřadu Říšské župy Sudety v Liberci (*Denkmalamt des Reichsgaues Sudetenland*) a byl i hlavním kustodem zdejšího muzea. Po válce byl vysídlen. Viz SLAVÍČEK, Lubomír. Hönigschmid Rudolf. In *Encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*. Ed. Anděla Horová. Praha: Academia, 2006, s. 295; *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*. Bd. 1, A–H. Ed. Heribert Sturm. München: Collegium Carolinum, 1979, s. 653.
- 28 Pražský rodák Grünwald vystudoval dějiny umění na zdejší Německé univerzitě, kde také následně působil jako asistent, od roku 1914 jako mimořádný a od roku 1921 jako řádný profesor. Významně se angažoval také v Německé společnosti. Odborně se zabýval především antickým a renesančním uměním. Viz KUDLICH, Werner. A. Grünwald. *Jahrbuch des Verbandes der deutschen Museen in der Tschechoslowakischen Republik*, 1931, roč. 1, s. 180–181; *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder*. Bd. 1, A–H. Ed. Heribert Sturm. München: Collegium Carolinum, 1979, s. 482.
- 29 O Antonu Gnirsovi podrobněji níže.
- 30 O K. F. Kühnovi podrobněji níže.
- 31 A AV ČR, fond ČAVU, k. 256, i. č. 626, dopisy Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik Prezidiu ČAVU.

od poněkud nadnesených slibů autora až po závažné nedostatky odevzdaného rukopisu, který vyžadoval náročné korektury a někdy kompletní přepracování.

V roce 1930 Německá společnost oznámila výrazné rozšíření regionu, pro který hodlala soupis zpracovat, přibylly okresy: Trutnov, Vrchlabí, Německé Jablonné, Česká Lípa a Mimoň, Teplice-Šanov, Žlutice, Teplá a Mariánské Lázně, Cheb a Aš, Planá, Tachov a Horšovský Týn, Rumburk, Šluknov a Vansdorf, Nejdek, Kraslice, Falknov.³² Usilovala také o rozšíření svého záběru na Moravu a Slezsko. „*Endlich ersuchen wir das geehrte Präsidium [České akademie věd a umění], unsere Vereinbarung betreffs der Herausgabe der Kunsttopographie, die sich bisher nur auf Böhmen bezieht, auf die ganze Republik zu erstrecken, da das satzungsmässige Tätigkeitsgebiet unserer Gesellschaft das nur Zeit des Abschlusses der Vereinbarung auf Böhmen beschränkt war, seither durch eine Satzungsänderung auf das ganze Gebiet der Republik erweitert wurde und wir eine entsprechende Berücksichtigung namentlich auch Mährens und Schlesiens für notwendig erachten.*“³³ V první fázi slíbil pro Německou společnost zpracovat svazek věnovaný městu Opava ředitel zdejšího Slezského zemského muzea Edmund Wilhelm Braun (1870–1957).³⁴ Dále měly následovat díly zpracovávající památky okresů Fulnek³⁵ a Moravský Šternberk (oba také E. W. Braun), Rýmařov (Werner Kudlich, 1903–1945)³⁶ a později Moravská Třebová a Mikulov. Opavský soupis však mohl zatím relativně příkladnou spoluprací mezi Německou společností a Archeologickou komisí zásadním způsobem narušit. O jeho přípravu totiž požádal Brauna již v roce 1919 dopisem další

32 Okresy spojené spojkou „a“ Německá společnost patrně plánovala sdružit do jednoho svazku, jak to naznačuje publikovaný Gnirsův svazek pro okresy Teplá a Mariánské Lázně (viz dále).

33 ÚDU AV ČR, oddělení dokumentace, fond Archeologická komise, k. III, složka Německé soupisy, dopis Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik Prezidiu ČAVU, 5. 3. 1928.

34 Braun na rozdíl od dalších zúčastněných odborníků nepocházel z českých zemí, ale z Německa. Získal špičkové vzdělání v oboru dějin umění na univerzitách ve Freiburgu, Heidelbergu a Lipsku. Roku 1897 byl vybrán za ředitele opavského uměleckoprůmyslového muzea (později převedeného pod zemskou správu a přejmenovaného na Slezské zemské muzeum), kde působil až do roku 1935, kdy byl nucen odejít do penze. Do funkce se však ještě vrátil během války (1942–1945). Braun byl vynikající odborník zvláště v oblasti uměleckého řemesla, byl ale také znalec a sběratel soudobé umělecké tvorby. Opavské muzeum se díky němu stalo v první polovině 20. století jednou z nejkvalitnějších institucí na území Československé republiky. Viz VYBÍRAL, Jindřich. Braun, Edmund Wilhelm. In HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha: Academia, 1995, s. 85–86; ŠOPÁK, Pavel. *Edmund Wilhelm Braun*. Opava: Slezská univerzita, 2008.

35 Fulnek však byl pouze soudním okresem v rámci politického okresu Nový Jičín.

36 Historik umění, syn opavského starosty Waltra Kudlich. Studoval dějiny umění, německou literaturu a filozofii na univerzitách v Mnichově a v Praze. Poté pracoval ve Slezském zemském muzeu. Po Mnichovu byl jmenován ředitelem Říšského župního muzea v Opavě (*Reichsgaumuseums*) a z titulu této funkce měl dohled nad všemi muzei v Sudetech. Od roku 1942 sloužil v armádě a účastnil se prostřednictvím zvláštního komanda SS rabování uměleckých sbírek v západní části SSSR a v Polsku. Viz GEBAUER, Josef. Werner Kudlich, [on line], <http://www.opava-city.cz/scripts/detail.php?id=2562> (cit. 23. 4. 2013).

významný představitel Archeologické komise Zdeněk Wirth a ta poté počítala s vydáním svazku pod svojí hlavičkou.³⁷ Když však Braun kolem roku 1930 jeho zpracování nově slíbil Německé společnosti, předseda Archeologické komise Karel Chytil neskrýval svou nelibost a chtěl všemi prostředky teritoriálnímu rozšíření projektu Německé společnosti zabránit.³⁸ Vzniklou situaci nakonec vyřešil Wirth tím, že namísto vyhrocení sporu, které žádal rozhořčený Chytil, dohodl s německou stranou nové podmínky spolupráce obou institucí platné pro další země Československé republiky, podle nichž měl být (na rozdíl od Čech) každý svazek vydáván současně v české i německé jazykové verzi a náklady měly být rozděleny rovným dílem.³⁹ Právě opavský svazek se měl stát vzorovým příkladem. Jak je ovšem známo, ani jeden z moravských či slezských dílů topografie se k publikaci bohužel dovést nepodařilo.

Odhodlání Německé společnosti na přelomu dvacátých a třicátých let vzít topografický projekt pro tzv. smíšené okresy pevněji do svých rukou (který jistě souvisel se vzrůstajícím sebevědomím německé menšiny) znamenalo nejen plánované územní rozšíření, ale i přesnější stanovení metodiky zpracování textů. V roce 1927 převzala vedení edice nově ustanovená umělekohistorická komise Německé společnosti, která také v roce 1929 připravila závazné pokyny pro autory.⁴⁰ Ty podrobně upravovaly obsahovou strukturu celé publikace, jednotlivých hesel, upřesňovaly způsob popisu jednotlivých typů památek i charakter obrazové přílohy. Jedná se o velmi zajímavý dokument, který dokazuje vysokou odbornou úroveň, jíž chtěla redakce Německé společnosti v publikacích topografie dosáhnout. Česká strana v té době stále předkládala autorům jako vodítko již značně zastaralý *Řád v příčině soupisu památek v království Českém* z roku 1895,⁴¹ i když současně doporučovala použít jako vzor některý z nejnovějších Wirthových či Podlahových svazků, které byly považovány za nejkvalitnější.

Ambiciózní projekt Německé společnosti však bohužel zdaleka nesplnil očekávání. Do konečného stadia – tedy vytištěné publikace – se podařilo přivést pouze tři svazky (česká strana, tedy Archeologická komise, však na tom nebyla o mnoho lépe, během první republiky jí vyšlo pouze šest svazků).⁴²

37 ŠOPÁK, Pavel. Inventarizace památek ve Slezsku v 1. polovině 20. století. *Zprávy památkové péče*, 2004, roč. 64, s. 533–538.

38 Tamtéž podrobně o Braunově práci na soupise opavských památek.

39 A AV ČR, fond ČAVU, k. 256, i. č. 626, dopis Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik Archeologické komisi, 4. 5. 1931.

40 ÚDU AV ČR, oddělení dokumentace, fond Archeologická komise, k. III, složka Německé soupisy.

41 Uložen mimo jiné v A AV ČR, fond ČAVU, k. 255, inv. č. 606.

42 Během dvacátých let postupně došlo ke generační výměně, svých aktivit se ze zdravotních důvodů vzdala většina starších, zkušených a také velmi výkonných, duchem pozitivismu ovlivněných zakladatelů celého projektu (K. Chytil, K. B. Mádl, A. Podlaha, E. Šittler), kteří za něj cítili velkou zodpovědnost. Nová generace, reprezentovaná především Alžbětou Birnbaumovou, Josefem Cibulkou, Emanuelem Pochem a Václavem Wagnerem, se do projektu zapojovala pomalu.

Nejzodpovědnějším německým autorem se nakonec ukázal archeolog, žatecký rodák Anton Gnirs (1873–1933).⁴³ Gnirs po studiu germanistiky, historie a geografie na pražské německé univerzitě přesídlil na přelomu století do chorvatské Puly, kde kromě výuky na námořní škole působil jako kustod zdejší antické sbírky a konzervátor vídeňské Ústřední komise. Roku 1912 byl jmenován zemským konzervátorem Istrie a později též Kraňska. Po rozpadu monarchie se vrátil do Čech a učil na gymnáziu v Lokti, záhy byl však Ministerstvem školství a národní osvěty z tohoto místa uvolněn pro vědecké a památkářské úkoly. Od té doby se cíleně zabýval prehistorií, historií i památkami především severozápadních Čech a své poznatky následně publikoval v mnoha dílčích, ale velmi kvalitních studiích. Z pověření Státního archeologického ústavu se účastnil také řady archeologických průzkumů, kde se jeho dřívější zkušenosti ukázaly jako nesmírně cenné. Zdá se však, že hlavním úkolem, který od ministerstva dostal, bylo zpracování uměleckohistorické topografie této oblasti – v roce 1927 vydal nejprve soupis loketského okresu,⁴⁴ roku 1932 svazek zahrnující dva menší okresy Teplá a Mariánské Lázně.⁴⁵ Vzhledem k předčasnému úmrtí již nestihl připravit pro tisk třetí svazek věnovaný karlovarskému okresu, který se však zachoval v rukopisu a v roce 1996 jej publikovala jeho dcera Anna v edici Collegia Carolina nazvané *Handbuch der sudetendeutschen Kulturgeschichte*.⁴⁶

Autorství třetího primárně německy publikovaného prvorepublikového svazku zahrnujícího liberecký okres⁴⁷ patří Karlu F. Kühnovi (1884–1945).⁴⁸ Tento trutnovský ro-

43 Více o A. Gnirsovi viz GNIRSOVÁ, Anna. Otec ve vzpomínkách dcery. In *Historický sborník Karlovarska*. Karlovy Vary: Státní okresní archiv, 1994, s. 5–30; ROHÁČEK, Jiří. K osobě a pracovní metodě Antona Gnirse. In *Česká beseda o německých badatelích v oblasti pomocných věd historických, archivnictví a edic historických pramenů*. Dolní Břežany: Scriptorium, s. 41–46; O. Š. Anton Gnirs (1873–1933). *Pravěk. Nová řada*. 2005, sv. 13, s. 480–483; SLAVÍČEK, Lubomír. Gnirs, Anton. In *Nová encyklopedie českého výtvarného umění (dodatky)*. Praha: Academia, 2006, s. 240; ŠLAJSNA, Jiří. Anton a Anna Grirsovi – otec a dcera ve službách vědy. In *Památky, příroda, život: vlastivědný čtvrtletník Chomutovska a Kadaňska*, 2009, roč. 41, č. 1, s. 1–16.

44 GNIRS, Anton. *Topographie der historischen und kunst-Denkmale. Der politische Bezirk Elbogen*. Topographie der historischen und kunst-Denkmale in der Tschechoslowakischen Republik. Land Böhmen. Bd. 43. Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslovakische Republik, 1927.

45 GNIRS, Anton. *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad*. Topographie der historischen und kunst-Denkmale in der Tschechoslowakischen Republik. Land Böhmen. Bd. 50. Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslovakische Republik, 1932.

46 GNIRS, Anton. *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in dem Bezirke Karlsbad (Prag 1933)*. Ed. Anna Gnirs. München: Collegium Carolinum, 1996.

47 KÜHN, Karl F. *Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale im Bezirke Reichenberg*. Topographie der historischen und kunst-Denkmale in der Tschechoslowakischen Republik. Land Böhmen. Bd. 51. Prag: Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslovakische Republik, 1934.

48 O K. F. Kühnovi podrobněji DOLENSKÝ, Antonín. *Kulturní adresář ČSR. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc*. Praha: Josef Zeibrdlich, 1934; NEJEDLÝ, Vratislav.

dák, absolvent vídeňské architektury zastával od roku 1912 funkci technického zemského konzervátora Ústřední komise pro Českou zemi. V této pozici, ovšem v rámci nově zřízeného Státního památkového úřadu, působil až do roku 1935. Současně přednášel dějiny architektury a památkovou péči na pražské německé technice. Roku 1935 přesídlil do Brna, aby zde na německé technice (*Deutsche Technische Hochschule in Brünn*) vybudoval Ústav pro stavební dějiny a dějiny umění, který poté sám až do konce války vedl. Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava byl navíc jmenován přednostou brněnské pobočky Památkového úřadu a současně zástupcem pražského přednosty, v posledních letech války de facto tento úřad vedl.⁴⁹ Kühn byl významně literárně činný, zabýval se středověkou a barokní architekturou Čech i Moravy, publikoval o regionálním umění Liberecka a věnoval se i teorii památkové péče. Na počátku roku 1945, krátce před svou násilnou smrtí během pražského povstání, dokončil rukopis posledního ze série svazků umělecko-historické topografie pro sudetské okresy – soupisu severočeského Frýdlantska. To již však projekt měl do značné míry jiný organizační rámec.

Ve změněné politické situaci po připojení sudetských oblastí k Německé říši a následném vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava navrhla Německá akademie věd (*Deutsche Akademie der Wissenschaften*, dále jen Německá akademie), která se stala od roku 1941 nástupkyní Německé společnosti, aby vydávání umělecko-historické topografie pro okresy sudetské župy postupně převzal její nově zřízený Památkový úřad (Památkový úřad Říšské župy Sudety v Liberci – *Denkmalamt des Reichsgaues Sudetenland*).⁵⁰ Sudetský Památkový úřad byl od počátku své existence veden bývalým přednostou pražského Státního památkového úřadu, významnou osobností meziválečné kulturní politiky Československé republiky, již zmiňovaným Rudolfem Hönigschmidem. Na vydání prvních dvou svazků měl sudetský úřad s Německou akademií spolupracovat (úřad měl zajistit

Obrysy přístupů k památkové péči na Moravě do poloviny 20. století. In *Památková péče na Moravě*. Brno: Státní památkový úřad, 2002, s. 77; SLAVÍČEK, Lubomír. Kühn, Karl Friedrich. In *Nová encyklopedie českého výtvarného umění (dodatky)*. Praha: Academia, 2006, s. 436; ŠTONCNER, Petr. Příspěvky k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918–1938. Část 2. Organizační vývoj jednotlivých památkových úřadů. *Zprávy památkové péče*, 2004, roč. 64, s. 540–541; ZEMAN, Jaroslav. Pozapomenutý historik umění Karl Friedrich Kühn (1884–1945). In *Sborník Národního památkového ústavu, Územního odborného pracoviště v Liberci*. Liberec: Národní památkový ústav, ú. o. p. Liberec, 2007, s. 85–89.

49 Jeho přednosta Wilhelm Turnwald musel narukovat.

50 Tato idea, alespoň podle vyjádření Rudolfa Hönigschmida, pocházela od Karla Marii Swobody (viz Národní archiv, fond Státní památková správa, k. 688, dopis R. Hönigschmida K. F. Kühnovi, červenec 1942). Tento pražský rodák, absolvent Vídeňské školy dějin umění, neoficiálně převzal po svém jmenování profesorem umělecko-historické katedry pražské Německé univerzity roku 1934 koordinaci oboru na území tehdy ještě Československé republiky v rámci nového uspořádání říšské vědy. Byl německou stranou respektován jako hlavní autorita v otázkách organizace umělecko-historické vědy. Srv. JANÁTKOVÁ, Alena. Wirth, Matějček a obsazení katedry dějin umění na pražské Německé univerzitě. In *Zdeněk Wirth pohledem dnešní doby*. Ed. Jiří Roháček, Kristina Uhlíková. Praha: Artefactum, 2010, s. 227–237.

redakci textové části, Německá akademie obrazovou dokumentaci)⁵¹ a dále společně s Komisí pro umění a literaturu Sudetoněmeckého ústavu pro výzkum země a lidu (*Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung, Reichenberg, Kommission für Kunst- und Schrifttumsforschung*)⁵² postupně celý projekt převzít do vlastní režie (stejně jako vydávání dalších uměleckohistorických monografií pro tuto oblast). Těmi prvními dvěma publikacemi měly být právě Kühnovy soupisy pro okresy Frýdlant a Jablonec nad Nisou. V letech 1942 a 1943 jednal Hönigschmid s brněnským nakladatelstvím Rudolf M. Rohrer, u něhož vyšel již liberecký svazek, (a bylo též vydavatelem rakouské uměleckohistorické topografie), aby převzalo i projekt sudetské topografie. V následujícím období zbývajícím do konce války bylo ovšem nařizováno natolik přísné omezení publikační činnosti, že celý projekt byl pozastaven.⁵³

Přední němečtí historici umění spolupracující s Německou společností se ve třicátých letech podíleli také na druhém soupisovém projektu připravovaném pro území Československé republiky Státním fotoměřickým ústavem.⁵⁴ Od roku 1929 začal tento ústav zřízený Ministerstvem školství a národní osvěty jako dokumentační zázemí uměleckohistorického oboru i památkové péče připravovat novou edici topografie, která měla dočasně zastoupit velmi dlouhodobý projekt okresních soupisů. Vzorem pro tzv. stručný čtyřsvazkový soupis⁵⁵ (I. svazek Čechy, II. Morava a Slezsko, III. Praha, IV. Slovensko) byla německá topografická řada vydávaná pod vedením Geoga Dehia.⁵⁶

Veřejnosti nový projekt představil jeho koordinátor, sekční šéf ministerstva Zdeněk Wirth v článku uveřejněném v roce 1930 v *Časopise Společnosti přátel starožitností*.⁵⁷ Uvedl zde, že právě dokončení umělecké topografie je pro československou uměleckohistorickou vědu nejnaléhavější otázkou. Připomněl výrazné zpoždění proti dalším státům a konstatoval, že pokud by vydávání soupisů Archeologickou komisí a Německou společností postupovalo dosavadním tempem, mohl by být pro celé území republiky (bez Podkarpatské Rusi) projekt dokončen v roce 2095 (zbývalo vydat ještě 215 svazků). Položil si tedy otázku, „není-li nutno změnit dosavadní metodu práce a formu

51 Dokumenty k převzetí vydávání topografie Památkovým úřadem Sudetské župy viz Národní archiv, fond Státní památková správa, k. 688.

52 JOSEFOVIČOVÁ, Milena. Sudetoněmecký ústav pro výzkum země a lidu. In *Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a první polovině 20. století*. Ed. Kristina Kaiserová, Miroslav Kunštát. Připravované 2. upravené vydání.

53 Fotokopie Kühnova rukopisu objevená v nedávné době v knihovně Ústavu dějin umění AV ČR, v. v. i., (kam přešla s knihovnou Zdeňka Wirtha v šedesátých letech) by měla být v nejbližší době publikována v řadě pramenů k dějinám umění *Fontes historiae artium* nakladatelství Artefactum.

54 O tomto projektu viz např. UHLÍKOVÁ, Kristina. První publikované uměleckohistorické topografie v Čechách. Od Archeologické komise k českému „Dehiovi“. *Zprávy památkové péče*, 2010, roč. 70, s. 44–48.

55 V pramenech i v literatuře je tato edice nejčastěji označována jako stručný soupis, příručka, či prostě český „Dehio“.

56 *Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler*. První vydání bylo publikováno v letech 1905–1912.

57 WIRTH, Zdeněk. Umělecká topografie Československé republiky. *ČSPS*, 1930, roč. 28, s. 234–237.

*edice, abychom dosáhli cíle?*⁵⁸ Tím měl být spolehlivý přehled uměleckého materiálu ve státě, který by byl dostupný v dohledné době a „*který by bylo možno vydávat v nových vydáních a neustále doplňovati a zlepšovati.*“⁵⁹ Výsledný text měl velmi stručně charakterizovat nejvýznamnější památky abecedně seřazených obcí. Důsledně měl být vyloučen jakýkoliv obrazový doprovod.

Německá společnost o zapojení do tohoto projektu usilovala patrně již od počátku třicátých let. Roku 1933 dokonce E. W. Braun velkoryse navrhl ministerstvu, že připraví společně s dalšími spolupracovníky II. díl věnovaný Moravě a Slezsku – „*Das Unterrichtsministerium ist auch damit einverstanden, dass ich mit einigen tschechischen und deutschen Gelehrten den Band Mähren und Schlesien bearbeite, was ungef. zwei Jahre in Anspruch nehmen dürfte.*“⁶⁰

Soupis byl zjevně důležitý pro obě umělecko-historické obce a národností napětí zde muselo ustoupit stranou. Naléhavost jeho dokončení se navíc se vzrůstající hrozbou válečného konfliktu v průběhu třicátých let stupňovala, protože právě důkladná evidence památek byla jedním z nezbytných předpokladů jejich ochrany.

Rukopis prvního svazku stručného soupisu zahrnujícího Čechy byl nakonec do tisku předán roku 1937. Z informací Zdeňka Wirtha víme, že text o severozápadní oblasti země osídlené tehdy z větší části německým obyvatelstvem zpracoval Anton Gnirs (podle Gnirsových slov – okresy Falknov, Teplá, Mariánské Lázně a Karlovy Vary).⁶¹ Karl F. Kühn, Rudolf Hönigschmid, Josef Opitz a Wilhelm Turnwald se podíleli na následné revizi celého rukopisu.⁶² V dubnu roku 1938 bylo s Karlem Mariem Swobodou, předsedou umělecko-historické komise Německé společnosti, domluveno německé vydání překladu celého textu pod názvem *Handbuch der Kunstdenkmäler der Tschechoslowakischen Republik*. Když však v následujícím roce ve změněných politických podmínkách okupační správa trvala na omezení územního rozsahu soupisu pouze na českou oblast Protektorátu Čechy a Morava, Wirth jako jeho hlavní redaktor raději tisk publikace zastavil.⁶³ K vydání se mu jej nakonec podařilo přivést (samozřejmě ještě po dalších revizích) až roku 1957, kdy vyšel pod názvem *Umělecké památky Čech*, ale i tak se stal první soubornou publikovanou umělecko-historickou topografií země.⁶⁴

* * *

58 Tamtéž, s. 235.

59 Tamtéž.

60 ÚDU AV ČR, oddělení dokumentace, fond Zdeněk Wirth, k. W-A-66, sv. 6, kopie dopisu E. W. Brauna Verlagsbuchhandlung A. Schroll & Co., 13. 2. 1933.

61 Tamtéž, dopis A. Gnirse Z. Wirthovi, 2. 2. 1932.

62 *Umělecké památky Čech*. Ed. Zdeněk Wirth. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1957, s. 6.

63 Tamtéž, s. 7.

64 Viz pozn. 62.

Do historie vydávání uměleckohistorických soupisů se promítal zajímavým způsobem vývoj vztahů českých a německých historiků umění žijících v českých zemích. Na přelomu století Hlávkova generace nesmiřitelně trvala na národnostně českém projektu topografie, a přestože zpracování sudetských regionů byla jen obtížně schopná uskutečnit, raději volila cestu znemožnění realizace těchto svazků. Skupina kolem Antonína Podlahy, která de facto převzala vedení Archeologické komise po Hlávkově smrti roku 1908, nastoupila naopak cestu, v níž národnostním rozporům nadřadila společné odborné zájmy. Přijala zde tak nadnárodní pojmání umění propagované známou Vídeňskou školou dějin umění, z níž mladší nastupující generace českých historiků umění chtěla především vycházet. Nutno však přiznat, že rozhodnutí obou stran přistoupit k vzájemným jednáním o společném projektu bylo dáno i tlakem státní správy, která jinak odmítala přiznání dotací. Počátek nové republiky znamenal vzrůst nacionalistických nálad na české straně, jehož důsledkem bylo jednostranné radikální přerušení spolupráce. Němečtí vědci po prvotním rozladění a dezorientaci nové cíle hledali jen obtížně. Roku 1923 si však opětovně uzavření dohody a nové zahájení česko-německé topografické edice vynutil osvětový odbor Ministerstva školství a národní osvěty pod vedením Zdeňka Wirtha, když vzájemnou spolupráci české a německé strany podmínil poskytnutí státní dotace na soupis. Wirth zde jistě sledoval jak nadnárodní koncept Vídeňské školy, tak Masarykovu ideu společného soužití národností v novém státě. Nutno přiznat, že objektivně vzato byla vzájemná spolupráce na projektu pro obě strany skutečně výhodná. Obě instituce měly řízení redakce vybraných svazků plně ve svých rukou. Německá strana se zapojila do projektu po odborné stránce velmi kvalitního, navíc měla zajištěno publikování svazků pro české okresy i v německém jazyce. České straně naopak německý partner zajistil (či alespoň přislíbil zajistit) vydání pro ni obtížně realizovatelných soupisů tzv. smíšených okresů. Tato nesporná oboustranná výhodnost byla jistě i důvodem, že nebyla přerušena spolupráce na okresních soupisech a nově i na stručnější edici, tzv. českém Dehiovi, ani během třicátých let, kdy separatistické tendence německé menšiny v Československu vzrůstaly, a vlastně ani potom během druhé republiky.⁶⁵ Po Mnichovu a připojení sudetských oblastí k Německé říši bylo postupně rozhodnuto o nové organizaci obou projektů. Přípravu soupisů památek v Sudetské župě měl nadále řídit její Památkový úřad. Je však zajímavé, že nejsou doklady o tom, že by se německá strana postavila proti Wirthovu rozhodnutí zastavit tisk stručného soupisu, a ani o tom, že chtěla zasahovat do organizace vydávání svazků v protektorátu.⁶⁶ Za touto skutečností snad stály vzájemně korektní vztahy Zdeňka Wirtha a Karla Marii Swobody. Swoboda Wirthovi za mnohé vděčil.

65 V roce 1933 navrhl E. W. Braun ministerstvu vedení redakce moravsko-slezského soupisu a na přelomu roku 1938 a 1939 vrcholí přípravy vydání českého dílu a jeho německého překladu.

66 Na druhou stranu je však pravda, že v dané době se patrně reálně na přípravě žádného okresního svazku nepracovalo.

Recenzovali

Mgr. Václav Horák, Městské muzeum a galerie Hořice

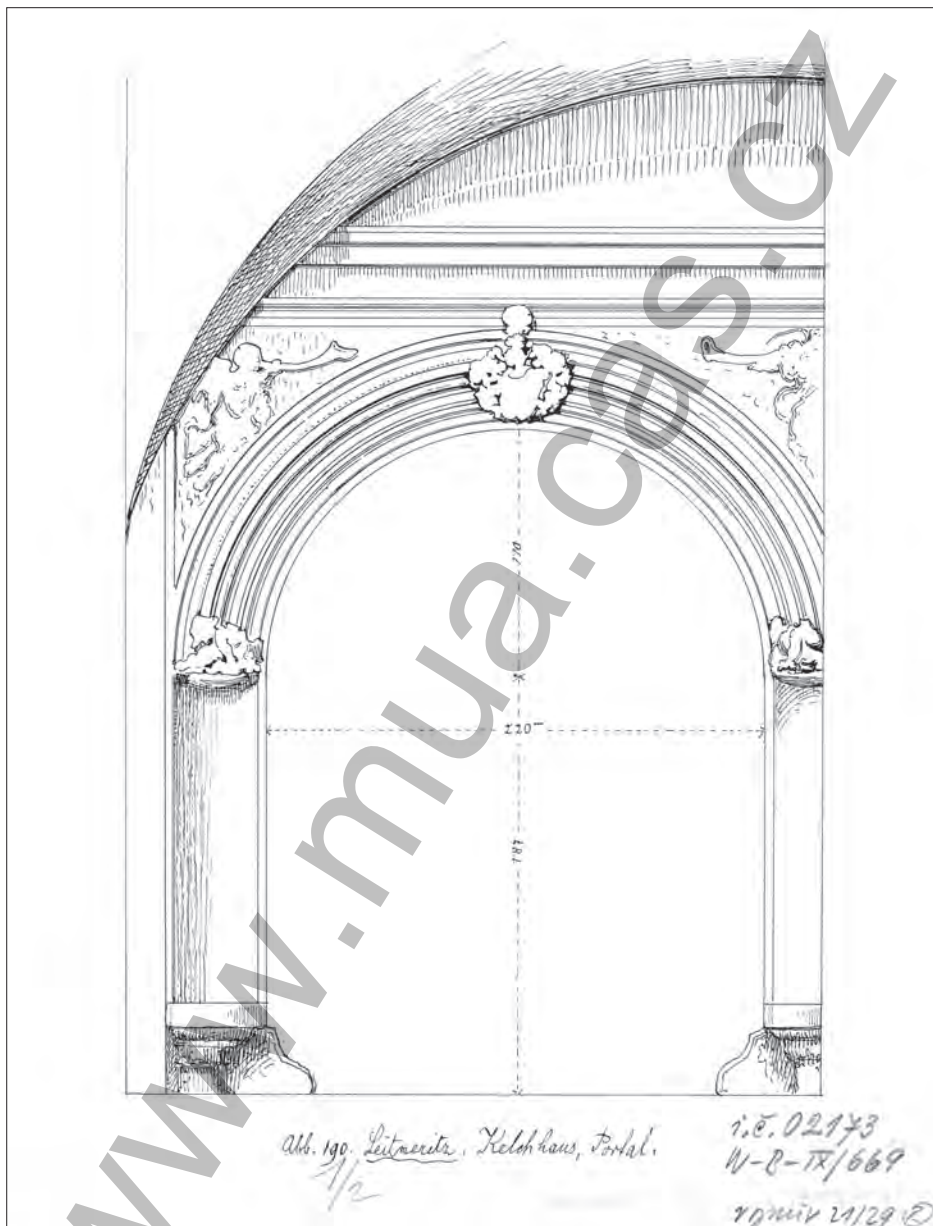
PhDr. Milena Josefovičová, PhD., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.

Resumé

Involvement of the German writing researchers into the two projects of inventories of the art sights in the Czech lands

The text is dealing with the history of project of the art-historical topography (Inventory of historical and art sights in the Bohemian Kingdom) launched in 90s of the 19th Century by the Archaeology Commission of Czech Academy of Science and Art advancing substantially other countries of the monarchy pursued highly professionally. Hence, the contribution is focusing especially on the development of mutual co-operation of the Czech and German specialists. The historians of art of the German nationality living in the Czech lands were engaged in the project firstly in 1914, when their representatives from the Society for supporting German Science, Art and Literature in Bohemia concluded an agreement with the representatives of Archaeology Commission on mutual co-operation with the German research workers intending to take part in the project by mean of processing bundles mapping the art-historical fund of the counties with the prevailing German inhabitants. Upon the enforced cease of activities of both institutions during WWI, the co-operation was successfully resumed as late as in 1923, when the nationalist enthusiasm of the Czech side faded away and the German Society consolidated its existence in new political circumstances. Mutual co-operation on the project was really favourable for both sides. Both institutions kept the management of editorial works of the selected bundles fully under their own control. The German side got involved into the project of professionally very high quality, and in addition, it was ensured with the publication of bundles also in German language for the Czech counties. On the other hand, the Czech side was promised by the German partner to have the inventories of counties of the prevailing German inhabitants published with such inventories to be pursued hardly by the Czech side. This undoubtedly mutual favourableness definitely served a reason of not ceasing the co-operation on county inventories and newly also on the much more concise publication of a so called Czech Dehio published under the auspices of Ministry of Education and National Enlightenment by the State Institute of Photo-measurement neither in 30s, when the separatist tendencies of the German minority in Czechoslovakia were gaining strength. Only after establishing the Protectorate Bohemia and Moravia a decision was taken on new organization of both projects so as to be in accordance with new territorial division of the former Czech lands.

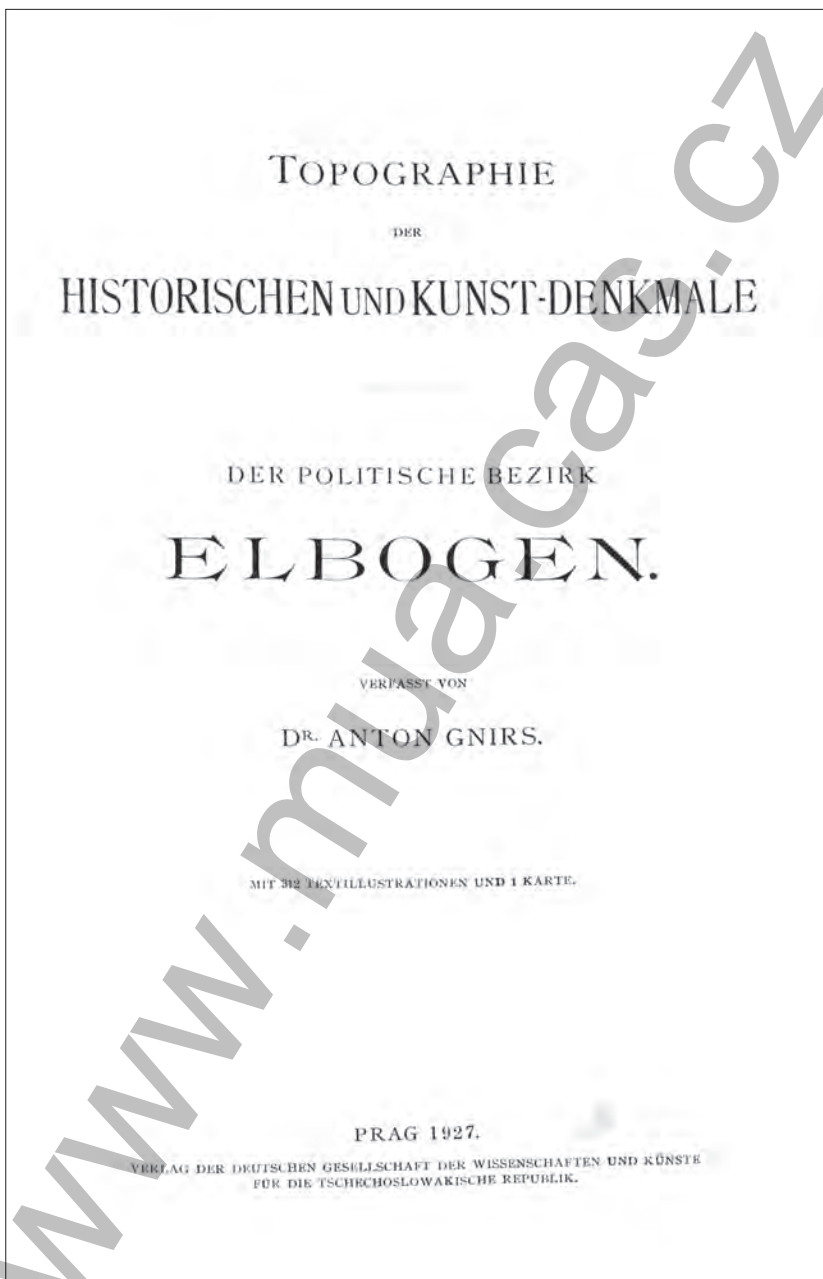
Translated by Ivan Majerčín.

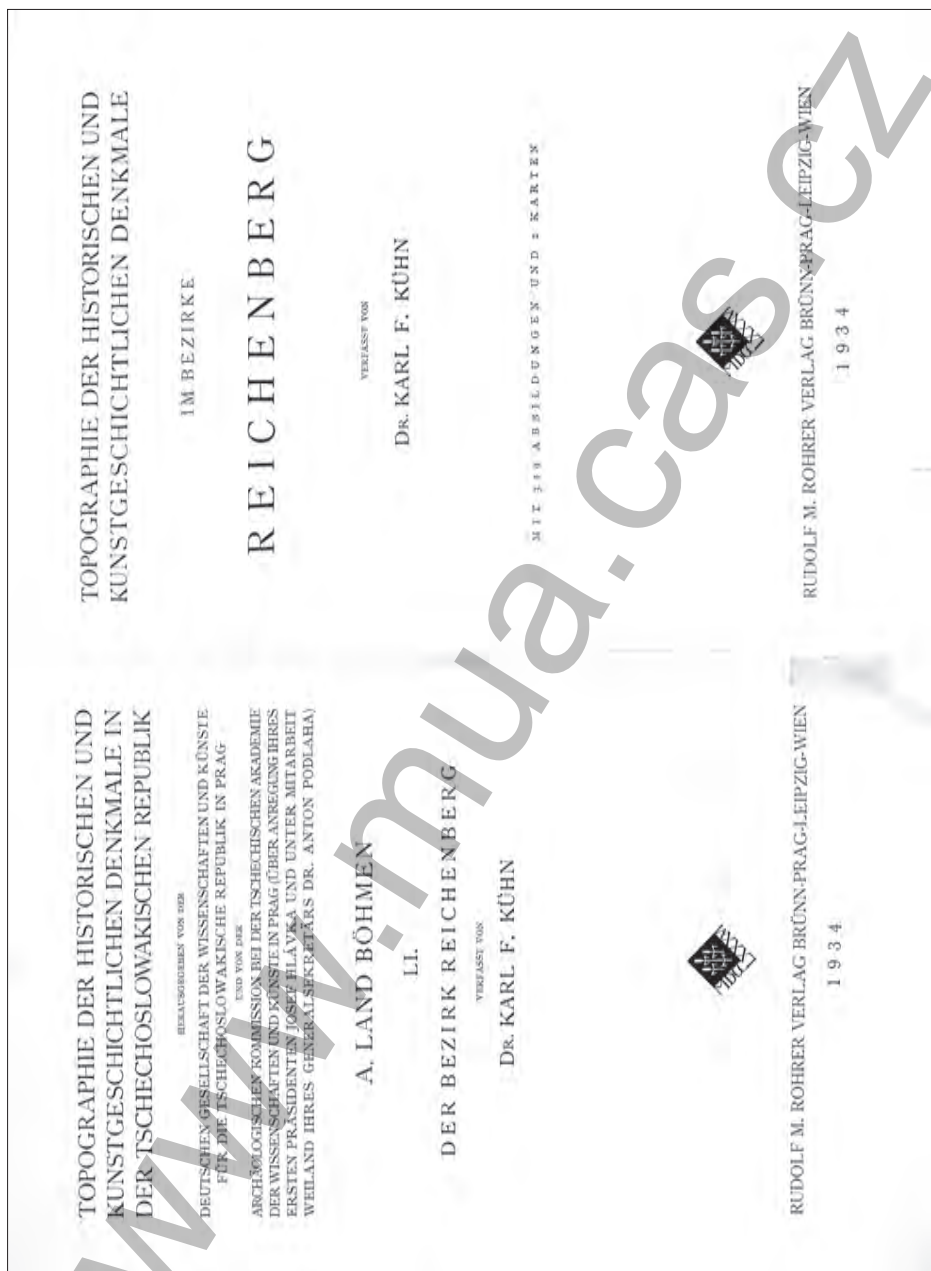
1. Kresba portálu domu „Kalich“ v Litoměřicích vytvořená pro nepublikovaný soupis památek okresu Litoměřice připravovaný Vinzenzem Lukschem, před r. 1918, autor plánu neznámý (ÚDU AV ČR, oddělení dokumentace, Stará plánová dokumentace)

2. Archeolog a historik Anton Gnirs, autor soupisů památek okresů Loket, Mariánské Lázně, Teplá a Karlovy Vary, před r. 1914 (ÚDU AV ČR, oddělení dokumentace, fond A. Gnirs).

3. Titulní strana soupisu památek okresu Loket od Antona Gnirse, 1927 (viz pozn. 44)

4. Titulní dvoustrana soupisu památek okresu Liberec od Karla F. Kühna (viz pozn. 47)

44

Frauenberg — Frauenhöhe

Abb. 37. Frauenberg, Lageplan.

Frauenberg

Frauenberge (1475), Frauenbergt (1506), Frauenberg (1713), Frauenberg (1720).

Schriftform: Město Hrdá I, II (Urhahn) V, XXV. — Město XVI, Spang 34 (1691), Bergkauer, „Planimetrische Beschreibung“, gez. 1773 von Joh. Tschupak, 124:58 cm, Maßstab 1:1 320 Bergblätter, im Geometer-Museum. — SCHALLER IV, 284. — SOMMER II, 287.

Geographie: Hnězí Frauenberg 1274, ob. Bergstadt schlesisch Janowitz 1508. Die Bergstadt wurde angedeutet nach der Post 1720 und nach dem Dreißigjährigen Kriege. Wüstenscheinung erst nach 1777 durch den Grafen von Chlum, Philipp Graf v. Chlum-Gallitz, nach dem Grundplan der Bergblattschnitt von Joh. Tschupak vom 25. November 1773 aufgegeben.

Lage: Dörflchen am nordöstlichen Abhänge des Jeschkegebirges. Anlieger: Planmäßige (Abb. 37), doch gestörte Anordnung einer nahezu quadratischen Anlage mit an den Ecken ausmündenden Wegen erkennlich.

Bauart: Spornlose Bebauung mit meist zweigeschossigen Mischbauten aus Fachwerk und Blockbau, vermischt nach nur Blockbauweise (Nr. 17); im Erdgeschoss Umgebäude, teiler verschaler Giebel ohne Walm, Sandstein. Haus Nr. 17 am Anger; Fachwerk, mit Limde davor. Schönes Ortsbild.

Ortskapelle auf dem Anger, an Stelle des Kreuzes, neuzeitlich, hinstellbar. Wegkreuz am Eisen, am südlichen Ausgange, auf hölzernen, quadratischem Steinpodest, bezeichnet: C. B. / 1799.

Freudenhöhe

Schriftform: Gedenkbuch: Herrenschatzen im Friedhof herrenschaftlichen Anstalt. — SOMMER II, 35.

45

Freudenhöhe — Friedrichshain — Friedrichswald

Einkirche am Fuß des Reimend in der Gebirgsanhebung. In der Jeschke-schen Landesaufnahme (Abb. 3) bezeichnet ein Jägerhaus, umgeben von Ausschläge für den Neubau eines Jägerhauses durch den Baumeister HIRKNER im Krauzau.

Gegenwärtige Forsterei, gleichbedeutend mit dem bei Sommer erwähnten Forsten Schloßchen des Grafen Christian Philipp, später Günther, erbaut nach dem Plan von Joh. Jos. KNOXZE in Reichenberg 1796 (Büchlein mit der Gebirgsaufnahme, 1796, 12:18 cm, Maßstab 1:1 000). Die Anlage besteht aus einer Flur, linker Teil aus Blockbau mit zerfallener Stubbe und Kanne, beide mit Balkendecke. Gegenüber gemauerte Stubbe mit flacher, gesenkter Decke und Holzkahle. Anschließend Scheuer, die planmäßigen Bansen entfernt; Eindeckung mit einem Satteldach, Giebel, verändert, ursprünglicher Plan erhalten. Kein Schloßcharakter.

Friedrichshain

Schriftform: Jähk, dtsch. Geb.-Ver. Jahrg. 11 (1913). — Krauzau, Flugblattbuch, Schwen-sche Chronik. — Neßth. Ez. Kb. XXIV. — SOMMER II, 49.

Geographie: 1216 am alten Weg nach Reichenberg auf altertümlichem herrenschaftlichen Grunde am Friedhof des Grafen Christian Philipp v. Chlum-Gallitz; nach der Kataster-Schuldenregister-Chronik kommt hier angeblich schon um 1715 eine Kapelle.

Kapelle: Die gegenwärtige Kapelle 1809 eingeweiht (Abb. 38), quadratischer Grundriß mit segmentbogigem Abschluß, vorn mit vortretendem Giebelvorbau, Abb. 38

innen, verzerrtem Türgewände, darüber verzierte Wandnische, Giebnisse mit Zehn-schnitt. Die Wände außen durchgehend gefügt. Mit Scheitel senkrecht, sechsseitiger schwerer Dreieckert. — Im Inneren ungenügende Bilder mit volleschönerer Ausstattung. Die Kapelle wurde durch den Grafen H. J. Philipp von Chlum-Gallitz, der die Kapelle 1809 eingeweiht hat, errichtet. Die Kapelle ist ein Werk des Baumeisters J. H. Johann von Neppomuk.

Friedrichswald

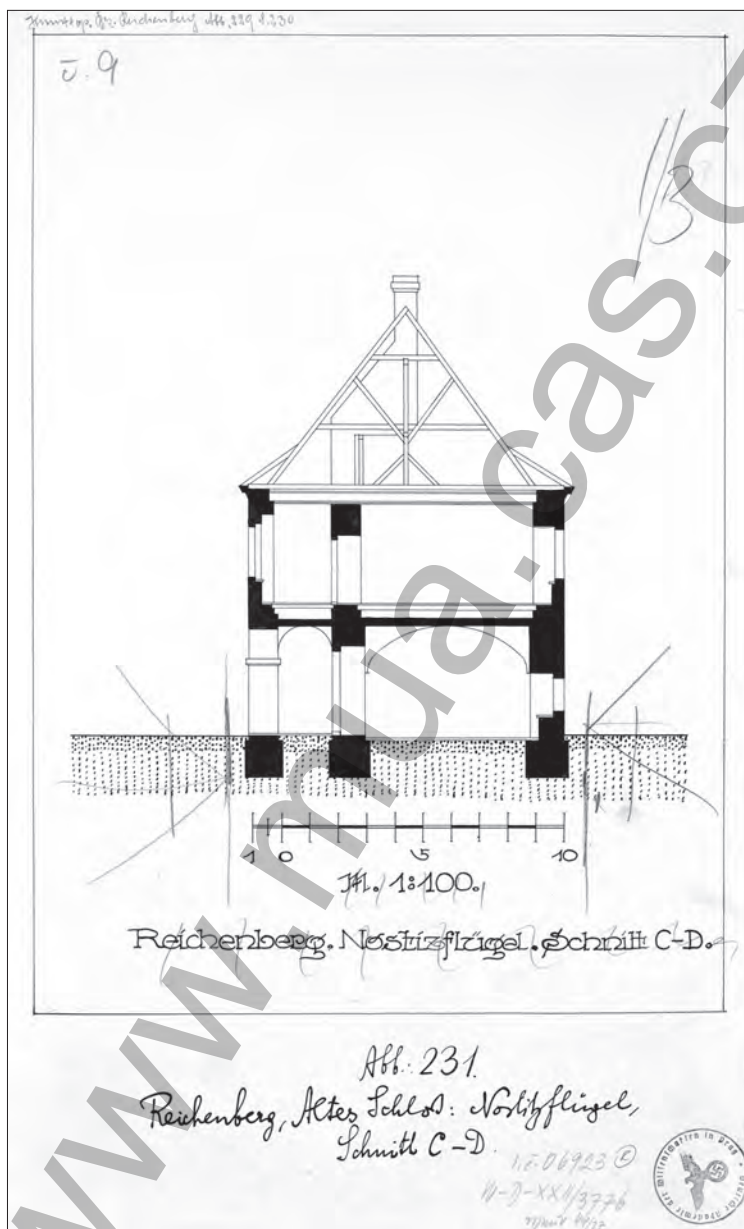
Friedrichswald(e), Friedriehs-waldaw.

Schriftform: Jähk, dtsch. Geb.-Ver., H. 1908. — Město Hrdá I, II, IV, V, VI, VII, VIII, X, XXIII, XXV. — Neßth. Ez. Kb. XXIV. — Reichenberg-Schuldenregister, Kaufbücher: VIII, Fol. 79, VIII, Fol. 141. — SCHALLER IV, 277. — SOMMER II, 294.

Geographie: 1818 Gründung am Ursprung der Pflanzung durch Grafen v. Böhmer, 1858

Abb. 38. Friedrichshain, Kirche, im S. von Chlum.

6. Příčný řez Nostickým křídlem Starého zámku v Liberci, plán připravený Karlem F. Kühnem pro jeho soupis památek libereckého okresu (ÚDU AV ČR, oddělení dokumentace, Stará plánová dokumentace)

„Znovunalezené“ Dodatky k Příručnímu slovníku jazyka českého

VĚRA DVOŘÁČKOVÁ

Addenda to Prirucni slovník jazyka ceskeho

Abstract: *Addenda to Prirucni slovník jazyka ceskeho* ('Desk Dictionary of the Czech Language') that had never been printed were published in 2011, 55 years after the issue of the last volume of the Dictionary. The manuscript was found in the Archives of the Academy of Sciences of the Czech Republic and was temporarily transferred back to Ustav pro jazyk cesky (Institute for the Czech Language) to be converted into digital form without any editorial, authorial or other modifications. It is therefore now possible to use a unique collection of headwords containing the vocabulary of the latter half of the 1940's and almost the whole of the 1950's.

Keywords: *Addenda to the Desk Dictionary of the Czech Language*; Institute for the Czech Language; lexicography.

V roce 2011, který byl příznačně rokem stého výročí založení Kanceláře *Slovníku jazyka českého*, přímého předchůdce Ústavu pro jazyk český (ÚJČ), byly v rozsáhlém neuspořádaném fondu ÚJČ ČSAV v Masarykově ústavu a Archivu AV ČR vyhledány nikdy nevydané *Dodatky k Příručnímu slovníku jazyka českého* (též *PSJČ*),¹ aby mohly být naskenovány a alespoň v elektronické podobě po 55 letech od vydání posledního dílu *PSJČ* zpřístupněny zájemcům z řad odborné i laické veřejnosti.

Tyto *Dodatky* byly plánovány jako suplement monumentálního devítidílného *Příručního slovníku jazyka českého*, dosud nejrozsáhlejšího výkladového slovníku českého jazyka, jehož příprava a postupné zpracovávání probíhaly na půdě České akademie více než půl století.

Již při samotném vzniku České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v roce 1891 (od roku 1918 České akademie věd a umění) se jedním z hlavních postulovaných úkolů nové instituce stalo vytvoření velkého reprezentativního slovníku národního jazyka. Za přispění řady tehdejších renomovaných lingvistů,² kteří o konkrétních koncepčních zásadách budoucího slovníkářského projektu debatovali v plénu

1 Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Archiv AV ČR, fond ÚJČ ČSAV, neuspoř., *DODATKY k PSJČ*.

2 Šlo např. o Františka Pastrnka, Františka Štěpána Kotta, Josefa Zubatého, Václava Flajšhanse, Jiřího Polívku, Josefa Janka a další.

lexikografické a dialektologické komise (ustavené při III. třídě České akademie) již od roku 1905, byla v květnu 1911 zřízena Kancelář *Slovníku jazyka českého*, která institucionálně zaštiťovala všechny odborné i organizační práce na chystaném (a posléze postupně vydávaném) díle.

Celá tři desetiletí (počítáme-li již zmíněné období let 1905–1911) bylo nakonec třeba věnovat veškerým nutným přípravám, než mohl být první díl *Slovníku* v definitivní podobě zpřístupněn veřejnosti. Především bylo zapotřebí zcela od základu vybudovat dostatečně rozsáhlou materiálovou bázi, což probíhalo formou lístkových výpisků (tzv. excerpování) z české prózy, básnických sbírek, odborné literatury, novin a časopisů.³ Dále byly kupř. shromažďovány výpisy z dosavadních slovníků (zejména z Gebauerova *Slovníku staročeského*,⁴ Jungmannova slovníku⁵ a Kottova slovníku⁶) či kdekoli uveřejněné příspěvky k etymologickému výkladu českých slov. V neposlední řadě probíhaly na základě studia rozrůstajícího se materiálu a za konfrontace s obdobnými zahraničními lexikografickými projekty práce koncepční.

Původní zamýšlená koncepce počítala rámcově s vytvořením tezauru, tj. se zachycením českých slov všech dob (jak z písemnictví, tak z lidové mluvy české, moravsko-slezské i slovenské),⁷ nicméně již v roce 1913 došlo k jejímu přehodnocení:⁸ nejzazší časová hranice výskytu heslových slov zahrnutých do budoucího slovníku byla limitována poslední čtvrtinou osmnáctého století. Na konci dvacátých let však došlo ještě k další zásadní změně, když bylo rozhodnuto, že vznikne synchronní tzv. slovník příruční, zachycující jazyk posledních přibližně 50–60 let. Z období před rokem 1870 byly nakonec využity jen výpisky z děl některých významných autorů, jakými byli např. Karel Havlíček Borovský, Karel Jaromír Erben, Božena Němcová či Karel Hy-

- 3 Na základě systematické excerpcce Kanceláře *Slovníku jazyka českého* vznikl tzv. základní (příp. první) materiál novočeského lexikálního archivu, který byl využit při zpracování *Příručního slovníku jazyka českého* (PSJČ). Novočeský lexikální archiv byl průběžně doplňován i nadále (v první polovině 90. let 20. stol. na něj navázal elektronický neologický archiv) a stal se materiálovým východiskem pro další české výkladové slovníky vzniklé na půdě Ústavu pro jazyk český. Blíže k tomu viz např. ČERVENÁ, Vlasta. O lexikálním archivu Ústavu pro jazyk český ČSAV. *Naše řeč*, 1981, roč. 64, č. 1, s. 14–22; GOLÁNOVÁ, Hana. Novočeský lexikální archiv a excerpcce v průběhu let (1911–2010). *Slovo a slovesnost*, 2011, roč. 72, s. 287–300.
- 4 GEBAUER, Jan. *Slovník staročeský. Díl první A–J. Díl druhý K–N*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a Česká grafická společnost Unie, 1903, 1916. Reprint: Praha: Academia, 1970.
- 5 JUNGSMANN, Josef. *Slovník česko-německý, I–V*. Praha: České museum, 1835–1839. Reprint: Praha: Academia, 1989–1990.
- 6 KOTT, František Štěpán. *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. Díl první*. Praha: J. Kolář, 1878; *Díl druhý – Díl sedmý*. Praha: František Šimáček, 1880–1893.
- 7 FILIPEC, Josef. Akademický Příruční slovník jazyka českého dokončen. *Slovo a slovesnost*, 1958, roč. 19, s. 216.
- 8 Myšlenka na vytvoření tezauru národního jazyka tak byla na nějaký čas upozaděna, svého vzkříšení se dočkala se vznikem Ústavu pro jazyk český po skončení druhé světové války. Zaujala místo mezi hlavními úkoly nového pracoviště, avšak i zde byly postupem času upřednostněny lexikografické úkoly (z časového hlediska) dílčí.

nek Mácha.⁹ Postupná změna koncepce byla motivována především celospolečenskou poptávkou po vzniku slovníku akcentujícího lexikografický popis nejnovějších fází jazyka (nemalou roli při tom však sehrála také časová a finanční náročnost celého projektu).

Vlastní lexikografické práce (tj. vytváření kompletní, vyvážené a jednotné podoby jednotlivých heslových odstavců) se naplno rozběhly v roce 1932. Interními redaktory *Slovníku* byli jmenováni Quido Hodura a Alois Získal a do hlavní redakce Emil Smetánka, Oldřich Hujer a Miloš Weingart.

U příležitosti stého výročí započetí vydávání Jungmannova překladového slovníku začal v roce 1935 vycházet ve Státním nakladatelství *Příruční slovník jazyka českého*. Jeho zpracovatelé měli v této době k dispozici již přibližně pět a půl milionu excerpčních lístečků.

Za zmínku stojí také skutečnost, že na základě nasbíraných zkušeností formuloval v roce 1938 ředitel Kanceláře *Slovníku jazyka českého* Alois Získal první českou a slovenskou lexikografickou teorii, již publikoval na stránkách *Slova a slovesnosti*.¹⁰

Krátce po skončení druhé světové války vznikl při České akademii věd a umění Ústav pro jazyk český (začleněný k 1. lednu 1953 do struktur nově zřízené Československé akademie věd). Kancelář *Slovníku jazyka českého* se stala jeho součástí coby lexikografické oddělení, které víceméně plynule pokračovalo ve zpracovávání a vydávání *Příručního slovníku jazyka českého*.

V roce 1957 bylo publikováním 8. dílu, resp. 9. svazku (4. díl vyšel ve dvou svazcích) vydávání prvního slovanského slovníku akademického typu ukončeno. *PSJČ* tak celkem zachycuje na 10 824 stranách vědecky zpracovanou českou slovní zásobu v rozsahu přes 200 000 slov. Pracovnímu kolektivu *Slovníku* byla na jaře 1958 udělena Státní cena Klementa Gottwalda.

V poslední větě doslovu, který uzavírá devátý svazek *PSJČ*, potažmo celý slovník se praví: „*Devítisvazkový Příruční slovník jazyka českého bude ještě doplněn svazkem Dodatků s nutnými opravami a nezbytnými doplňky*“.¹¹ Dodatky byly redigované zpočátku Aloisem Získalem, od roku 1960 Josefem Filipcem. Jejich vytváření bylo motivováno především snahou vyrovnat určité rozdíly mezi prvními svazky *Slovníku* a svazky ostatními. Počáteční díly jsou totiž podstatně stručnější a jsou poznamenány nedostatky a nejednotnostmi postupně propracovávané lexikografické metody. Dále je zde patrný poměrně silný vliv purismu, snaha o výraznější omezení rozsahu odborného názvoslo-

9 HODURA, Quido. Z dějin akademického slovníku jazyka českého. *Naše řeč*, 1959, roč. 42, č. 1–2, s. 6–14, zde s. 11.

10 ZÍSKAL, Alois. Příspěvky k lexikografické teorii a praksi. *Slovo a slovesnost*, 1938(a), roč. 4, s. 19–27; TÝŽ. Další příspěvek k lexikografické teorii a praksi. (Vícevýznamnost slov). *Slovo a slovesnost*, 1938(b), roč. 4, s. 149–160; TÝŽ. Závěrečný příspěvek k lexikografické teorii a praksi. (Podrobný slovník současného spisovného jazyka a uspořádání hesel v něm). *Slovo a slovesnost*, 1938(c), roč. 4, s. 212–222.

11 *Příruční slovník jazyka českého. Díl 8, Zaráběti–žžonka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1955–1957, s. 1120.

ví apod.¹² Po druhé světové válce navíc vznikla potřeba rozšířit *Dodatky k PSJČ* o pojmenování nově vzniklých skutečností souvisejících zejména s rychlým rozvojem vědy a techniky a také se společenskými proměnami vůbec. S tím korespondovalo i zaměření poválečné excerpce, průběžně doplňující lexikální archiv, která po roce 1945, resp. 1948 musela vedle výrazně širšího spektra odborné literatury ve zvýšené míře zohledňovat také literaturu marxisticko-leninskou a budovatelskou.¹³

Dodatky nakonec zůstaly v nedokončeném rukopise, který je možné si od letošního roku vůbec poprvé volně prohlédnout na stránkách ÚJČ AV ČR, v. v. i. (<http://bara.ujc.cas.cz/bar/>), a to přesně v té podobě, v jaké byl v Archivu AV „znovuobjeven“.

Hesla jsou zaznamenána na jednotlivých lístečcích, jež jsou v rámci každého písmene očíslovány podle abecedy. Celkový počet těchto lístečků, potažmo heslových slov je celkem 40 778. Rukopis zjevně nikdy neprošel závěrečnou revizí a redakčními korekturami, tudíž jsou zde občasné (zejména formální) nejednotnosti, zapříčiněné i velmi dlouhou dobou, po kterou byly *Dodatky* doplňovány.

Na každém lístečku najdeme v levém horním rohu vlastní heslové slovo, které je na rozdíl od dalšího textu dvakrát podtržené, stejně jako jeho případná variantní podoba (např. *abak, abakus*). U slov cizího původu, která mají v češtině jinou výslovnost než pravopis, následuje informace o výslovnosti, umístěná v kulatých závorkách (např. *abasie* (*vysl. -ázi-*)), a poté je u všech slov zaznamenána informace gramatická. U podstatných jmen jde o koncovku genitivu singuláru a zkratku rodu (*m., ž., s.*), u sloves zkratku vidu (*dok., ned.*) a u ostatních slovních druhů o jejich příslušnou zkratku (*příd., přisl.* apod.).

Výkladová definice významu (včetně případného předvýkladu, který je umístěn v kulatých závorkách, a synonyma, umístěného po středníku za vlastním výkladem) je jedenkrát podtržená a předchází jí v případě potřeby ještě stylistický kvalifikátor, čárkovane podtržený (např. *zast.* pro výraz zastaralý/zastarale, *řídč.* pro řídčeji apod.). Oborové kvalifikátory jako *archit.* pro architekturu, *tech.* pro techniku, technické obory, *lék.* pro lékařství apod. však podtrženy nejsou.

Následuje exemplifikace, doplněná (někdy) podtrženou zkratkou zdroje či příjmením autora (např. *Svob. sl.* pro Svobodné slovo, *Lid. nov.* pro Lidové noviny, *Techn. mag.* pro Technický magazín apod., *J. Mareš, V. Vydra*, ale též *Ner.* pro Jana Nerudu atd.). Má-li slovo více významů, jsou tyto od sebe graficky odděleny velkým písmenem D. Úzce specializované termíny se v *Dodatcích* nacházejí obvykle bez exemplifikace, pouze s výkladem významu a oborovým kvalifikátorem.

Zpravidla platí, že na jednom lístečku je lexikograficky zpracováno pouze jedno slovo, ovšem existují i případy, kdy je pohromadě více slovtvorně příbuzných slov, jestliže ani jedno z nich není již obsaženo v některém z vydaných dílů *PSJČ*, např. *ahistoricky, ahistorický, ahistoričnost*.

12 HLADKÁ, Zdeňka. České slovníkářství na cestě k jednojazyčnému výkladovému slovníku. *Naše řeč*, 2005, roč. 88, č. 3, s. 140–159.

13 DVOŘÁČKOVÁ, Věra. *Osudy Ústavu pro jazyk český*. Praha: ÚJČ AV ČR, v. v. i., 2011, 275 s., ISBN 978-80-86496-53-5, s. 48.

Jak již bylo řečeno, *Dodatky* k *PSJČ* nebyly nikdy publikovány (ani dopracovány do své finální verze), což bylo dáno patrně hned několika důvody. Velká část hesel, které se v rukopise *Dodatků* nacházejí, se dostala do čtyřdílného *Slovníku spisovného jazyka českého (SSJČ)*, vůbec prvního normativního slovníku soudobé češtiny, který vznikal na půdě ÚJČ již od počátku padesátých let a byl postupně vydáván v letech 1960–1971. Stejně jako *PSJČ* a jeho *Dodatky* se i *SSJČ* opíral o unikátní excerpní materiál uložený v listkovém lexikálním archivu ÚJČ. Zvláštní zřetel měl k tzv. 2. materiálu, zahrnujícímu excerpta ze zdrojů vzniklých po roce 1945, jenž byl však od tzv. základního materiálu oddělen a samostatně abecedně uspořádán až v roce 1959.¹⁴ *Dodatky* k *PSJČ* tudíž při porovnání se *SSJČ* mj. reflektovaly tutéž slovní zásobu, která v poválečném období odrážela dalekosáhlé celospolečenské změny zejména politického a vědeckotechnického charakteru. V *SSJČ* i v *Dodatečích* k *PSJČ* tak najdeme např. slova *brigádnice*, *marxismus-leninismus*, *mládežník*, *kybernetika*, *kosmonaut*, *kosmonautika*, *raketonosný*, *programovati* apod.

SSJČ pak také „přihnízdováním“ zahrnul i slova slovtvorně příbuzná (např. příslovce, zdobněliny, přechýlené názvy, vztahová adjektiva ad.) se slovy nacházejícími se již v *PSJČ*. *Dodatky* tyto výrazy zaznamenaly na samostatné listky, avšak pouze s odkazem na motivující slovo, tedy bez vlastního výkladu významu, např. *poválečný* („adv. k poválečný“), *nárazově* („adv. k nárazový“), *kyrysniček* („expr. zdob. k kyrysník“), *hradlařka* („f. k hradlař“), *lordotický* („adj. k lordosa, lordóza“) atd.

Velkou část slov, která se nacházejí pouze v *Dodatečích*, lze řadit k tehdejší neologicke vrstvě slovní zásoby, která se v českém jazyce do budoucna neujala, např. *pozdvíženec* („vzbouřenec“), *stohmistr* („osoba rovnající slámu na stohu“), *střechař* („člověk pracující na střeše“), *táborismus* („podstatné vlastnosti táboritství“), *takykritik* („špatný, ledajaký kritik“) apod. Dále je zde možné hojně najít slova v dané době již velmi zastaralá, např. *achtovati* („dát, dávat do klatby“), *tištěc* („tiskař, impresor“), dialektismy, např. *tedaj* („tehdy“), *žvejchati* („klábositi, žvaniti“), a také slova úzce odborná, např. *adiaspiromykóza* („parazitální onemocnění lidských plic zjištěné poprvé v Československu přenesením od drobných hlodavců žijících v horách“), *ekonokybernetika* („věda, teorie o ekonomickém řízení a sdělování“), *encefalomalacie* („změknutí mozku“), *keten* („organická látka obsahující v molekule důležitou skupinu dvou atomů uhlíkových a jednoho kyslíkového“), *virostatikum* („látky účinkující jako ochrana proti virům“) atd.

Dodatky rovněž zahrnují i slova slovenská (vyskytla-li se v excerpuvaném materiálu), např. *poverenictvo* („(před r. 1969) pověřenectvo“) či *tihelňa* („cihelňa“). Heslo *poverenictvo* je přitom zajímavé i tím, že ve výkladu významu uplatněná závorka „(před r. 1969)“ sem byla zjevně připsána jinou tužkou později a mj. dokumentuje skutečnost, že ještě nejméně na konci šedesátých let bylo do *Dodatků* autorsky zasahováno.

14 GOLÁNOVÁ, Hana. Novočeský lexikální archiv a excerpte v průběhu let (1911–2010). *Slovo a slovesnost*, 2011, roč. 72, s. 287–300, zde s. 290.

Vzhledem k výše uvedenému je tedy zřejmé, že v době, kdy již vycházel *SSJČ*, slovník normativní (veřejností dlouhodobě poptávaný), který byl logicky mezi lexikografickými úkoly ÚJČ upřednostněn, se vydání *Dodatků* k *PSJČ* stalo v průběhu let víceméně bezpředmětným. Jejich význam však není na místě podceňovat. Kromě toho, že dokreslují celkové pojetí velkolepého slovníkářského projektu, na němž po mnoho desetiletí pracovali jedni z nejvýznamnějších českých jazykovědců, jsou také unikátním obrazem slovní zásoby druhé poloviny čtyřicátých a v zásadě celých padesátých let, která se v takové úplnosti zejména s ohledem na krátkou životnost řady výrazů do *SSJČ* nedostala.

V dnešní době (a to i ve vztahu k aktuálnosti zmíněného stého výročí založení Kanceláře *Slovníku jazyka českého*) bylo naskenování vyhledaných *Dodatků* shledáno jako nejvhodnější způsob jejich všeobecného zpřístupnění. Pomineme-li nesporné výhody, jakými jsou rychlost a relativně nízká finanční náročnost, je zjevné, že při knižním vydání, které by jistě vyžadovalo také určité revizní a redakční práce, by zde chyběla potřebná kontinuita s dílem, jehož vydávání bylo ukončeno již před 55 lety.

Dodatky k *PSJČ*, jež vznikaly na půdě ÚJČ (resp. již v Kanceláři *Slovníku jazyka českého*), byly mnoho let bez povšimnutí uloženy nejprve v místnostech lexikografického oddělení ÚJČ, poté v Archivu AV, odkud byly v loňském roce dočasně vyzvednuty, aby mohly být péčí ÚJČ AV ČR, v. v. i., elektronickou formou zprostředkovány veřejnosti. Jde o dílo jedinečné, zachycující mj. lexikum poválečného období, pro českou (resp. československou) společnost přelomového. Zájemci o český jazyk z řad odborníků i laiků si na výše uvedené webové stránce určitě přijdou na své.

Recenzovaly

PhDr. Daniela Brádrlová, PhD., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
PhDr. Jitka Rauchová, PhD., Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Resumé

Addenda to Prirucni slovník jazyka ceskeho

Addenda to Prirucni slovník jazyka ceskeho ('Desk Dictionary of the Czech Language') that had never been printed were published in 2011, 55 years after the issue of the last volume of the Dictionary. The manuscript was found in the Archives of the Academy of Sciences of the Czech Republic and was temporarily transferred back to Ústav pro jazyk český (Institute for the Czech Language) to be converted into digital form. No modifications at all were made to the manuscript, consisting of cards with headwords, and the public may use the original incomplete work of the *Addenda* at the website of the Institute for the Czech Language at <http://bara.ujc.cas.cz/bara/>. The *Addenda*, just like the entire *Dictionary*, were based on the lexical archive of the Institute in the form of cards, especially the second layer on which the standardising Czech dictionary, *Slovník spisovného jazyka českého* (Dictionary of the Standardised Czech Language), was based. Numerous conformities with the headword base of the *Standardised Language* dictionary were one of the main reasons the *Addenda* were never published. However, their existence is important especially because they are a credible description of the Czech lexicon of the latter half of the 1940's and almost the whole of the 1950's, including many neologisms which were not included in the *Standardised Language* dictionary as they were only in use for a short time and which, from the linguistic point of view, help to provide a comprehensive picture of the major social changes under way in Czechoslovakia at that time.

Translated by Hynek Zlatník.

Agropedolog, - a m. ^{reméd.} řábník v agropedologii. II
agropedologický adj. ^{reméd.} k agropedolog, agropedologie.
~~Přírodní vědy pro~~ Agropedologický průzkum
leč. ~~Zemědělské~~
agropedologie, - e f. ^{reméd.} půdníměr (remédelská).

380

Agropedolog

Štrajchunke, -n m. plom. štara.
Po obědě nás [vojáky] vyslali a vybírali na lhotky
a všelijaké „štrajchunke“ po uťetě, po hospodách.
Kivra.

1001

Štrajchunke

Josef Vítězslav Šimák a T. G. Masaryk (Setkávání a mjení historika s filozofem a státníkem)

HANA KÁBOVÁ

Šimák and Masaryk (How the historian and the philosopher-statesman crossed paths and met)

Abstract: This modest edited collection of some 21 (or 22) items of correspondence between Josef Vítězslav Šimák and Tomáš Garrigue Masaryk, his Chancellor Přemysl Šámal and the Office of the President of the Republic between 1919 and 1931 illustrates the nature of relations between this historian and President.

Keywords: J. V. Šimák; T. G. Masaryk; Office of the President of the Republic; publication of correspondence.

Úvod a ediční poznámka

Editovaný nevelký soubor dopisů historika Josefa Vítězslava Šimáka prezidentu T. G. Masarykovi, jeho kancléři Přemyslu Šamálovi i Kanceláři prezidenta republiky (KPR) a odpovědi na ně, psané buď kancléřem nebo úředníky KPR, dokládají povahu vztahu osobností, které se v rovině odborné i osobní mýjely, ale v rovině státně politické a společenské se nemohly zcela opomenout, proto došlo k několika setkáním historika s filozofem a státníkem. Jejich okolnosti zachycuje nová Šimákova monografie.¹

Ve třetím roce svého vysokoškolského studia, v zimním semestru 1892/1893, si posluchač Filozofické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity Šimák zapsal Masarykovu čtyřhodinovou přednášku Praktická filozofie. Nic ale nenasevřuje tomu, že by seznámení s Masarykem během studií mělo pro začínajícího historika význam. Šimákův vztah k Masarykovi byl na počátku spíše neutrální nebo mírně odmítavý. Šimák byl totiž zastáncem pravosti Rukopisů a na konci středoškolského studia se bolestně vyrovnával s faktem rukopisných padělků.

Masaryk se tak výrazněji objevuje v Šimákově životopisu až během první světové války a samozřejmě v následujícím období. Je osobností, kterou lze při vši jinakosti respektovat.² Šimák se (jako signatář Manifestu českých spisovatelů) účastní jeho přivítá-

1 KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo se zvláštním zřetelem k historické vlastivědě*. České Budějovice – Pelhřimov: Společnost pro kulturní dějiny, Nová tiskárna Pelhřimov, 2013.

2 Srv. ŠIMÁK, J. V. K narozeninám prezidentovým. *Nová síla*, 1920, roč. 1, č. 42, 4. 3., s. 1–2; dále viz pozn. 6.

ní v Praze po návratu z exilu 21. prosince 1918 a za necelé dva měsíce, 10. února 1919, i slavnostní univerzitní schůze na počest Ernesta Denise za přítomnosti prezidenta (tehdy řečnil Josef Pekař).³ Dne 25. března 1920 patří mezi ty, kteří obědvají s Masarykem v Táboře během oslav jubilea založení města, a stává se neplánovaně prezidentovým průvodcem po muzeu v Sezimově Ústí.⁴ Poněkud paradoxně Šimák není přítomen Masarykově návštěvě ve svém rodišti Turnově 17. září 1922 a velmi nelibě nese skutečnost, že byla prezidentovi záměrně „zatajena“ jeho chlouba – turnovské muzejní sbírky.⁵

V letech 1919–1937 Šimák několikrát o Masarykovi přednášel, a to především opakovaně v době Masarykových narozenin v březnu na Vyšší dívčí škole v Praze (1919, 1920, 1925), dále v březnu 1920 v Přelouči a v březnu 1926 v Jindřichově Hradci. Nejvýznamnější byl jeho proslov při tryzně za Masaryka v Turnově 29. září 1937, který následně vyšel v železnobrodském Týdnu horských okresů severočeských.⁶ Šimák jej přednesl několik dní po Masarykově pohřbu. Rozloučení s prezidentem vnímal jako hluboké, vroucí a velebné, vycházející ze srdce a nepostrádající patos. Většinu projevu J. V. Šimák věnoval Masarykovu původu, studiím a formování jeho osobnosti. Přiblížil jeho vztah k víře, životní vyznání o lidské cestě k mravnosti (prýstící z lásky k člověku, z humanity), poměr k filozofii, sociologii a politice. Svě líčení zakončil stručně charakteristikou Masarykova jednání za první světové války a republiky. Chápal jeho úsilí o usmířování politických, třídních i náboženských protiv a bylo mu blízké jeho sociální cítění. Na druhou stranu mu byl vzdálený Masarykův poměr k mezinárodnímu prostředí, ale ocenil z něj vyplývající výhody.⁷

Ve dvacátých a třicátých letech 20. století se Šimák s Masarykem setkal krátce při několika oficiálních příležitostech, ale jejich písemný kontakt byl jednostranný. Existuje šest dopisů (jeden z nich též v konceptu), které Šimák Masarykovi napsal. Na ně odpovídala buď Kancelář prezidenta republiky (8 ks vzájemné korespondence) nebo kancléř Přemysl Šámal (7 ks vzájemné korespondence), nikdy prezident. Korespondence se zachovala v relativní úplnosti a sleduje několik problémů.

Nejstarší z let (1919)–1921 se týká Šimákovy řádné profesury. Dne 6. února 1921 se Šimák obrací osobním dopisem na Masaryka a žádá jej, aby zasáhnul do projednávání jeho záležitosti (dok. 2A, 2B). Šimák, habilitovaný v roce 1904, byl totiž od konce roku 1918 na univerzitě v nejistém postavení titulárního (nehonorovaného) mimořádného profesora. Začátkem února 1921 již ležel návrh na jeho jmenování řádným profesorem historické vlastivědy československého státu téměř 12 měsíců na ministerstvu škol-

3 KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 125–127, 174.

4 Tamtéž, s. 171.

5 Tamtéž, s. 147–148. Strv. JENŠOVSKÝ, Václav. Památný zářijový den roku 1922 [návštěva T. G. Masaryka v Turnově 17. 9. 1922]. *Od Ještěda k Troškám* (dále: OJKT), 1999, roč. 6 (22), č. 5–6, s. 1–4.

6 ŠIMÁK, J. V. Projev při tryzně za T. G. Masaryka. *Týden horských okresů severočeských*, 1937, roč. 7, č. 41, 23. 10., [s. 1], č. 46, 27. 11., [s. 1], č. 47, 4. 12., [s. 1], č. 48, 11. 12., [s. 1–2], č. 49, 18. 12., [s. 1–2].

7 KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 247–248.

ství a národní osvěty (též MŠANO).⁸ Šimák se domáhal zastání, práva a spravedlnosti v podobě jmenování profesorem se zpětnou platností od 1. října 1920 (od té doby již de facto učil na univerzitě na plný úvazek) s tím, že nereflakuje na služební požitky. Šlo o standardní postup, ale v Šimákově případě nastal problém. Edice přináší jak neodeslaný (zřejmě finální) koncept Šimákova dopisu Masarykovi z 6. února 1921, tak dopis, který byl se stejným datem odeslán. Odlišné formulace naléhavě vypovídají o složité situaci, v níž se Šimák několik měsíců nacházel a která se nakonec výrazně podepsala na jeho duševním i fyzickém zdraví. S tím souvisí další korespondence, která vypovídá o tom, že ani prezident ani jeho Kancelář nepochopili, o co Šimákovi v žádosti šlo. Šimák v dopisech Šámalovi z 15. a 21. února 1921 (dok. 4 a 6) vysvětluje, že nepotřebuje zajistit přímluvu u ministra školství a národní osvěty Josefa Šusty (svého univerzitního kolegy), ani si nestěžuje na průtahy spojené se svým jmenováním, ale usiluje „pouze“ o uvedení zpětné platnosti profesury ve jmenovacím dekretu. Na Masarykův zásah došlo k rychlému a příznivému vyřízení věci. Šimák byl jmenován od 1. dubna 1921 řádným profesorem historické vlastivědy československého státu na Karlově univerzitě, s účinností od 1. října 1920; služební požitky mu příslušely od 1. dubna 1921.⁹

S profesurou souvisí rovněž první editovaný dokument. Jedná se o neúplný koncept zřejmě neodeslaného Šimákova dopisu Šámalovi. Pochází z prosince 1919 (datován dle kontextu) a Šimák se v něm ohrazuje proti návrhu děkanátu FF UK na jmenování Rudolfa Urbánka řádným profesorem českých dějin Masarykovy univerzity v Brně. Ukazuje na skutečnost, že dosud bylo při jmenování profesorů v rámci jednoho oboru zpravidla respektováno pořadí, v němž se jednotliví kandidáti habilitovali, a cítí se tudíž opomenut, je-li pro profesuru v Brně navržen mladší Urbánek, habilitovaný 12 let po něm. Motiv určitého „konkurenčního“ boje mezi Urbánkem, podporovaným Václavem Novotným, a Šimákem se objevuje i v jiných písemnostech osobní povahy.¹⁰ Domnívám se, že Šimák se ze svých pocitů Šámalovi sice původně chtěl vypsát a žádat o pomoc, ale poté, co se uklidnil a poradil s blízkými, dopis neodeslal. Rozhodnout zde pravděpodobně mohla dost významná okolnost: jak Šimák, tak jeho manželka Ludmila (rozená Liebscherová), si velmi dobře pamatovali, že Šámal byl kolem roku 1907 advokátem Jaroslava Šetelíka, který se soudil s rodinou akademického malíře Karla Liebschera (1851–1906) kvůli údajné výpomoci rodině tohoto zesnulého umělce.¹¹ Svědčila

8 K Šimákově řádné profesuře viz KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 128–137. Srv. Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy, fond Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, k. 62, i. č. 710, Personálie pedagogického sboru – J. V. Šimák; tamtéž, i. č. 38, 39, Protokoly ze schůzí profesorského sboru 1919/1920, 1921/1922. Dále viz pozn. 9.

9 Národní archiv, fond Ministerstvo školství a národní osvěty, k. 232, osobní spis – J. V. Šimák; AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky (KPR), k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41; dále též fond KPR, protokol P, sign. P₁ 213/39.

10 Srv. KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 131–132, 135, 138.

11 Šlo o nepříjemnou déle trvající záležitost, neboť Liebscher po sobě nezanechal finanční prostředky, zato však vdovu a tři neprovdané dcery, z nichž Ludmila byla zasnoubena s akademickým malířem

by pro to i skutečnost, že jiná podobná osobní Šimákova suplika Šámalovi zachována není, přestože za první republiky se na prezidentova kancléře vědci často obraceli se svými žádostmi, neboť se jednalo o nejspolehlivější cestu, jak si zajistit kontakt s Masarykem.

Pomineme-li pozvánku, která přišla Šimákovi na jaře 1922 z KPR (dok. 7), jsou v korespondenci zastoupeny ještě dopisy, které doprovázejí Šimákovy zásilky knih nebo souvisejí přímo s jejich předáním (dok. 8–12, 20, 21). Zde vyniká adventní psaní z roku 1930, v němž se projevuje Šimákův smysl pro humor.

Poslední okruh dopisů vypovídá o Šimákově úsilí o podporu vlastivědné práce v regionech (dok. 13–19). V dopise Masarykovi z 26. února 1929 (dok. 13) Šimák doporučuje, aby prezident vyjádřil bývalému řídícímu učiteli Josefu Janu Fučíkovi u příležitosti jeho sedmdesátin uznání za jeho neúnavnou osvětovou i odbornou činnost. Záležitost dále sleduje, a tak ji na podnět KPR projednává Ministerstvo školství a národní osvěty v Praze s příznivým výsledkem. Fučíkova vlastivědná práce je odměněna oficiálním uznáním a finančním příspěvkem na vydávání místopisu Lomnicka.

Editovaná korespondence obsahuje jak úřední tak osobní dopisy (přestože Šimákův vztah k Masarykovi nebyl blízký); dobře ilustruje fungování KPR. Dokládá Šimákovo postavení v historické vědě, jeho stálý zřetel k podpoře vlastivědného bádání a osvětové práce. Být vědeckým pracovníkem a řádným profesorem posilovalo Šimákův závazek z mládí – sloužit co nejlépe svému národu. Pojilo se s povinnostmi i jistým sociálním kapitálem, který bylo možné využít právě při zmíněné službě.

* * *

Vydávaná korespondence Šimákem přijatá a koncepty jeho dopisů jsou uloženy v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky, a to v osobním fondu J. V. Šimák (část I) v Archivu AV ČR /dále jen: *AAV ČR*/ (k. 26, i. č. 1994, korespondence – Přemysl Šámal, 1 kus /dok. 1/; k. 32, i. č. 2608, korespondence – Kancelář prezidenta republiky, 7 ks /dok. 5, 7, 9, 11, 14, 19, 21/; i. č. 2610, korespondence – Kancelář prezidenta republiky, 2 ks /dok. 3, 16/; i. č. 2707, korespondence – MŠANO, koncept Šimákova dopisu Masarykovi z 6. 2. 1921 /dok. 2A/). V dalších částech na několika místech rozptýlené Šimákovy písemné pozůstalosti (Muzeum Českého ráje v Turnově, Státní okresní archiv Mladá Boleslav, Státní okresní archiv Semily a Literární archiv Památníku národního písemnictví) jsem korespondenci s Masarykem nebo jeho kanceláří nenašla, i když její existenci nemohu zcela vyloučit, neboť v prvních třech případech jde o neuspořádané fondy. Jeden originál Šimákova dopisu Masarykovi je uložen v Archivu ústavu T. G. Masaryka v Praze v péči Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd České republiky (*AÚTGM, fond T. G. Masaryk, k. 710, sign. KOR-II-59/dok. 12/*). Další

Šetelíkem. Po Liebscherově smrti však Šetelík vzal své slovo zpět a Liebscherovy různě pomluvami poškozoval. Šimák jim naopak pomohl zorganizováním prodejní výstavy Liebscherových děl a nakonec se s Ludmilou v roce 1907 oženil.

Šimákovy dopisy a koncepty či kopie odpovědí se nalézají v Archivu Kanceláře prezidenta republiky ve fondu Kancelář prezidenta republiky (KPR, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, spis k J. V. Šimákovi: 6 ks /dok. 2B, 4, 6, 8, 10, 20/; KPR, protokol R, k. 28, i. č. 1441, spis k J. J. Fučíkovi: 4 ks /13, 15, 17, 18/). V Archivu Národního muzea jsem Šimákovu korespondenci nenalezla ani v uspořádané, ani v neuspořádané části osobního fondu Přemysl Šámal.

V kritické edici je zpracováno celkem 21 resp. 22 dokumentů, bylo editováno 20 originálů a 2 koncepty (dok. 1 a 2A), přičemž několik originálů mohlo být porovnáno se zachovanými koncepty (dok. 5, 11, 21 /koncepty v AKPR, fond KPR, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41/; dok. 14 /koncept v AKPR, fond KPR, protokol R, k. 28, i. č. 1441/), resp. kopiemi (dok. 9 /kopie v AKPR, fond KPR, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41/; dok. 16, 19 /kopie v AKPR, fond KPR, protokol R, k. 28, i. č. 1441/ či opisy (dok. 12, opis v AKPR, fond KPR, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41).

Respektuji stávající pravidla pro editování dokumentů (ŠŤOVÍČEK, Ivan a kol. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra, 2002). Každý dokument je zpracován samostatně, obsahuje záhlaví, vlastní text, informaci o uložení, vnějším popisu a poznámky. Kancelářské poznámky edituji výběrem: vždy poznamenávám údaje o doručení dokumentu do KPR, informace k způsobu a průběhu vyřízení otiskují ve výtahu ve věcných poznámkách.¹² Text dokumentu je přepsán podle současné pravopisné normy, bez upozornění byly rozepsány běžné zkratky a zkrácená slova (např. abs., emer., filoz., histor., nár., okr., p., p. kol., pp., rkp., zvl.); základní a řadové číslovky do dvanácti píše slovem i v případě, že byly v originálu číslicí (s výjimkou dat a časového určení); psaní číslovek označujících měsíce sjednocuji a užívám arabské číslice; na jiné zásahy do textu originálu upozorňuji hranatě závorky. Šimákovu adresu, zpravidla uváděnou v odeslaných dopisech za jeho podpisem (Praha II, Tyršova 6) nepřepisují, stejně jako další, občas psané adresy s výjimkou dokumentů 2A, 2B a 19. Ve špičatých závorkách je umístěn pisatelem škrtnutý text. Text podtržený původcem dokumentu je v edici rovněž podtržený. V dokumentu 7 (předtištěné pozvánce) jsou editovány kurzívou rukopisně vepsané upřesňující údaje.

12 Za posouzení příspěvku, rešerše v AKPR, konzultace k oběhu písemnosti KPR a za rozluštění podpisů kancelářských úředníků vděčím kolegovi PhDr. Jakubu Doležalovi.

Edice korespondence

1 *Neúplný koncept (zřejmě nedešlaného) dopisu J. V. Šimáka Přemyslu Šámalovi [1919, listopad/prosinec, Praha]*

Slovutný pane!

Je poprvé, co se osměluji Vás zaneprazdňovati ve svém vlastním zájmu, určitěji řečeno, v otázce svého univerzitního postavení. Nemohu se obrátiti k nikomu jinému ani na univerzitu, ani k prof. Kroftovi;¹ ti všichni jsou mými spolužáky² a nedovolí hrdost má, aby si mohli mysliti, že jich šťastnějších osudem, prosím o něco ve svůj prospěch. A nečinil bych kroku tohoto ani dnes; ale míním, že dnes je třeba.

Nesl jsem celkem klidně, když kolegové na filozofické fakultě, kteří se po mně habilitovali, dosahovali profesury mimořádné i řádné, tuším jest jich nyní již 17. Arci nebylo mi právě rovnodušno, když mezi nimi byli i druhové z oboru historického (Krofta,³ Nejedlý,⁴ Kybal⁵ – tento sedm let po mně! – a nyní i Hrozný⁶). Ale neměl jsem práva, a tedy ani příčiny ke stesku, neboť oni měli jinou veniam legendi. Za rakouské správy se přece nemohly zříditi dvě stolice pro české dějiny!⁷ I nezbývalo nežli se těšiti aspoň titulem mimořádného⁸ [profesora] – a rezignace.

Po 14 letech docentury zasvitla loni naděje. Univerzitou v Brně.⁹ Ale jen na chvíli. Nezapru, že bylo pro mne hořkým zklamáním, když oba profesori rakouských dějin, Pekař a Krofta, se rázem poté proměnili v historiky české,¹⁰ neboť tím bez své viny octl jsem se rázem z místa druhého na čtvrté, ne-li na páté, neboť i Morava má svého dříve rakouského historika Kameníčka.¹¹ A prof. Krofta se rozhodl pro Brno.¹² Naděje zmizela.

Proto, když se dály potom mezi kolegy historiky porady o návrzích pro univerzitu a mluvilo se, že by se měla v Praze zříditi stolice pro historickou geografii,¹³ a mne najednou pro ni kandidovali, byl jsem sic překvapen (a ne právě příjemně, když se vůbec nestalo zmínky o možnosti, abych šel do Brna), ale nebránil jsem se zásadně. Viděl jsem v této nabídce přátelskou snahu, aby mi aspoň v Praze nahradili, co mi v Brně berou. Jenže jsem ukazoval na svůj věk – je mi bezmála 50 let – a že nemám tolik látky, aby stačila na profesuru, že bych tedy musil vlastně, a to těžce, začínat znova, a že je snad škoda toho, co jsem za 20 let pro svou docenturu si pořídil.

Navrhl jsem proto – později – kompromis pro sebe: dějiny české se zvláštním zřetelem k historické topografii československého státu,¹⁴ tak abych obojí svou práci mohl zužitkovati. Mámt' ještě množství materiálu k vědecké práci z českých dějin, a těžko by bylo ho zpracovávat, kdybych musil chystati si přednášky a práce jen z oboru nového.

Usnesení ani rozhodnutí se nestalo žádného. A teprve později jsem projevil, a zas jen soukromě a nezávazně prof. Kroftovi, jde-li on do Brna, že patrně zůstanu já v Praze;

nelákalo mne – ač jsme s Kroftou dobří osobní přátelé – býti v Brně na druhém místě, kdy mi léty i habilitací vlastně příslušelo místo první.

Avšak nyní nastala změna neočekávaná, prof. Krofta se rozhodl přijmouti diplomatické poslán¹⁵, a místo v Brně jest uprázdněno. A snad hned důsledkem toho se obecně mluví, že půjdu do Brna já. Nevěřil jsem tomu, neboť jsem se nadál, že Krofta úřadu nepřijme, ale nemohl jsem se přesvědčiti, ježto jsem ulehl právě nemocí. A konečně jsem myslil, netřeba si zadávati poptávkami; jestli pověst pravá, mám ovšem první nároky a bude se se mnou jednati. Jenže má choť,¹⁶ pomýšlejíc už napřed na otázky ekonomické, aniž mi co řekla, došla se poptati k panu děkanovi.¹⁷ A odtud přinesla zprávu, že se vskutku již o Brno jedná a návrh se chystá, ale že tam není o mně ani zmínky, nýbrž navržen jest kolega dr. Urbánek.¹⁸

Čtím velmi kolegu Urbánka a nemyslím, že by řádné profesury nezasluhoval. Ale kolega Urbánek jest o sedm let mladší a habilitoval se dvanáct let po mně.¹⁹ Snad tedy i při největší skromnosti a autokritice mám právo se ozvati.

Snad se mi namítne, že se nestalo proto o mně zmínky, poněvadž mne předurčili pro stolic²⁰ pražskou. Ale tu nebylo žádného rozhodnutí ode mne ani usnesení druhých a stalo se to v době, kdy Brno bylo zadáno. Odchodem Kroftovým se situace docela mění – i mám tedy snad právo, abych aspoň byl dotázán, jak o věci nyní soudím. Či by mi mělo býti lhostejno vzíti v Praze – ačli mi bude nabídnuta – stolic²¹ v řadě poslední, aby kolega o dvanáct let pozdější dosáhl katedry jedné z prvních?

Jest snad moje vědecká kvalifikace o tolik chatrnější, aby vyvážila tolik let práce? Volily-li mne Česká akademie i Královská česká společnost nauk svým členem,²⁰ navrhl-li mi sbor profesorský filozofické fakulty titul mimořádného,²¹ mám se pokládati za méně cenného?

Uznávám rád, že kolega Urbánek může položit na váhu dva výborné a obsáhlé svazky českých dějin XV. stol.²² a že mé práce redaktorské, vydavatelské a roztříštěné po drobných člancích a statích nemohou vzbuditi dojem tak významný.²³ Ale tyto dvě knihy mohly býti dobře i dílem mým, kdyby prof. Novotný, vybíraje si spolupracovníky,²⁴ byl si pozval mne, jak jsem se právem mohl nadíti, jsa tehdy jediným docentem českých dějin a vydavatelem Starých letopisů²⁵ (předního to pramene XV. věku) v téže komisi, již prof. Novotný byl jednatelem a dnes je předsedou.²⁶

Nemohu za to, že velké práce, jež mi byly uloženy, nejsou dosud hotovy anebo tiskem vydány. Mohu ukázati např. na VI. díl Pramenů dějin českých;²⁷ jest ovšem jen vydáním, ale což konferování tolika rukopisů, úprava textu a kritického aparátu není vědecká práce? Pro Staré letopisy bylo třeba konferovati 72 opisů – na tři rukopisy, velmi důležité, skoro 10 let jsem musil čekati; mohl jsem tedy pokračovati. Mám uchystány opisy pro další svazek Pramenů,²⁸ dva vycházející²⁹ rediguji. Drobné články, jež jsem přitom vydal (První humanismus a české dějiny,³⁰ Prameny Hájkovy,³¹ referát o Hájkově kronice,³² Kronika Martina Kuthena,³³ Nový český kronikář³⁴) mohou býti ukázkami, že pracuji tu poctivě.

Sem hledí i chystaná korespondence Balbína a jeho kruhu (již jsem už zadal před šesti lety České akademii do tisku, a byla mi vrácena, abych ji doplnil registry z věcí již tištěných),³⁵ s několika články,³⁶ i korespondence Dobnerova.³⁷ Obě vzrostly zatím na sta čísel.

První díl velikého listáře k dějinám náboženských blouznivců (přes 40 archů rukopisu) leží od dvou let v I. třídě České akademie, uchystaný k tisku.³⁸

O svých statích a spiscích k dějinám svého rodného kraje a místopisných článcích pomlčuji, jako příliš lokálních nebo drobných.³⁹

Připouštím ochotně, že tato má vědecká činnost není ani lesklá ani vábivá, ba že, ať tak dím, je spíše zákopnická nežli architektonická. Ale že by proto byla méně záslužná pro dobro vědy, v tom tuším nemusím se schovávat. Zejména připomenuli, že je to práce vedle 18–19 hodin týdenního vyučování na škole⁴⁰ (a to nepřetržitě, teprve letos mi snížili počet na devět), při univerzitních čteních a při přednáškové činnosti v Osvětovém svazu, trvajícím již pátý rok.⁴¹

A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 26, i. č. 1994, korespondence – Přemysl Šámal. Koncept, rukopis, dvojlist, psáno na s. 1–4.

¹ Kamil Krofta (1876–1945), od 12. 9. 1919 řádný profesor českých dějin FF UK.

² Šimák má na mysli především své spolužáky, resp. vrstevníky, Jaroslava Bidla (1868–1937), Václava Novotného (1869–1932) a Josefa Pekaře (1870–1937).

³ Kamil Krofta se habilitoval v roce 1905 pro obor rakouských dějin.

⁴ Zdeněk Nejedlý (1878–1962) se habilitoval 1905, řádný profesor hudební vědy od 27. 5. 1919.

⁵ Vlastimil Kybal (1880–1958) se habilitoval 1911, řádný profesor všeobecných dějin od 30. 12. 1919.

⁶ Bedřich Hrozný (1879–1952) se habilitoval 1905, řádný profesor klínopisného bádání a dějin starého Orientu od 20. 4. 1919.

⁷ Od roku 1905 byl jediným titulárním mimořádným profesorem, od 1908 pak skutečným mimořádným a od 1911 (do 1918) jediným řádným profesorem českých dějin FF české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze Václav Novotný.

⁸ Šimák obdržel titulární mimořádnou profesuru v roce 1911.

⁹ Druhá česká (československá) univerzita – Masarykova – byla zřízena v Brně zákonem č. 50/1919 Sb. z 28. 1. 1919. Filozofická fakulta měla začít fungovat nejspíše počátkem školního roku 1921/1922, což dávalo naději na nová místa pro vysokoškolské pedagogy.

¹⁰ Po vzniku Republiky československé se z dosavadních profesorů rakouských dějin, Josefa Pekaře a Kamila Krofty, stali profesori českých dějin.

¹¹ František Kameníček (1856–1930), jeden z prvních Gollových žáků, profesor rakouských dějin na Českém vysokém učením technickém v Brně.

¹² Srv. KROFTA, Kamil. *Diplomatický deník 1919–1922*. Ed. Jindřich Dejmek. Praha: Historický ústav 2009, s. 3.

¹³ Poprvé se o historické geografii, resp. historickém zeměpisu a topografii, Šimák zmiňuje v lednu 1919. Viz KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 128.

¹⁴ Srv. KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 131.

¹⁵ Před polovinou listopadu 1919 byl Krofta navržen na diplomatickou dráhu. Rozmyslel se relativně rychle. Cítil jako povinnost jít tam, kde ho bude mladá republika potřebovat. Když si mohl vybrat mezi Budapeští a Vatikánem, dal přednost Vatikánu, kam přijel v březnu 1920. Viz KROFTA, Kamil. *Diplomatický deník 1919–1922*. Ed. Jindřich Dejmek. Praha: Historický ústav 2009, s. 19.

- ¹⁶ Ludmila Šimáková, roz. Liebscherová (1885–1941).
- ¹⁷ Děkanem byl ve školním roce 1919/1920 Bohumil Němec.
- ¹⁸ Rudolf Urbánek (1877–1962), docent českých dějin.
- ¹⁹ Urbánek se habilitoval v roce 1916.
- ²⁰ Šimák byl členem České akademie věd a umění (1907 dopisujícím, 1932 řádným) i členem Královské české společnosti nauk (1904 mimořádným, až 1938 řádným).
- ²¹ Viz pozn. 8 tohoto dokumentu. Návrh na Šimákovu titulární mimořádnou profesuru zřejmě vzešel od Josefa Pekaře, doporučující referát o Šimákově dosavadní vědecké činnosti vypracoval Václav Novotný. Blíže viz KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 89–92.
- ²² URBÁNEK, Rudolf. *České dějiny, III/1 a III/2. Věk poděbradský*. Praha: Jan Laichter, 1915 a 1918.
- ²³ Šimákova bibliografie do konce roku 1919 čítá 403 záznamů. Své publikační a vydavatelské aktivity Šimák dostatečně charakterizuje níže, neuvedl snad jen redigování Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v letech 1897–1906 a svou popularizační činnost.
- ²⁴ Jedná se o spolupráci na projektu České dějiny. Blíže LACH, Jiří. *Laichterovo nakladatelství a projekt České dějiny*. Olomouc: Burian a Tichák, 2008; HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. *Václav Novotný (1869–1932). Život a dílo univerzitního profesora českých dějin*, 2012. Rukopis monografie.
- ²⁵ Šimákoví již v roce 1897 svěřil Historický spolek přípravu edice Starých letopisů českých.
- ²⁶ Šimák zde píše o komisi pro vydávání Pramenů dějin českých, která byla zřízena Historickým spolkem, jehož byl Novotný 1915–1932 předsedou a on 1903–1930 jednatel (následně 1930–1941 místopředsedou).
- ²⁷ ŠIMÁK, J. V. *Kronika Pražská Bartoše Písaře; Paměti o bouři Pražské roku 1524; Listy a kronika Mistra Jiřího Píseckého*. Prameny dějin českých (Fontes rerum bohemicarum), VI. Praha: nákladem nadání Františka Palackého, péčí komise zřízené při Historickém spolku, 1907.
- ²⁸ Není jasné, které z více pořízených opisů Šimák mínil. Srv. KRISTEN, Zdeněk. Sedmdesát let „Pramenů dějin českých“. In *Za odkazem Františka Palackého. Tři statě z doby nesvobody*. Praha: Ladislav Kuncíř 1948, s. 87.
- ²⁹ TISCHER, František (ed.). *Dopisy konzistoře podobojí z let 1610–1619*. Ed. Jednání a dopisy konzistoře katolické a podobojí. Nová řada, díl 2. Red. J. V. Šimák. Praha: Historický spolek, 1917, 1921, 1925 (3 sv.). Dále Šimák redigoval spisy Václava Budovce z Budova od Julia Glücklicha, tato edice byla sice zčásti vytištěna a zkorigována, ale nevyšla. Srv. KRISTEN, Zdeněk. Sedmdesát let „Pramenů dějin českých“. In *Za odkazem Františka Palackého*, s. 90.
- ³⁰ ŠIMÁK, J. V. První humanismus a české dějiny. *Zlatá Praha*, 1911, s. 229–231, 246–248, 255–259.
- ³¹ ŠIMÁK, J. V. Prameny a pomůcky Hájkovy. In *Sborník prací historických. K šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra Jaroslava Golla*. Red. Jaroslav Bidlo, Gustav Friedrich, Kamil Krofta. Praha: Historický klub, 1906, s. 195–213.
- ³² ŠIMÁK, J. V. (rec.). Flajšhans Václav, Václava Hájka z Libočan Kronika česká. Podle originálu z r. 1541, Praha, ČAVU (Staročeská knihovna II) 1918, 368 s.; *Časopis Českého muzea* (dále: ČČM), 1918, roč. 92, s. 268–281, 381–391.
- ³³ ŠIMÁK, J. V. O kronice Martina Kuthena ze Šprinsberka (Příspěvek k dějinám českého dějepiscetví). *ČČM*, 1914, roč. 88, s. 389–404.
- ³⁴ ŠIMÁK, J. V. Nový kronikář český. Kritický příspěvek k Starým letopisům českým. *Český časopis historický* (dále: ČČH), 1910, roč. 16, s. 191–200. (O Matoušovi z Chrudimě.)
- ³⁵ Balbínovým písemnostem se věnoval od roku 1913. První verzi edice Z dopisů Bohuslava Balbína, jeho přítel a vrstevník 1640–1688 připravil do tisku v roce 1914. Viz KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 114–115.
- ³⁶ Viz zejména ŠIMÁK, J. V. Z dopisů P. Al[oise] Hackenschmidta, přítele Balbínova, P. J. Gamansovi S. J. z let 1665–1667. *Věstník Královské české společnosti nauk* (dále: VKČSN), *tř. fil.-hist.-jazykozp.*, 1912, č. I., 24 s.; TÝŽ. Balbínovy výpisy ze dvou ztracených kronik. *VKČSN, tř. fil.-hist.-jazykozp.*, 1913, č. III, 16 s.; TÝŽ. Zpráva o lit[erární] pozůstalosti B[ohuslava] Balbína, uložené

- v knihovnách kanonie strahovské a Muzea král[ovství] Českého. *Věstník České akademie věd a umění* (VČAVU), 1915, roč. 24, s. 82–110, 159–192.
- ³⁷ S písemnou pozůstalostí Gelasia Dobnera se Šimák seznamoval již na přelomu 19. a 20. století (viz ŠIMÁK, J. V. Pozůstalost Dobnerova. *ČČM*, 1901, roč. 75, s. 1–20, 113–138). Postupně pojal záměr připravit k vydání Listář k dějinám českého dějepisce (měl mít tři části: I. Dopisy kruhu Balbinova 1650–1690, II. Dopisy kruhu Dobnerova 1760–1790 a III. Dopisy doby probuzenecké [obrozené] 1790–1825) a shromažďoval korespondenci českých historiků 17.–19. století. Viz KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 214–215, 236.
- ³⁸ Listář k dějinám náboženských blouznivců Šimák odevzdal do Akademie v roce 1917. Viz KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 115–116. Dílo vyšlo později: REZEK, Antonín, ŠIMÁK, J. V. *Listář k dějinám náboženských blouznivců českých v století XVIII. a XIX., I. Do roku 1810*. Historický archiv č. 46. Praha: ČAVU, 1927; II. *Od roku 1811–1907*. Historický archiv č. 49. Praha: ČAVU, 1934.
- ³⁹ K dějinám rodného kraje, historickému a uměleckému místopisu viz zejména: ŠIMÁK, J. V. Privilegia města Turnova. In *Třetí zpráva muzea turnovského za léta 1893–1896*. Turnov: [Muzejní výbor], 1897, s. 1–64; TÝŽ. *Příběhy města Turnova nad Jizerou, I. Od založení města do r. 1620*. Zprávy muzea turnovského IV. Za r. 1896–1902. Turnov, 1903; 3. *Místopis*. Zprávy muzea turnovského V. za rok 1903–1904. Turnov, 1905; TÝŽ. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu turnovském*. Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století, sv. 32. Praha: Archeologická komise ČAVU, 1909; TÝŽ. *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského, I. Mnichovo Hradiště: Okresní výbor mnichovohradištský*, 1917. Dále viz Šimákovu bibliografii: KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 311–378.
- ⁴⁰ Šimák byl středoškolským pedagogem od roku 1897, v letech 1900–1921 měl plný úvazek na městské Vyšší dívčí škole v Praze, přičemž jen ve školním roce 1904/1905 měl úplnou dovolenou (z důvodu studia na lipské univerzitě) a ve školním roce 1913/1914 měl poloviční dovolenou k vědecké práci.
- ⁴¹ Od roku 1915 měl Šimák v Osvětovém svazu pátý cyklus přednášek z českých dějin (v roce 1915 se věnoval české reformaci, od školního roku 1916/1917 přehledu českých dějin).

2A

Koncept dopisu J. V. Šimáka T. G. Masarykovi 1921, 6. února, Praha

Pane prezidente!

Neodvažoval bych se Vás obtěžovati, kdybych nebyl přesvědčen, že se mi má státi křivda, třeba neúmyslná a zaviněná okolnostmi, v nichž možno se jen dovolávati hlavy státu.

Dne 19. 2. r. 1920 navrhl mne sbor filozofické fakulty za řádného profesora české vlastivědy na pražské univerzitě.¹ Dne 18. 1. r. 1921 byl jsem pozván do minist[erské] kanceláře k jednání o podmínkách, a tu jsem žádal, aby moje jmenování bylo datováno dnem 1. října 1920. Žádost nebyla ničím zvláštním, neboť se toho již dostalo čtyřem pánům kolegům,² mladším svým působením na univerzitě nežli jsem já; podotkl jsem přitom, že mi běží jen o jmenování, nikoliv o finanční efekt. – Bylo mi však řečeno, že dnes to je již nemožno a sám pan ministr Šusta³ pochybuje, že se mu podaří ostatní pány ministry pro to získati.

Nevede mne k této žádosti ješitnost nebo žárlivost. Skoro třicet kolegů, kteří se habilitovali později nežli já – dostal jsem veniam legendi pro české dějiny již r. 1904 – zatím se stalo i řádnými, mezi nimi i historikové, aniž mi připadlo si stýskati, neboť byli oboru jiného a za vlády rakouské nebylo lze mysliti, že by se pro české dějiny zřídila stolice druhá. Nezbyvalo mi, nežli rezignovati na všecku naději.

Nemohl jsem se ovšem ani vykázati pracemi skvělými, neboť jsem si obral k bádání dobu XVII.–XVIII. stol.,⁴ v níž nelze zatím nežli sbírat i třídit prameny; mimo to byl mi hned po absolvování univerzity svěřen čestný úkol vydávání „Pramenů dějin českých“, jehož příprava také pohltí víc času, než vydá užitek. Neměl jsem také výhod kolegů docentů, působících na státních ústavech, neboť za celou dobu své docentury jsem nedostal na své škole, Vyšší dívčí v Praze, dovolené; jen pro dvě léta snížený počet hodin. A když mé větší práce byly hotovy, leží kolik let v rukopise, neboť nastalo zhoršení tiskových poměrů. Mám však zato, že aspoň drobnějšími svými pracemi jsem nedělal necest vědě ani univerzitě, neboť r. 1911 sám sbor filozofické fakulty navrhl pro mne aspoň titul mimořádného [profesora].

Převrat učinil skutkem druhou českou univerzitu.⁵ Jako nejbližší následovník po ordináři českých dějin v Praze⁶ měl jsem tudíž nyní naráz nejen naději, nýbrž tuším i nárok, abych se stal ordinářem této stolice v Brně. Jenže zatím oba pražští historikové pro dějiny rakouské prof. Pekař a Krofta se změnili v historiky české, aniž snad tušili, že mne tím odsunují z místa druhého na čtvrté, a poněvadž pan kolega Krofta se rozhodl pro Brno, byla tím má naděje zmařena; pan kolega Krofta se habilitoval také až po mně.

Teprve když se pan kolega Krofta oddal dráze diplomatické, opět se uvolnilo. Ale zatím již r. 1919 v poradách univerzitních historiků byl jsem překvapen návrhem, abych se ujal stolice historické geografie v Praze, kdež bude zřízena. Odmítal jsem, nejvýše jsem se uvoloval, že bych četl vedle českých dějin, pro něž jsem se habilitoval, také kolegia z české historické geografie, nikoli však z obecné, pro kterou nemám dost přípravy. Ale nebylo potom už se mnou jednáno.

Čekal jsem přece dotaz, pomyslím-li na Brno, i byl jsem nemálo překvapen, zvěděv v listopadu 1919, že jest už návrh uchystán a že mne vůbec pomijí. Vysvětlil mi však na mou otázku pan kolega Krofta, jako zástupce univerzity v ministerstvu, že budu navržen pro Prahu, jako řádný profesor českých dějin se zvláštním zřetelem k československé historické geografii. S čímž jsem byl ovšem spokojen, a tak byl pro Brno navržen pan kolega Rudolf Urbánek, habilitovaný r. 1916.

Nevím, jak se stalo, že se návrh na mé jmenování stal až po třech měsících, až po odjezdu pana vyslance Krofty, a že zněl docela jinak, nežli bylo se mnou smluveno, na historickou geografii; o českých dějinách nebylo tam zmínky. Možnost stolice brněnské byla už ztracena, a nechtěl-li jsem vůbec se vzdáti všeho, nezbylo mi, nežli hledati aspoň kompromis, a tak návrh upraven na českou vlastivědu.⁷ Zůstal pak ležeti v ministeruské kanceláři skoro celý rok.⁸

Zatím byli jmenováni profesoři do Brna od 1. října, mezi nimi i kolega Urbánek, habilitovaný pro týž obor o dvanáct let později, co dosud já. –

Neucházet jsem se o novou stolicí, přál jsem si jen toho, co mi tuším příslušelo; nové místo v Praze bylo mi lichotivými slovy nabídnuto přes mé námitky.

Nemohu za to, že se stalo nedorozumění, které mi zabránilo, že jsem se nemohl včas hlásiti o univerzitu brněnskou a pro které mám po 17 letech docentury v 51. roce věku začínati znova v oboru jiném. Přesto ujímám se toho oboru rád.

Nemohu však za to, že byl návrh podán tak pozdě, ježto zatím byli bez překážky povoláni tři noví profesori historici,⁹ kteří mne přirozeně opět posunuli vzad, ani že teprve u mne se vyskytla finanční překážka, pro kterou se musilo čekati celý rok, až bude vyřízen rozpočet.¹⁰

Nemám práva si stýskati a žalovati, neboť nejsou tu vinny osoby, nýbrž okolnosti. Ale nemohu také necítiti to vše a nezáviděti šťastnějším, kteří mohli o tolik let dřív (třeba mladší) volně vědecky pracovati, kdežto mně bylo nutno ubíratí k tomu noční čas, svému spánku a zdraví, i čas své rodině. Zdá se mi, čím dál tím víc, že, co se mi dává, dává se mi už z pouhé útrpnosti jako poslednímu, na němž nic nezáleží, nikoli po zásluze, i ztrácím tak všecku úctu před sebou samým.

Žádost má, abych byl aspoň na roveň postaven s kolegou téhož oboru, o dvanáct let za mnou habilitovaným, jemuž tím přece nic neublížím – a to jen dobou jmenování, všeho ostatního se už zříkám – není prosbou o nezaslouženou, mimořádnou výhodu, nýbrž požadavkem právního citu mého, s nímž se osměluji uchýliti k Vám, pane prezidente.

Není-li možná vyhověti, nezbyvá ovšem, nežli přijmouti, co přijde, třeba s novou rezignací.

V nejhlubší úctě
Dr. Josef V. Šimák
titulární mimořádný profesor českých dějin
na pražské univerzitě,
profesor na Městské vyšší dívčí škole

A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 32, i. č. 2707, korespondence – Ministerstvo školství a národní osvěty. Koncept, rukopis, dvojlist, psáno na s. 1–3.

¹ Viz pozn. 8 a 9 k úvodu edice. K Šimákově vlastní činnosti a okolnostem profesury srv. s poznámkami k dok. 1 a 2B.

² Šimák měl na mysli mj. Rudolfa Urbánka a Julia Glücklichého.

³ Historik Josef Šusta byl ministrem školství a národní osvěty v úřednické vládě Jana Černého, a to od 15. 9. 1920 do 26. 9. 1921.

⁴ Šimák se měl na univerzitě věnovat mladším dějinám, především směřovat k monografickému zpracování českých dějin 2. poloviny 17. a 1. poloviny 18. století, tedy doby vlády Leopolda I. (1657–1705), Josefa I. (1705–1711) a Karla VI. (1711–1740).

⁵ Masarykova univerzita v Brně.

⁶ Ordinářem českých dějin v Praze byl Václav Novotný.

⁷ K úpravě návrhu na českou vlastivědu došlo v únoru 1920.

- ⁸ Návrh na Šimákovo jmenování řádným profesorem historické vlastivědy byl projednán ve schůzi profesorského sboru FF UK 19. 2. 1920 a následující den odešel z děkanátu FF UK na MŠANO. Srv. s pozn. 8 k edičnímu úvodu.
- ⁹ Zřejmě míněni Bedřich Hrozný (1879–1952), od 20. 4. 1919 řádný profesor klinopisného bádání a dějin starého Orientu (přišel z vídeňské univerzity), Nikolaj Vladimirovič Jastrebov (1869–1923), od 10. 7. 1920 řádný profesor slovanských dějin UK (přišel z petrohradské univerzity), a Jan Peisker (1851–1933), od 10. 9. 1919 řádný profesor UK (habilitoval se ve Štýrském Hradci pro hospodářské a sociální dějiny, od 1920 byl řádným profesorem kulturních přírodnin na Přírodovědecké fakultě UK; penzionován 1. 8. 1921).
- ¹⁰ Novou řádnou stolicí historické vlastivědy muselo schválit nejprve ministerstvo financí při schvalování státního rozpočtu.

2B

*Dopis J. V. Šimáka T. G. Masarykovi
1921, 6. února, Praha*

Pane prezidente!

Neodvažoval bych se Vás obtěžovati, kdybych nebyl proniknut vědomím, že se mi děje krivda, třeba neúmyslná a bezděčná, proti níž možná se uchýliti jen ke hlavě státu.

Dne 19. února 1920 navrhl mne sbor filozofické fakulty za řádného profesora české vlastivědy na univerzitě v Praze. Teprve 18. ledna 1921 byl jsem pozván z min[ister-ské] kanceláře k jednání o podmínkách. Tu jsem žádal, aby bylo mé jmenování datováno dnem 1. října 1920; prohlásil jsem přitom, byly-li by námitky finanční, že nečiním nároků na jaké doplátky. Žádost má není zvláštní, neboť se dostalo zpětné platnosti už čtyřem pánům kolegům, mladším nežli jsem já.

Bylo mi však řečeno, že dnes je to nemožná, a sám p. ministr Šusta pochybuje, že se mu podaří pro to pány ministry získati.

Zdá se ta má žádost osobní a malicherná, ale jsem přece jen člověk a cítím. Prosim uctivě za prominutí, třeba-li, abych své důvody pověděl obšírněji.¹

Když jsem se r. 1904 habilitoval pro české dějiny, byl mi už předurčen osud, že přečkám v docentuře na 30 kolegů, mezi nimi i historiků, kteří se habilitovali drahný čas po mně pro obor jiný, a budou dávno mimořádnými i řádnými; neboť bylo vyloučeno za Rakouska, že by se zřídila druhá profesura. A také jsem klidně nesl sudbu, že i druzí docenti, učitelé státních ústavů, mohli lépe pracovati, požívajíce více méně dovolené, čehož jsem já na městske škole dosíci nemohl; mělť jsem pouze dvakrát snížený počet hodin. Nemohl jsem se také honositi skvělými pracemi, neboť od počátku byl mi svěřen úkol připravovati vydání „Pramenů dějin českých“, žádající víc sebezapření nežli ukáže výsledků; díl jsem vydal, o dvou pracuji. Mimo to jsem si obral za bádání vlastní dobu nejméně známou, léta 1650–1780, v níž také vlastně lze jen připravovati půdu budoucím. Také tu jsem mohl vydati jen 1. svazek „Zpovědních seznamů“, zpracovanou to statistiku obyvatelstva z let 1671–1725, na tisk ostatních tří dílů není pomýšlení.² Listář k dějinám náboženských hnutí v letech 1760 až 1803 (I. díl celku) leží už pět let v ru-

kopise v České akademii. Dva veliké svazky korespondenci historiků doby Balbínovy a Dobnerovy čekají teprve možnost otištění. – Mám za to, že aspoň drobnějšími pracemi, které vyšly, jsem vědě české nečest nedělal.

Teprve po převratu nastala možnost změny. Jako první docent českých dějin po ordinári mohl jsem doufat, že se i pro mne najde nyní místo na české univerzitě.

Avšak zatím páni kolegové Pekař a Krofta, profesori dějin rakouských, proměnili se v historiky české. Rozumělo se to samo sebou – a přece jsem tím byl odsunut náhle na místo čtvrté; naděje, že bych dosáhl profesury v Praze, byla zmařena.

A zmařena byla i možnost dosíci toho na univerzitě v Brně, neboť pan kolega Krofta se rozhodl přejít tam. Byl jsem odsunut podruhé, aniž jsem měl právo si stýskati, neboť pan kolega Krofta byl už kolik let mimořádným, třeba tu byla trpká vzpomínka, kdybych se byl já habilitoval pro rakouské dějiny, byl bych pořadem před Kroftou, jenž přišel na univerzitu až po mně. Ale pan prof. Krofta se potom rozhodl pro dráhu diplomatickou, a tím mi opět cesta uvolněna.

Avšak nežli se tyto věci rozjasnily, byl jsem r. 1919 překvapen při poradách univerzitních historiků návrhem, abych se ujal nové stolice univerzitní, která bude zřízena, historické geografie. Odmítl jsem, ukazuje na svůj pokročilý věk i na nehotové své práce z českých dějin, konečně jsem připustil, jestli potřebí, že bych četl také vedle českých dějin i o české historické geografii, nikoli však o historické geografii obecné, do té že se již pouštět nemohu. Nikdo poté se mnou již nejednal.

Čekal jsem, ježto dozrávala otázka univerzity brněnské, aspoň dotaz, pomyslím-li na ni. Ale dostalo se mi nového překvapení, že se už návrh uchystal, který mne vůbec pomijí. Na mou interpelaci dal mi pan kolega Krofta, tehdy zástupce univerzity v ministerstvu, vysvětlení, že budu přece navržen pro Prahu jako řádný profesor českých dějin se zvláštním zřetelem k historické geografii české. S tím jsem byl arci spokojen, a proto jsem se o Brno nehlásil. Navržen byl takto jednohlasně mladší pan kolega Urbánek.

Ale návrh na mé jmenování podán nebyl, až po třech měsících po odjezdu páně Krotové. Nevím, jakým nedorozuměním se stalo, že zněl docela jinak, na „historickou geografii“; české dějiny zmizely. Přes všechny kroky jsem nedosáhl jiného ústupku nežli změnu titulu na „českou vlastivědu“ a pouze připuštěno, abych směl také čísti o předmětu, pro nějž jsem 16 let byl docentem. Chtěl-li jsem vůbec na univerzitu, nezbylo než přijmouti; arci nemohl jsem necítiti i v tom ponížení. Návrh potom podán byl 19. února 1920. Ale návrh tento ležel v ministerské kanceláři celý rok. Zatím byli převzati na filozofickou fakultu tři jiní profesori historie z ciziny,³ jimiž jsem opět byl odsunut dozadu, bez námitek. Teprve u mne se objevily námitky finanční, jež způsobily prodlení až do nynějška, ač prvotně (jakž mi v červnu 1920 soukromě oznámeno z min[isterské] kanceláře) mělo býti navrženo jmenování mé od 1. října 1920.

Dne 1. října 1920 byli jmenováni páni kolegové do Brna. Je to na jinou univerzitu, a přece nemohu to pociťovati než zase jako nové pokoření, neboť tu se stali řádnými (třeba se univerzita ještě neotevřela pro historii) soudruzi moji v docentuře českých dě-

jin, ačkoli pan kolega Glücklich⁴ se habilitoval sedm let, pan kolega Urbánek dvanáct let po mně!

Žádal jsem proto pana ministra Šustu, abych byl aspoň postaven jim na roveň. Slíbil urychlit vše, ale jeho příkaz ležel opět přes dva měsíce v kanceláři – a dnes se mi praví, že takové zpětné jmenování není již možné.

Je pravda, na univerzitě není mechanického postupu. Ale lze-li spokojeně nésti tolikeré zklamání a odklady, které jsem nezavinil? Jako profesoru se mně ovšem křivda nestala pražádná, nebylo ublíženo žádnému předpisu, ale zdaž v tomto „summum ius“⁵ nebylo přece iniurie?⁶

Domnívám se tedy, že aspoň tohoto přání, jímž nic a nikoho nezkrátím ani nepoškodím, může se mi dostat. Nežádám o milost, ale o spravedlnost.

V úctě nejhlubší
Dr. Jos. V. Šimák
profesor Městské vyšší dívčí školy,
titulární mimořádný profesor českých dějin
na české univerzitě

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. R 3024/21. KPR, došlo 7. 2. 1921. Originál, dvojlíst, psáno na s. 1–3.

¹ K Šimákově vlastní činnosti a okolnostem profesury srv. s poznámkami k dok. 1 a 2A.

² ŠIMÁK, J. V. *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské (Consignationes paschalites poenitentium) z let 1671 až 1725, I. 1. (část I a II) Boleslavsko a Kouřimsko*. Praha: Historický spolek (HS), 1909; *I. 2. (část III, IV) Chrudimsko, Čáslavsko*. Praha: HS, 1918; *II. 1. (část V) Bechyňsko*. Praha: HS, 1928; *II. 2 (část VI) Vltavsko*. Praha: HS, 1929; *II. 3 (část VII) Podbrdsko*. Praha: HS, 1929; *[III. 4] (část VIII) Prácheňsko*. Praha: HS, 1931; *III. 1 (část IX a X) Plzeňsko a Loketsko*. Praha: HS, 1935; *III. 2 (část XI) Žatecko*. Praha: HS, 1937; *III. 3 (část XII) Slánsko*. Praha: HS, 1937; *[III. 4] (část XIII, XIV, XV) Rakovnicko, Praha s okolím, Kladsko*. Praha: HS, 1938.

³ Viz pozn. 9 k dok 2A.

⁴ Julius Glücklich se habilitoval 1911, 1920 se stal řádným profesorem v Brně.

⁵ Summum ius (lat.) – nejvyšší právo.

⁶ Iniurie (z lat.) – úmysl urazit na cti.

3

**Dopis Přemysla Šámala jako kancléře prezidenta republiky J. V. Šimákovi
1921, 12. února, Praha**

Slovutný pane profesore!

Váš vzácný dopis z 6. t. m. jsem obdržel. Dávám současně příslušným referentem Vaši záležitost prozkoumati a neopomenu také přímo u pana ministra Šusty zakročiti.

Račte laskavě dalších mých zpráv vyčkati.

S přátelským pozdravem Vám oddaný:
Dr. Šámal

A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 32, i. č. 2610, korespondence – Kancléř prezidenta republiky. Originál, strojopis, 1 list, psáno na s. 1.

4

**Dopis J. V. Šimáka Přemyslu Šámalovi
1921, 15. února, Praha**

Slovutný pane,

račte přijmouti nejuctivější díky za laskavý svůj list. Dovoluji si jen tolik opakovati, že pan ministr Šusta slíbil ochotně se zasaditi o splnění mé žádosti; u něho tedy sotva bude třeba jakých kroků. Pochybuje však, že by bylo lze získati ostatní pány členy ministerské rady, kdyžtž byla vyslovena zásada, zamítající zpětnou platnost jmenování. A to bylo, co mne přimělo k mému dopisu. Oddávám se příjemné naději, že jsem se svěřil cestě nejlepší, a trvám v nehlubší úctě oddaný

dr. J. V. Šimák

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, připojeno k čj. R 3024/21. Originál, rukopis, 1 list, psáno na s. 1.

5

**Dopis Kanceláře prezidenta republiky J. V. Šimákovi
1921, 15. února, Praha**

Podepsaná kancelář dovoluje si Vám z rozkazu pana prezidenta oznámiti, že připsis Váš ze dne 6. února 1921, v němž upozorňujete na protahování návrhu na Vaše jmenování řádným profesorem české vlastivědy při české univerzitě v Praze,¹ byl postoupen ministerstvu školství a národní osvěty za účelem vyšetření a urychleného dalšího postupu.²

Také telefonicky bylo na Vaši věc řečené ministerstvo upozorněno.

Kancelář prezidenta republiky
Koschin

A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 32, i. č. 2608, korespondence – Kancelář prezidenta republiky, čj. R. 3024/21. Originál, strojopis, 1 list, psáno na s. 1.

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. R 3024/21. Koncept, rukopis, 1 list, psáno na s. 2. Na s. 1 záznam, uvedený v pozn. 2.

¹ Po první světové válce zmizelo z názvu dřívější české Karlovo-Ferdinandovy univerzity Ferdinandovo jméno; česká univerzita byla (po přijetí zákona č. 135/1920 Sb., o poměru pražských univerzit, z 19. 2. 1920) nazvána Karlovou, vedle ní existovala Německá univerzita v Praze.

² Srv. Národní archiv, fond Ministerstvo školství a národní osvěty, k. 232, osobní spis – J. V. Šimák. Koncept podstoupení žádosti Ministerstvu školství a národní osvěty v Praze je uložen v AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. R 3024/21. U něj poznámka z 24. 2. 1921: ministr Šusta sdělil, že návrh na jmenování Šimáka se zpětnou platností předložil ministerské radě.

Tamtéž připojen záznam dr. Říhy:

„Záznam ze dne 12. února 1921.

Ve věci prof. Dra Jos. V. Šimáka sděluje ministerský rada Mlčoch toto:

Návrh na jmenování prof. Šimáka řádným profesorem české vlastivědy došel do ministerstva v druhé polovině února 1920. Poněvadž šlo o novou stolicí, pro niž nebylo v prelimináři úhrady, bylo třeba vyjednávat s ministerstvem financí. Vyjednávání to šlo se písemně i ústně, a tím se celá věc protáhla. Konečně se podařilo vřaditi příslušnou položku do rozpočtu pro rok 1921, který je již schválen. Vzhledem k tomu, že prof. Šimák působí na Městské vyšší dívčí škole, a není tedy ve státních službách, byl poslán dotaz městské radě pražské, může-li prof. Šimáka postrádati. Odpověď dosud nedošla. Jakmile dojde, bude ihned vypracován příslušný návrh, v němž se ministerstvo pokusí, zda by jmenování Šimákovo nemohlo býti provedeno se zpětnou platností od 1. října 1920, jak se toho sám domáhá. Výsledek není ovšem zaručen, ježto tento postup jmenování se zpětnou platností odporuje nynějším zvyklostem a souvisí též se zvýšeným nákladem finančním, který není kryt. Ministerský rada Mlčoch doufá, že jmenování může býti provedeno do počátku letního semestru.“

Tamtéž (AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41) pod čj. R 4523/21 (došlo 18. 3. 1921): ministerský rada Mlčoch posílá KPR na vědomí opis dopisu MŠANO (ministra Šusty) adresovaný Prezidiu ministerské rady v Praze z 15. 3. 1921 ve věci projednání návrhu Šimákovy mimořádné profesury (z téhož data byl i konečný souhlas ministerstva financí s řádnou profesurou) s připojeným tabelárním návrhem na Šimákovu profesuru, podepsaným Šustou; pod Mlčochovým sdělením je připsáno: „Podle telefonického sdělení odborového rady dra Horáka byl již návrh na jmenování Šimákovo schválen ve schůzi ministerské rady a bude v několika dnech předložen zdejší kanceláři. [...] Říha 21/3“ (Tabelární návrh na Šimákovu profesuru, podepsaný Šustou, je uložen v AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. R 4523/21, a rovněž AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, protokol P, sign. P₁ 213/39, čj. P 356/21.) P 356/21 (došlo 22. 3. 1921): Prezidium ministerské rady předkládá 21. 3. 1921 KPR návrh MŠANO na Šimákovu profesuru s účinností od 1. 10. 1920 a služebními požitky od 1. 4. 1921 s tím, že návrh byl schválen vládou 18. 3. 1921. Připojen koncept jmenování Šimáka řádným profesorem – prezident jmenování zasílá MŠANO, tento koncept z 30. 3. 1921 je opatřen prezidentovou paraťou.

6

**Dopis J. V. Šimáka Přemyslu Šámalovi
1921, 21. února, Praha**

Slovutný pane!

Obdržel jsem dnes oznámení z kanceláře páně prezidentovy, že můj přípis, v němž prý upozorňuji na protahování návrhu na své jmenování, byl postoupen ministerstvu školství a národní osvěty za účelem vyšetření a urychlení dalšího postupu.

Dovoluji si vzdáti co nejuctivější díky. Obávám se však, ačli stylizace odpovědi mne k tomu opravňuje, že jsem se ve své žádosti nevyjádřil sdostatek jasně a že její tendence nebyla tudíž dosti patrna.

Vlastně jsem neupozorňoval na průtahy, neboť pan ministr Šusta mi slíbil, že všechno už urychlí, i nebyl bych měl ke své žádosti nyní důvodů dostatečných, nýbrž na to, co tím průtahem bylo způsobeno a co pan ministr Šusta sám bez souhlasu ministerské rady nemůže provést,

totiž na usnesení, jež se zatím stalo a jímž se ruší možnost, abych byl jmenován se zpětnou platností od 1. října 1920, oč jsem žádal a čehož důvod ve svém listu ze 6. února obšírněji jsem si dovolil vypsati.

Neběželo mi tedy o získání pana ministra školství, jehož laskavý slib mám, nýbrž o ministerskou radu, ačli lze dobrotivosti páně prezidentově co pro mne tu učiniti.

Může-li býti toho dosaženo, abych byl jmenován ještě, jak loni se stávalo, se zpětnou platností od 1. října 1920, dovedu už vyčkati, neboť vím, že průtahy jsou jen následkem nesmírného návalu prací.

Trvám v nejhlubší oddanosti
Dr. J. V. Šimák

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, připojeno k čj. R 3024/21. Originál, rukopis, dvojlíst, psáno na s. 1–3.

7

Pozvání J. V. Šimáka k prezidentu T. G. Masarykovi na 14. 5. 1922

Jménem pana prezidenta republiky pokládá si Kancelář prezidenta republiky za čest zváti *p. prof. PhDr. J. V. Šimáka na večerní čaj na Hradě pražském v neděli dne 14. května 1922 v 8 hod.*¹

Úbor: *jakýkoliv černý kabát.*

Přístup: *hlavní schody.*

<Račte odpověděti obratem Kanceláři prezidenta republiky.>

A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 32, i. č. 2608, korespondence – Kancelář prezidenta republiky. Originál, předtištěná pozvánka s rukopisně vepsaným jménem a upřesňující-

mi údaji, 1 list, popsany na s. 1. Připojena příloha – tištěné upozornění týkající se večerní recepce u prezidenta republiky 14. 5. 1922 se strojopisnou poznámkou, 1 list.

¹ Večerní čaj proběhl při příležitosti setkání prezidenta Masaryka s účastníky sjezdu československých vysokoškolských učitelů, který se uskutečnil v Praze 14. a 15. 5. 1922.

8

**Dopis J. V. Šimáka T. G. Masarykovi
1924, 1. června, Praha**

Pane prezidente,

dovoluji si prositi o dovolení, abych směl Vám osobně podati některé své spisy¹ pro Vaši knihovnu na důkaz své úcty a oddanosti. V hluboké úctě

Dr. Jos. V. Šimák,
profesor Univerzity Karlovy

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. A 879/24. KPR, došlo 3. 6. 1924. Originál, rukopis, 1 list, psáno na s. 1.

¹ Jednalo se zřejmě především o dílo: ŠIMÁK, J. V. *Kronika československá, I. Doba stará. Od časů nejstarších do reformace, kn. 2. Čechy královské [Příchod řádů západních, počátky vlády ústavní, hospodářství peněžního a první gotiky /1198–1306/]*. Praha: Vesmír 1924.

9

**Dopis Kanceláře prezidenta republiky J. V. Šimákov
1924, 5. června, Praha**

Pane profesore!

Pan prezident obdržel Váš dopis z 1. června t. r., kterým prosíte jej o dovolení, abysť mu osobně mohl odevzdati některé své spisy pro jeho knihovnu.

Pan prezident lituje, že mu v nejbližší době pro zájezd do Budějovic a pak na Moravu není možno žádosti Vaší vyhověti, a prosí, abyste jej zatím omluvil. Kancelář však podrží věc tuto v evidenci a po návratu páně prezidentově ji panu prezidentovi znova přednese a Vás pak o výsledku včas zpraví.

Kancelář prezidenta republiky.
[Jan Otakar] Weber

A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 32, i. č. 2608, korespondence – Kancelář prezidenta republiky, čj. A 879/24. Originál, strojopis, 1 list, psáno na s. 1.

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. A 879/24. Kopie.

10

***Dopis J. V. Šimáka Prezidiu Kanceláře prezidenta republiky
1924, 4. července, Praha***

Dovoluji si prositi, aby slyšení u pana prezidenta, o něž jsem žádal, chtěje mu odevzdati některé své spisy historické pro jeho knihovnu, a jež bylo odloženo na neurčito, nebylo mi pokládáno dříve nežli v září. Odjíždímť z Prahy.¹

Prof. dr. Jos. V. Šimák

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. A 1078/24. KPR, došlo 5. 7. 1924. Originál, rukopis, 1 list, psáno na s. 1.

¹ Během letních měsíců Šimák zpravidla pobýval v rodném Turnově, pokud neměl neodkladnou vědeckou práci, kvůli níž by zůstával v Praze.

11

***Dopis Kanceláře prezidenta republiky J. V. Šimákovi
1924, 31. října, Praha***

Pane profesore,

podepsaná kancelář dovoluje si Vám oznámiti, že pan prezident republiky Vás přijme v pondělí dne 3. listopadu 1924 v 10.30 dopoledne v Praze na hradě.

Kancelář prezidenta republiky.
[Jan Otakar] Weber

A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 32, i. č. 2608, korespondence – Kancelář prezidenta republiky, čj. A 1078/24. Originál, strojopis, 1 list, psáno na s. 1.

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. A 1078/24. Koncept odpovědi s poznámkami kanceláře o projednání záležitosti, mj. poznámka, že audience se konala; rukopis, 1 list, psáno na s. 1.

12

Dopis J. V. Šimáka T. G. Masarykovi
1926, 15. února, Praha

Pane prezidente,

dovoluji si Vám tuto v nejhlubší účtě podati další, třetí svazek své „Kroniky československé“,¹ prose co nejzdvořileji, i také jménem nakladatelství, abyste ráčil jej přijmouti ke dřívějším² do své knihovny.

Byl bych ovšem rád přinesl knihu s přímým přáním k novému roku, ale její vnější úpravu nebylo lze včas pořídit. A nemám vroucnější tužby, než aby mi bylo přáno pod Vaší vzácnou vládou své dílo dokonati³ a Vám je směti radostně přinést.

V nejhlubší účtě a oddanosti
Prof. Dr. Jos. V. Šimák

AÚTGM, fond T. G. Masaryk, k. 710, sign. KOR-II-59, čj. D 914/26. KPR, došlo 16. 2. 1926. Originál, rukopis, 1 list, psáno na s. 1.

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. D 914/26. KPR, došlo 16. 2. 1926. Strojopisný opis s rukopisnými kancelářskými poznámkami, 1 list, psáno na s. 1.

¹ ŠIMÁK, J. V. *Kronika československá, I. Doba stará. Od časů nejstarších do reformace, kn. 3. Dověšení středověku [1306–1378]*. Praha: Vesmír, 1925.

² K předání 2. svazku I. dílu Kroniky československé viz dok. 8–11; 1. svazek I. dílu vyšel v roce 1921, viz ŠIMÁK, J. V. *Kronika československá, I. Doba stará. Od časů nejstarších do reformace, kn. 1. Pravěk a doba staroslovanská [Období knížecí naprosté vlády, řádů slovanských, hospodářství plodinového a vázaného /791–1197/]*. Praha: Vesmír, 1921.

³ V této době již Šimák vážně pochyboval, že dílo dokončí. Několik dní po odeslání dopisu Masarykovi došlo mezi Šimákem a nakladatelstvím Vesmír, zosobněným redaktorem Petrem Zenklem, k vážné roztržce, Šimák se na podmínkách vydání dalších svazků s Vesmírem nedohodl a od dohody na vydání pokračování Kroniky odstoupil. Dlouhotrvající přepracování (zejména při dokončování druhého svazku knihy) spolu s vleklou se vyjednáváním kolem řádné profesury vyvolaly u Šimáka nervovou chorobu, s jejímiž následky v podobě lehčích až těžkých depresí se vyrovnával do konce života. Srv. KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 138–143 aj.

13

**Dopis J. V. Šimáka T. G. Masarykovi,
1929, 26. února, Praha**

Pane prezidente!

Osměluji se zaneprazdňovati Vás uctivou prosbou, ježto jako hlava našeho státu nejlépe rozhodnete, ráčíte-li na ni dobrotivě vzhlednouti, jak s ní naložiti.

Dne 10. prosince tohoto roku se dožije 70 let prostý občan naší republiky, emeritní učitel na venkovské jednotřídce ve Lhotě Bradlecké (pošta Železnice u Jičína v Čechách) Josef Fučík,¹ bytem tamže. Račte dovoliti, abych pověděl o něm, proč se osměluji obrátiti na něho vzácnou Vaši pozornost.

Narozen byv 10. prosince 1859 v Lomnici nad Popelkou, vyšel učitelský ústav jičínský, učil od 1. září 1878 v Nové Vsi, poté v Bořkově, od 1. listopadu 1886 ve Lhotě Bradlecké, kdež ostal potom celý svůj život až do svého penzionování. Byl nejen vzorným vychovatelem mládeže, nýbrž i horlivým vzdělavatelem svých sousedů a duší všech kulturních podniků, jež většinou sám uvedl v život. V Nové Vsi řídil knihovnu Čtenářského spolku, ve Lhotě zařídil divadlo, na němž v r. 1900–1910 pořádal 45 představení. V jednotě učitelské přednášel po stránce didaktické, pro lid ve všech obcích okresu lomnického v oborech rozličných; počet jeho přednášek se počítá do set. V obci Lhotě, když předtím nebylo vůbec společenské ani hospodářské organizace, založil vzdělávací a hospodářský spolek „Havlíček“, r. 1895 spolek dobrovolných hasičů, a u obou byl jednatelem, r. 1910 dal původ Kampeliče, jíž byl předsedou, potom pokladníkem; obci své i sousedům prospíval vždy radou i skutkem, r. 1895/6, 1901/9 obstarával stavby obecních silnic, 1887–1904, 1908–1914 vedl obecní korespondenci, dosud jest členem výboru pro místní elektrizaci. Po převratu, ač již penzista, volen byl jednomyslně starostou, ale té hodnosti nepřijal. Tím vším však konal jen čestnou povinnost dobrého občana, i nebylo by potřebí se o něm proto zmiňovati.

Ale Fučík vedle školy a obce měl ještě jinou lásku, a tou jsme se sblížili, historii. A v té vykonal takové dílo, že já – univerzitní profesor, shlížím k němu, učiteli na venkovské jednotřídce, s obdivem. Pochopil meze, co může vykonati ve svém okruhu,² a v těch splnil úkol historikův měrou vrchovatou, složiv vlastivědný obraz svého okresu.³ Den co den, pokud dovoľovala pohoda a povinnosti, stoupal po vyučování přímkou cestou do Lomnice vzdálené víc nežli hodinu, zavíral se tam do listovny okresního soudu a trpělivě rozpisoval na tisíce lístků ohromnou, jinak málo záživnou látku knih pozemkových, starých i nových, pro všechny obce okresu. Stejně tak zpracoval archiv městský i zámecký, matriky farní i všeliké paměti, jichž se jen dopídil. Zajížděl i do archivu vikariátního, do okolních měst a zámků, potom i do Prahy, studuje v archívech muzejních, zemském i tehdejšími místodržitelenském. Tento ohromný materiál pak doma zpracoval v obšírné a podrobné dílo. Přípravou jemu byl vlastivědný sborníček Lomnicko,⁴ jež vydával nákladem učitelské jednoty v l. 1920–1924; díla sama rozvrženého ve čtyři knihy vyšel zatím IV. knihy svazek 1.: Historický místopis města Lomnice, o 327 str.,

jež jako ukázkou si osmělují přikládati;⁵ ostatní svazky tohoto IV. dílu mají obsahovati místopis obcí ostatních. Díl I.–III. chtějí obsáhnouti dějiny všech obcí a kulturní jejich vývoj.

Knihy ty nejsou dílem světoborným, jejich význam je pouze místní. Ale tento místní úkol naplňují dokonale, svědomitostí, kritičností, podrobností a spolehlivostí, takže sotvakdo po jejich autoru bude moci co podstatného přidávati, leda by se mu dostalo nových pramenů. Není tuším druhého okresu v celé naší republice, aby se mohla [!] honositi zpracováním takovým. Netřeba podotýkati, že celá ta práce je zdarma a s obětmi.

Avšak ani o té, ač relativně vysoce významné zásluze, bych nešířil slov, kdyby se k oběma přičiněním Fučíkovým nedružila ještě třetí. Neboť tento učitel, občan a místopisec byl zároveň zdatným a výborným otcem rodiny. Šestnácte dětí vzorně vychoval a učinil z nich řádné členy našeho národa; pouze jediný syn zemřel. Jsou to:

Josef, nar. 18. 4. 1883, absolvent pomologického ústavu, zahradník v Chuchli;

Marie, nar. 26. 4. 1884, industriální učitelka, choť učitele J. Ludvíka v Železnici;

Anna, nar. 14. 10. 1885, absolventka obchodní školy, úřednice v Praze;

Lidmila, nar. 29. 11. 1890, absolventka obchodní školy, vdaná Bambasová v Praze;

Václav, naroz. 18. 10. 1892, učitel měšťanské školy v Lomnici, + 1918;

Jaroslav, naroz. 2. 2. 1896, učitel měšťanské školy v Lomnici;

Jan, naroz. 20. 6. 1900, absolvent obchodní školy, přednosta „Agrasolu“ v Bratislavě;

Oldřich, naroz. 28. 12. 1901, zahradník z Železnice;

Božena, naroz. 15. 7. 1903, absolventka obchodní školy, úřednice „Elektry“ v Praze;

Eliška, naroz. 18. 11. 1904, absolventka obchodní školy, úřednice v „Agrasolu“ v Bratislavě;

Ladislav, naroz. 16. 6. 1906, absolvent obchodní školy, úředník továrny v Králově Dvoře;

Svatopluk, naroz. 17. 11. 1909, absolvent státní průmyslové školy;

Vlasta, naroz. 12. 1. 1912, absolventka IV. ročníku měšťanské školy v Tannwaldě;

Bořivoj, naroz. 17. 8. 1913, absolvent IV. ročníku měšťanské školy v Lomnici;

Antonín, naroz. 30. 5. 1915, žák III. třídy měšťanské školy v Železnici;

Miroslav, naroz. 20. 9. 1917, žák obecné školy ve Lhotě Bradlecké.

Domnívám se, že takového věru velmi řídké spojení zásluh mělo by [býti] oceněno vzácněji, nežli jesto vděk rodiny, přátel a krajanů. A proto se osměluji obrátiti pozornost Vaši, pane prezidente, na příští 70. narozeniny Josefa Fučíka, s uctívou prosbou, uzdá-li se Vám, aby i z vyššího místa našeho národa se mu dostalo k tomuto dni projevu uznání.

Smím-li pak projevíti skromné své zdání, mám za to, že by největším odměněním skromnému pracovníku (jenž ovšem nemá ani tušeníčka o tomto mém kroku), kdyby měl zajištěno, že jeho životní dílo ještě za jeho života bude dotištěno. Drahý tisk, nevalné finanční síly učitelské jednoty, jež podniká náklad, a ne právě skvělé porozumění orgánů samosprávných, jež by mu mohly přispěti, zaviňují, že dílo jen pomalu vychází,

a poněvadž i stáří ubírá autoru sil víc, nežli jest žádoucnou, jest nebezpečností, že se konce nedočká. Podpora této věci, aby mohl tisknouti bez přestávek, přinesla by mu nejvyšší blaženství.

V nejhlubší úctě
Dr. Josef V. Šimák,
univerzitní profesor⁶

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, protokol R, k. 28, i. č. 1441, čj. R 7284/29. KPR, došlo 26. 2. 1929. Originál, rukopis, dvojlíst, psáno na s. 1–3.

¹ Životním osudům a dílu Josefa Jana Fučíka se věnovali: *DRAHOŇOVSKÝ, Jan. Přínos Josefa Jana Fučíka k poznání historie Lomnicka. Z Českého ráje a Podkrkonoší*, 2008, sv. 21, s. 61–84 (jedná se o zkrácenou verzi stejnojmenné magisterské diplomové práce, obhájené v Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně); *HERCÍK, Jaroslav. 150 let od narození Josefa Jana Fučíka. Bradlecká Lhota*, 2009; *KOBLÍŽEK, Vladimír. Byl rozsěvač, jehož sémě vydalo steré požehnaní... (Josef Jan Fučík, *1859–†1930). Od Ještěda k Troskám (OJKT)*, 2000, roč. 7 (23), s. 29–32; *TÝŽ, Josef Jan Fučík (1859–1930), významný historik Lomnicka, OJKT*, 2009, roč. 16 (32), s. 311–314.

² O možnostech a limitech práce venkovského historika bez odborného vzdělání Šimák vícekrát psal a přednášel. Blíže viz *KÁBOVÁ, Hana. Josef Vítězslav Šimák*, s. 477–554 (Exkurs. Šimákova historická vlastivěda v textech); o J. J. Fučíkovi výslovně na s. 533–534 (v Šimákově přednášce *O vlastivědné práci učitelské v Bakově*, 1924).

³ Fučíka Šimák znal jako poctivého badatele od svého vysokoškolského studia a uváděl jej jako jeden z mála následovníků vzorů vlastivědné práce. Fučíkovo vrcholné dílo vycházelo sešitově: *FUČÍK, J. J. Popis a dějiny okresu lomnického n. P., IV/1. Historický místopis města Lomnice nad Popelkou. Ze starých a nových knih pozemkových sestavil... Lomnice nad Popelkou*, 1928. Srv. *ŠIMÁK, J. V. Mé styky s J. J. Fučíkem*. In *Život a dílo. Sborník na památku prvního lhotského učitele, spisovatele, historika okresu a kartografa, čestného občana města Lomnice n. P. a jiných obcí*. Uspoř. a napsal František Mizera s kruhem spolupracovníků: Jar[oslavem] Fučíkem, Josefem Hlaváčem, Jos. Kosinou, Antonínem Polákem a se vzpomínajícími přáteli. Lomnice nad Popelkou: Učitelská jednota Komenského, 1930, s. 37–39; *TÝŽ*. Ve Lhotě Bradlecké u Jičina pohřben byl 16. června Josef J. Fučík. *ČČH*, 1930, roč. 36, s. 416–417; *TÝŽ*. Památce velkého učitele a historika Lomnicka [J. J. Fučíka]. *Týden horských okresů severočeských*, 1938, roč. 8, č. 33, 27. 8., [s. 1–2]. Dne 7. 8. 1938 měl Šimák ve Lhotě Bradlecké slavnostní řeč při odhalení pamětní desky J. J. Fučíkovi na školní budově.

⁴ *Lomnicko n. Pop. Vlastivědný sborníček pro školu a dům*, roč. 1, 1920–1921 – roč. 5, 1924–1925 [vyšlo 1928]. Red. Josef Jan Fučík. Vyd. Učitelská jednota Komenského, Lomnice nad Popelkou.

⁵ Fučíkovo dílo, které Šimák poslal jako přílohu dopisu Masarykovi, viz pozn. 3.

⁶ J. V. Šimák se zřejmě pokusil získat podporu této žádosti ještě další cestou, o čemž svědčí průklep odpovědi úředníka KPR J. Schieszla Otakaru Dorazilovi, řediteli Československého červeného kříže, z Prahy 4. 6. 1929 (uložený též ve AKPR ve spisu k J. J. Fučíkovi (R 7284/29):

„Pane doktore,

prosim, abyste laskavě promínil, že odpovídám na Váš dopis ve věci učitele Fučíka poněkud opožděně. Věc byla však již v době, kdy jste svůj laskavý dopis psal, u nás vyřízena a mně tudíž vzata možnost nějaké intervence. Prof. Šimák obrátil se vskutku na naši kancelář podáním velice vřelým, které referent postoupil ministerstvu školství k úvaze a k eventuálnímu návrhu, poněvadž prezident republiky sám o své újmě takové uznání vysloviti nemůže. Přitom byl si referent ovšem vědom toho,

že vzhledem k praxi vláda panu prezidentovi takový návrh neučiní. Dle mého soudu by stačilo, kdyby takové uznání vyslovil panu Fučíkovi ministr školství. Zatím od ministerstva školství nic nedošlo. Bude-li podán nějaký návrh, pan prezident jistě mu vyhoví, neboť referent tvrdí, že případ zasluhuje skutečně zvláštního ohledu.

Podávaje Vám tuto zprávu jsem
se srdečným pozdravem

Vám zcela oddaný [Josef] Schieszl“

Lze předpokládat, že Šimák požádal Dorazila, svého někdejšího vysokoškolského žáka, s nímž byl v přátelských vztazích, o podporu žádosti. Bližší okolnosti se ale nepodařilo zjistit ani v AKPR ani v Dorazilově korespondenci v Šimákově archivním fondu v A AV ČR.

14

**Dopis Kanceláře prezidenta republiky J. V. Šimákovi
1929, 17. května, Praha**

Pane profesore!

Svým dopisem z 26. února 1929 upozornil jste pana prezidenta na bývalého učitele pana Josefa Fučíka, bytem v Bradlecké Lhotě, který neúnavnou prací sebral bohatý materiál a napsal historický obraz okolí, v němž žije. Současně vyslovil jste přání, aby jmenovanému bylo za jeho činnost projeveno uznání panem prezidentem u příležitosti jeho 70letých narozenin a aby mu bylo eventuálně umožněno knižní vydání jeho všech prací. Dovolujeme si Vám sdělit, že Váš podnět byl postoupen ministerstvu školství a národní osvěty k úvaze a eventuálnímu podání návrhu.

Kancelář prezidenta republiky
[Jan Otakar] Weber

A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 32, i. č. 2608, korespondence – Kancelář prezidenta republiky, čj. R 7284/29. Originál, strojopis, 1 list, psáno na s. 1.

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, protokol R, k. 28, i. č. 1441, čj. R 7284/29. Koncept, rukopis, 2 dvojlisty, psáno na s. 3 prvního dvojlistu, pokračování na s. 3 druhého dvojlistu.

15

**Dopis J. V. Šimáka Přemyslu Šámalovi
1929, 4. prosince, Praha**

Slovutný pane!

Dne 26. února t. r. jsem se osmělil upozornit pana prezidenta na bývalého učitele Josefa Fučíka a jeho záslužné působení v jeho bydlišti Lhotě Bradlecké u Jičína i v celém okrese lomnickém. Byl jsem potom na výsost poctěn a potěšen oznámením ze dne 17. května č. R 7284/29, že pan prezident ráčil můj list čísti a poslati ministerstvu škol-

ství a národní osvěty k úvaze a eventuálnímu podání návrhu. Za čež jsem byl hluboce vděčen, i doufám, že výsledek ministerského úradku nevyzněl proti mé prosbě.

Nebudíž mi proto, snažně prosím, vykládáno ve zlé, dovoluji-li si ve vší účtě připomenouti, že 70. narozeniny Fučíkovy, jež by byly nejvhodnějším podnětem ke splnění mé prosby – ač-li bylo jí vyhověno – připadají na 10. prosince t. r. Adresa je Lhota Bradlecká, pošta Železnice u Jičina.

Prose za prominutí této své smělosti trvám v nejhlubší účtě oddaný
prof. dr. Jos. V. Šimák

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, protokol R, k. 28, i. č. 1441, připojeno k čj. R36285/29. Originál, rukopis, 1 list, psáno na s. 1.

16

***Dopis Přemysla Šámala jako kanclěře prezidenta republiky J. V. Šimákovi
1929, 13. prosince, Praha***

Velevážený pane profesore!

Vzácným dopisem svým ze dne 4. t. m. jste mne upozorňoval na jubileum učitele Fučíka. Svěřil jsem věc našemu referentu, který hned intervenoval u ministerstva školství a národní osvěty. Nemohu předbíhati úřednímu vyřízení, myslím však, že věc dopadne pro pana učitele Fučíka dobře. Račte laskavě vzítí důvěrně tuto moji zprávu na vědomí.

S projevem obzvláštní účty oddaný:
Dr. Šámál

A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 32, i. č. 2610, korespondence – Kancléř prezidenta republiky, čj. R 36285/29. Originál, strojopis, 1 list, psáno na s. 1.

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, protokol R, k. 28, i. č. 1441, čj. R 36285/29. Kopie.

17

***Dopis J. V. Šimáka T. G. Masarykovi
1929, 22. prosince, Praha***

Pane prezidente!

Ministerstvo školství a národní osvěty oznámilo mi,¹ že jste ráčil dobrotivě vzhlednouti na mou prosbu, týkající se zasloužilého učitele ve Lhotě Bradlecké u Jičina Josefa Fučíka, a že se mu dostalo k jeho 70. narozeninám nejen uznání, nýbrž i příspěvku k vydaní jeho historického díla.² Tím byla prosba má splněna svrchovatou měrou, i prosím,

abyste ráčil přijmouti za to mé nejvroucnější díky. S nimi si dovoluji spojit i nejuctivější blahopřání k Vánocům i k novému roku.

V nejhlubší úctě
univ. prof. dr. Jos. V. Šimák

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, protokol R, k. 28, i. č. 1441, čj. R 37733/29. KPR, došlo 24. 12. 1929. Originál, rukopis, 1 list, psáno na s. 1.

- ¹ Viz A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 32, i. č. 2707, korespondence – Ministerstvo školství a národní osvěty.
- ² Díky subvenci ještě Fučík vydal další část místopisu: FUČÍK, J. J. *Popis a dějiny okresu lomnického n. P., IV/4. Historický místopis obce Nová Ves*. Ze starých a nových knih pozemkových vypsál a sestavil. Lomnice nad Popelkou: Okresní správní komise a Učitelská jednota Komenský, 1930.

18

***Dopis J. V. Šimáka Přemyslu Šámalovi
1929, 22. prosince, Praha***

Slovutný pane doktore,

rače přijmouti nejvřelejší díky za svou intervenci ve věci učitele Fučíka a za laskavou zprávu o tom. Právě jsem obdržel zprávu, že mu bylo projeveno k 70. narozeninám vskutku uznání za jeho dílo a také příspěvek na vydání dalšího „Lomnicka“. Jsem šťasten, že jsem mohl k tomu přispěti a tedy i Vám svrchovaně vděčen. Dovoluji si připojit i uctivé přání k svátkům i novému roku.

V hluboké oddanosti
Dr. J. V. Šimák

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, protokol R, k. 28, i. č. 1441, čj. R9459/30. Datum doručení neuvedeno. Originál, rukopis, dvojlist, psáno na s. 1.

19

***Dopis Kanceláře prezidenta republiky
1929, 27. prosince, Praha***

Pane profesore!

Podepsaná kancelář klade si za čest sdělití Vám, že obdržela od ministerstva školství a národní osvěty v Praze zprávu, že toto ministerstvo vyslovilo správci školy v. v. Josefu Fučíkovi uznání za jeho vlastivědnou a lidovýchovnou činnost a že mu udělilo podporu 1000 Kč jako příspěvek na vydání jeho vlastivědných publikací o Lomnicku.

Podepsaná kancelář má za to, že toto projevené uznání i podpora odpovídá zcela Vašemu podnětu.

Kancelář prezidenta republiky
[Jan Otakar] Weber

A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 32, i. č. 2608, korespondence – Kancelář prezidenta republiky, čj. R 36929/29. Originál, strojopis, 1 list, psáno na s. 1.

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, protokol R, k. 28, i. č. 1441, čj. R 36929/29.¹ Kopie.

¹ U konceptu tohoto dokumentu je na referátníku následující záznam: „*Mšano sděluje, že učiteli Fučíkovi bylo projevono uznání a udělena podpora 1000 Kč, jak již je známo dle záznamu u čj. R 36285/29. // Mšano sice doporučuje, aby odtud byla činnost učitele Fučíka uznána obdobným příspěvkem, ale ref. 3. jest toho názoru, že uznání, jehož se Fučíkovi dostalo od Mšana, jest postačující a že také prof. Dr. Šimák bude s tímto vyřízením spokojen.*“

Záznam z prosincového projednávání záležitosti J. J. Fučíka doprovobený korespondencí KPR s MŠANO (viz AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, protokol R, k. 28, i. č. 1441, čj. R 36285/29):

„*Prof. Dr. Šimák dopisem ze 4. prosince t. r. se dotazuje, v jakém stadiu jest věc uznání učitele v. v. Josefa Fučíka, a upozorňuje, že jmenovaný se dožívá 10. t. m. 70 let a že by toto jubileum bylo snad nejvhodnější příležitostí k projevu uznání. // Dotázal jsem se telefonicky sek[čního] šéfa Mlčocha, který mně sdělil, že vyslovení uznání z důvodu učitelské a pedagogické činnosti odbor 1. min[isterstva] školství nedoporučuje, ale že o věci jedná arch[ivní] rada Morávek, zda by se doporučovalo uznání jeho činnosti vlastivědné. Rada Morávek mně oznámil pak, že Mšano poskytne učiteli Fučíkovi v uznání jeho činnosti částku 1000 Kč, kterážto podpora by se mohla v případě vydávání Fučíkových prací později opakovati. Projev uznání pak mu zašle Mšano jako úřad, nikoli tedy ministr. Kanceláři prezidenta republiky pak Mšano doporučuje, aby projevila uznání podobným, popřípadě stejným způsobem. Tento návrh jest již písemně vypracován a dojde sem v nejbližších dnech. – Proto možno vyčkati s konečným rozhodnutím až po dojití písemného návrhu min[isterstva] škol[ství], a to tím spíše, že patrně postačí zcela podpora resp. uznání, jež učinilo Mšano. // Založit ad acta. V Praze, 12. prosince 1929. // Řiha 11/12 29. // 10/XII Drtina“*

20

**Dopis J. V. Šimáka T. G. Masarykovi
1930, 17. prosince, Praha**

Pane prezidente!

Bývalo srdečným zvykem za dávné svobody Českého království, že dávano milým vladařům a vrchnostem z oddané lásky húscí štědrého večera.¹

Prosíme, abychom i ve svobodné Republice československé směli po této starodávné zvyklosti podati Vám štědrého večera tuto „Húsku“;² abyste ráčil ji přijmouti dobrotivě, jako projev naší oddanosti, spolu s nejpřímnějším přáním zdraví, dlouhých let a požeňání všemu Vašemu dílu i Vaší vládě.

V Praze, ve středu před Narozením Syna božího L[éta] P[řání] 1930

V úctě nehlubší
senátor Josef Šimonek,³
prezident Škodových závodů (v zast[oupení]),
Lobeč u Mšena
(jenž toto skládání dal imprimovati)
Dr. Josef V. Šimák,
profesor vysokého učení Karlova,
Praha II. Tyršova 6
(té knihy skladatel)

P. T. panu Dr. T. G. Masarykovi,
prezidentu Republiky československé v Praze

AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. D 14033/30. KPR, došlo 23. 12. 1930. Originál, rukopis, 1 list, psáno na s. 1.

¹ Štědrovečerní húsky – vánočky nebo též štědrovky.

² Húska – ŠIMÁK, J. V. *Kniha o Housce. Díl první*. Praha: nákl. zboží houseckého 1930.

³ Josef Šimonek (26. 3. 1862 Stránka u Mělníka – 18. 4. 1934 Lobeč) pracoval pro Škodovy závody od roku 1883, 1919–1934 jako prezident Škodových závodů v Plzni. Roku 1924 koupil od hraběnky Eleonory Andrassy hrad Houska a následně řídil jeho rekonstrukci. Rodina Šimonkových žila na Lobči. (Blíže viz DURCOVÁ, Lucie. *Josef Šimonek – prezident Škodových závodů*. Magisterská diplomová práce. Brno: Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2009.) Na Lobči se s Šimonkovými seznámil také Šimák, a to na podzim 1917, když zde prováděl archivní výzkum. Byl tu příjemně překvapen přátelským přijetím. Šimonkovi mu nezištně pomáhali s válečným zásobováním a Šimák jejich předčasně zesnulé dceři Marii, provdané Přichystalové (1891–1918, zemřela na španělskou chřipku), dedikoval knížku svých osvětových přednášek (ŠIMÁK, J. V. *Od Kostnice po Lipany*. Ed. Duch a svět, sv. 50. Praha: Fr. Topič [1919]). V roce 1926 Šimák přijal Šimonkovu výzvu k sepsání dějin Housky. Blíže viz KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák*, s. 106–107, 194; A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 26, i. č. 2024, kor. – Josef Šimonek (majitel deskového statku Mšeno-Lobeč, parní pily a truhlárny); i. č. 2023, kor. – František Šimonek; i. č. 2026, kor. – B[ožena] Šimonková; i. č. 2028, kor. – Marie Šimonková; k. 22, i. č. 1687, kor. – Marie Přichystalová.

21

Kancelář prezidenta republiky J. V. Šimákovi 1931, 17. února, Praha

Kancelář prezidenta republiky klade si za čest tlumočiti Vám díky páně prezidentovy za „Knihu o Housce“, kterou jste mu věnovali k Vánocům 1930.

Za kancelář prezidenta republiky:
[Jan Otakar] Weber

*A AV ČR, fond J. V. Šimák I, k. 32, i. č. 2608, korespondence – Kancelář prezidenta republiky, čj. D 14033/30. Originál, strojopis, 1 list, psáno na s. 1.
AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. D 14033/30. Koncept, rukopis, dvojlist, psáno na s. 2.*

Recenzovali

PhDr. Jakub Doležal, Archiv Kanceláře prezidenta republiky

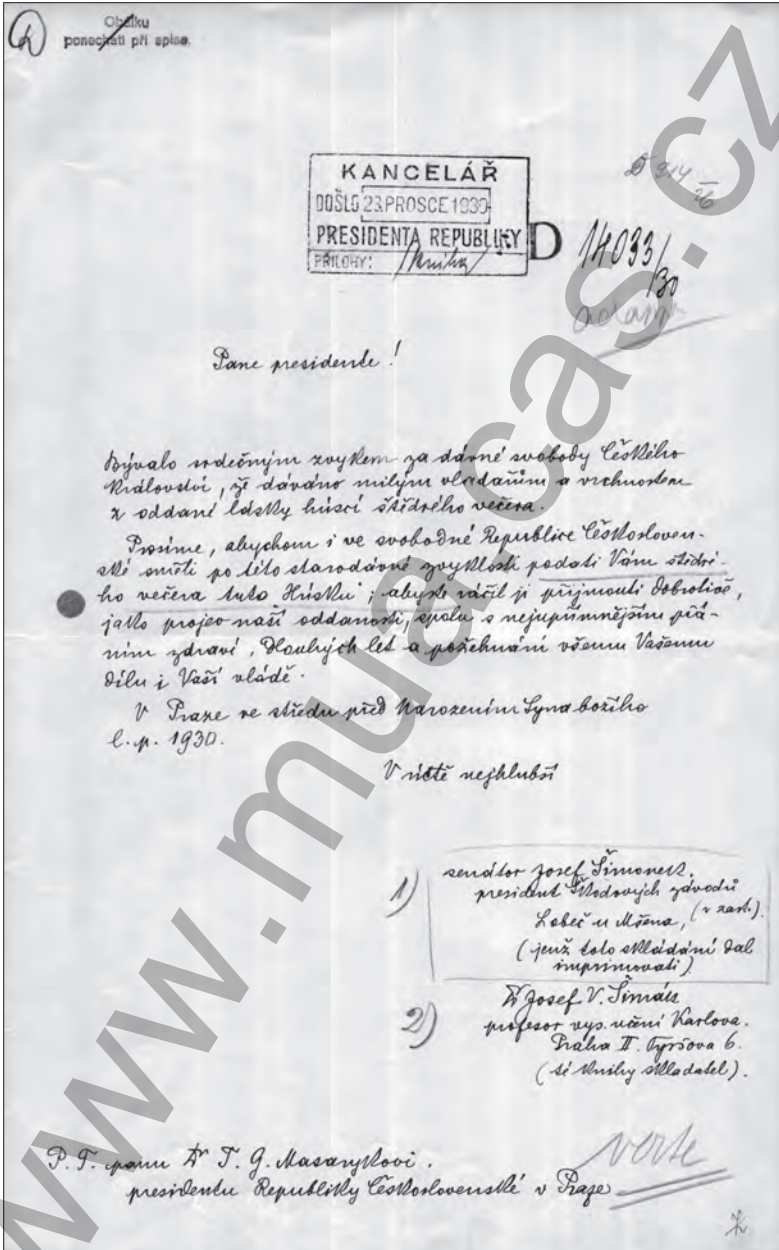
PhDr. Veronika Středová, PhD., Historický ústav Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové

Resumé

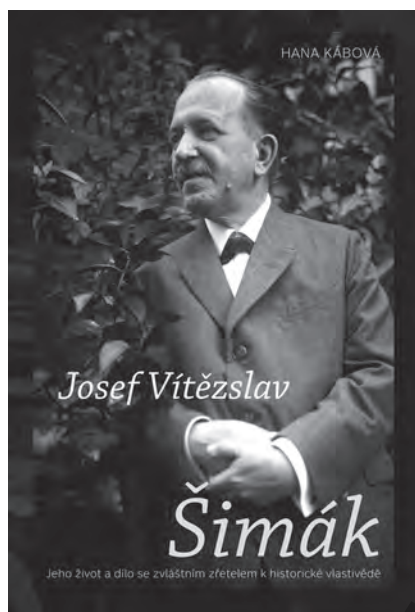
Šimák and Masaryk (How the historian and the philosopher-statesman crossed paths and met)

This modest edited collection of some 21 (or 22) items of correspondence between the historian Josef Vítězslav Šimák and President Tomáš Garrigue Masaryk, his Chancellor Přemysl Šámal and the Office of the President of the Republic between 1919 and 1931 illustrates the nature of relations between these figures, who at a professional and personal level only crossed paths, but who at the state-political and the social level could not entirely ignore one other. This correspondence contains both official and personal letters (though only Šimák, not Masaryk, wrote the personal letters) and clearly depicts operations at the Office of the President of the Republic. It also demonstrates Šimák's standing in historical studies, his awkward position as a university professor in a new field (Czechoslovak state historical „homeland“ studies at Charles University) and his ongoing interest in support for homeland studies research and public education work.

Translated by Melvyn Clarke.

Dopis J. V. Šimáka T. G. Masarykovi ze 17. 12. 1930 (AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, k. 202, i. č. 1270/B, sign. D 1222/41, čj. D 14033/30)

KÁBOVÁ, Hana

Josef Vítězslav Šimák

*Jeho život a dílo
se zvláštním zřetelem
k historické vlastivědě*

České Budějovice – Pelhřimov:
Společnost pro kulturní dějiny
– Nová tiskárna Pelhřimov, 2013
608 s.

ISBN 978-80-904446-9-0
(Společnost pro kulturní dějiny)

ISBN 978-80-7415-070-8
(Nová tiskárna Pelhřimov)

Kniha přináší zevrubný životopis historika, turnovského rodáka J. V. Šimáka (1870–1941). Věnuje pozornost jeho všednímu životu a vnitřnímu světu. Charakterizuje Šimáka jako typ vzdělance, vysokoškolského profesora, který neváhá věnovat svůj čas popularizační činnosti, celý život skládá básně, přátelil se s řadou významných osobností (např. Alois Jirásek, Josef Pekař, August Sedláček, Renáta Tyršová, Zikmund Winter, Čeněk Zíbrt), režiruje studentská ochotnická představení v Turnově atd. Spolu s půvabnou manželkou Ludmilou, dcerou akademického malíře Karla Liebschera, vychovává tři děti a je rovněž otcovským přítelem mnohých svých studentů a studentek, kteří jej mají rádi pro jeho laskavost a váží si jej pro odbornou erudici. Šimák je zároveň člověk, jehož nezměrná pile a pracovitost neznají mezí. Monografie líčí mj. následky jeho pracovního přetížení, problematické postavení vědce (který „nemá tvrdé lokty“) na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a osobní tragédii Šimáka-historika i člověka po podpisu Mnichovské dohody 30. září 1938. Přináší Šimákovův lidský profil se všemi jeho radostmi, zápasy a bolestmi. Představuje jej nejen jako respektu hodného vědce, ale i jako pokorného člověka, který nám zanechal jako odkaz nejen své dílo, ale i svůj životní příběh.

Knihu objednávejte na adrese:

Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r. o.
Krasíkovická 1787, 393 01 Pelhřimov
tel. 565 332 290, 724 538 031; e-mail: ntp@ntp.cz

Etika archivní práce

JINDŘICH SCHWIPPEL

Výklad o etice archivní práce bych zahájil otázkou, kdo je vlastně archivář? Nejprve bych uvedl snad nejjednodušší srovnání. V asi čtyřech dosti slavných publikacích, z nichž nejslavnější jsou *Amtliche Schriften Franz Kafka*, které vyšly v Německu a v překladu ve Spojených státech,¹ je stručnoučké poděkování v tom smyslu, že „bez Jindřicha Schwippla by to asi nešlo“. To se v méně slavných publikacích občas objevuje také a v podstatě mně to připomíná, že když chtěl Hillary² vylézt na Mount Everest, že ho tam vlastně vytáhl šerpa Tenzing.³ Neboli první otázka a výzva je, zda jsou archiváři šerpové a zda je to dobře, nebo je to jinak. Já bych asi souhlasil živě s nějakým kompromisem.

Doložím dalším příkladem. Nikdo nezná z nějaké velké publikace, že žila, byla a archivařila Ruth Ballnerová.⁴ Přesto například dnešní ředitelka Národního archivu se od ní učila archivařit.⁵ To byla báječná žena, bytostně archivařka, která byla šťastná pořadající a čím to byl složitější fond, tím to bylo pro ni zajímavější, ale vydolovat z ní aspoň jeden malý článek, to ne. Ale tenkrát za bolševika byla jedna věc hrozně šikovná, aspoň v Akademii věd, kde jsem já byl archivářem,⁶ že jsme směli mít tzv. pomocné vědecké síly. A náš skvělý archiv měl zámek po generálu Laudonovi v Bečvárech u Kutné Hory a tam byla – vznešeně řečeno – letní archivní univerzita. Tzn. tam žilo, bylo, koktejl na zámecké terase pilo 5–6 archivních elévů obojího pohlaví. A tam pracovali s těmi nechyťnějšími z nás a učili se archivařit.

- 1 Franz Kafka. *Amtliche Schriften. Kritische Ausgabe*. Hrsg. Klaus Hermsdorf, Benno Wagner. Frankfurt am Main: S. Fischer, 2004; *Franz Kafka. The office writings*. Edd. Stanley Corngold, Jack Greenberg, Benno Wagner. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2009.
- 2 Edmund Hillary (1919–2008), novozélandský horolezec, který v roce 1953 jako první vystoupil na Mount Everest.
- 3 Tenzing Norkej, nepálský šerpa doprovázející Edmunda Hillaryho při jeho výstupu na Mount Everest.
- 4 Ruth Ballnerová, archivařka Státního ústředního archivu v Praze, později Ústředního archivu ČSAV.
- 5 Eva Drašarová, roz. Brázdová, archivařka a od roku 2000 ředitelka Národního archivu. V době studia na Filozofické fakultě UK v letech 1979–1982 absolvovala pravidelné praxe v Ústředním archivu ČSAV.
- 6 Jindřich Schwippel působil v Ústředním archivu ČSAV v letech 1969–1996.

Neboli jedna varianta opravdu je, že jsou lidé, kteří jsou spokojeni tím, že pořádají, popasují se s nějakými problémy atd., ale publikovat, to ani moc ne. Naopak jsou neméně báječní, kteří zvládnou obojí. Mám další srovnání a myslím si, že je příléhavé. Lékař výzkumník – lékař klinik. Lékař klinik moc nepublikuje, ale o to víc zachraňuje životy a zdraví. A bez vědců by se ovšem neobešel, ale výzkumníci, kdyby nevymýšleli něco nového a lepšího, tak by vlastně byli k ničemu, protože klinici to dávají do praxe. To je taková druhá možná vazba.

Nabídnou ještě další vazbu, lékař – farmaceut – lékárník. Zase tady existuje vazba, protože bez nějakých diagnóz by farmaceut nemohl dost dobře vymýšlet nové léky. Ten, kdo to distribuuje, je lékárník, který mimochodem, to se málo ví, má svaté právo kontrolovat po lékařích recepty. A pokud se lékař přepíše, má lékárník dokonce ze zákona povinnost ho kontaktovat a zeptat se: „Jápkaj jste to myslel, pane doktore, vždyť 10 gramů látky by mělo fatální následky!“ Tak to je další možná vazba.

Ale nyní uvedu kacířskou myšlenku. Dnes to srovnání tak úplně nefunguje, protože ne všichni historikové jsou dobří heuristickí. Většinou historik mladší generace začíná tím, že se přijde do archivu optat: „*Co byste k tomu měli?*“ Proto jedni z nejlepších historiků se původně vyučili archivnictvím. František Šmahel⁷ je toho klasický příklad, který chodil dobrovolně na všechny přednášky z archivnictví a dokonce i nějakou dobu opravdu archivařil. Mimochodem já byl u přejímání jeho osobního fondu a poznal jsem, že byl sám sobě dokonalým archivařem a ten svůj osobní fond udělal báječně.

Teď bych se trochu pateticky pokusil nalézt nějakého společného jmenovatele. Pořád srovnání lékař – archivař. Lékařovou náplní je uchování života nebo uchování či vrácení zdraví. Archivař – získání a uchování pramenů a péče o jejich fyzické zdraví vlastně také, pomyslíme-li na konzervační zásady. Podle mě je ideální kombinace opravdu archivař – historik. Již zmiňovaná báječná Ruth Ballnerová si samozřejmě četla, takže věděla o historii opravdu své, ale neměla potřebu být sama historičkou. Ale jiní ano, nejvíc svádí k té kombinaci pozice v okresním archivu. Tam nutí archivaře jeho pozice v podstatě být historikem regionu, města atd. a často se to po něm chce. Někdy jsou z toho svaté války mezi muzeem a archivem, protože samozřejmě napsat dějiny města je jednak sláva, jednak i trochu obchod. Pak v tom soupeření jde o obojí, ale to je jiná kapitola.

Nyní uvedu jeden nádherný německý termín, ale jako idiom to bohužel nemá český ekvivalent: „*befedertes eierlegendes Schwein*“ – v překladu tedy „*opeřené prase, které snáší vejce*“. To je stručně vyjádření, co všechno se totiž často chce po archivaři. Že by se z něj mělo drát peří, měl by snášet vajíčka a být na sádlo, šunku atd. V praxi sami poznáte, že tomu opravdu tak je, že se po archivaři chce, aby opravdu byl úředník, historik, řemeslník, přednášeč, kulturní činitel atd. atd. Tady pak platí to, co říkal jeden chytřý dědeček v Cirkusu Humberto: „*Když je něčeho moc, tak je toho příliš.*“ Archivař či

7 František Šmahel (* 1934), historik, bývalý ředitel Historického ústavu AV ČR a zakladatel Centra mediévistických studií.

archivářka by se měl umět bránit a vybrat si to, co je to podstatné, a od toho vlastně tak trochu je etika.

Myslím, že panuje shoda, že nejbližší naše archivnictví má přece jen k vědě. A když věda, pak trochu se to dá vztáhnout k lékařství. V zásadě jsme si příbuzní. Ale ještě než se do toho pustím, tak bych přečetl výbornou charakteristiku archivního řemesla. Society of American Archivists, Guidelines for Graduate Education Programme.⁸ Směrnice byly schváleny výborem Společnosti amerických archivářů v roce 1988: „*Práce archiváře je povoláním, nikoliv řemeslem nebo pouhým zaměstnáním. Teorie je právě tak důležitá jako praxe, ale teorie vede a podmiňuje způsob praxe. Archivní práce soustřeďuje v sobě širokou škálu právních a kulturních odpovědností, především za výběr, uchovávání a využívání záznamů trvalé kvality.*“ To je myslím velmi stručná, velmi dobrá definice. Teď je k tomu ještě bod C, že „*archivní vzdělání má probíhat workshopy, krátkými kurzy, praktiky, podle toho, na co se pak archivář zaměřuje. Dále je nutné ještě připomenout, že všechny workshopy a kurzy jsou součástí vzdělání, ale samy o sobě nestačí, aby frekventanty plně vybavily pro funkci archiváře. Součástí mohou pak být i speciální školení, např. dokumentace vědy a techniky, legislativy, medicíny atd. Pochopení podstaty informace je základem vzdělání archiváře, který má spoluvytvářet pravdivou pramenitou základnu. Archivář potřebuje znát historický vývoj pořizování písemných záznamů a stejně tak i dynamiku moderních informačních systémů. Vývoj ústní, písemné a jiných forem komunikace, podstata informace a informačních toků dříve a dnes, vývoj písemnosti, způsobu ‚zlistňování‘ a vliv na společnost, organizace, technika pořizování záznamů (rukopis, tisk, strojopis, počítače), vývoj informačních systémů, textová kritika, srovnání ústního podání, písemnosti, publikace kontra archiválie, písemnost kontra strojem čitelný dokument, nutnost pochopení dějin správy pro interpretaci dokumentu a samozřejmě příslušného politického zázemí.*“

Nyní dodatečně přece jen na mírnou obhajobu šerpovského postavení. Pokud jste četli publikaci od naší byvší kolegyně dr. Gašparíkové-Horákové, která byla osobní archivářkou T. G. Masaryka, tam ona zmiňuje jeden velice zajímavý výrok M. R. Štefánika: „*anonymní práce má největší cenu*“.⁹ A Gašparíková to pak rozebírá dál, jsouc tak trochu předchůdkyní feministek, tak první, co jí v té souvislosti napadá, je, že práce ženy, která dělá to či ono, aby manžel vynikal, je právě ta anonymní práce. Já bych to rozšířil, anonymní práce má největší cenu a zasluhuje si ocenění, protože nikdo za to osobně nezíská ani velké peníze, ani si nepolepšil postavení, ani mu nepostavili pomník, ani nebyl v žebříčku Top 10 nejslavnější. V tom ryze morálním hodnocení, anonymní práci, kterou ať chceme nebo ne, archivářova práce tak trochu je, má vlastně největší cenu.

Teď bych začal od nejstaršího možného. Všichni jste asi slyšeli, že jistý Hippokratés ze Samu vymyslel Hippokratovu přísahu, o níž se mluví do dneška. „*Nemocné budu léčit podle svého vědění a svých znalostí k jejich užítku a prospěchu. Co uvidím a uslyším*

8 *Guidelines for a Graduate Program in Archival Studies*, viz <http://www2.archivists.org/gpas> (cit. 3. 9. 2012).

9 Horáková-Gašparíková, Anna. *Z lánského deníku 1929–1937*. Praha: Radioservis, 1997.

při léčení nebo se dozvím, o tom pomlčím a budu to považovat za tajemství, jestliže to nemá být veřejně známo.“ Příbuznost s rozhodováním a posláním archiváře nepotřebuje, domnívám se, další výklad.

Nyní bych přeskočil do novověku. A sice – Královská česká společnost nauk, stanovy z roku 1784 (překlad z němčiny je můj): „*Při výběru členství bude přitom brát zřetel nejen na vědecké zásluhy, ale také na morální vlastnosti, přičemž si společnost stanovila jako neodvolatelný zákon, že při volbě se bude hledět vždy také na usilovnou píli a užitečné znalosti, jako též na určité vlastnosti srdce, bez nichž by naše společnost všechno ztratila.*“¹⁰ Neboli, nejenom odbornost, ale i morální kvality. Další bod, bod 2, kodifikuje, že výsledky vědecké práce mají být projednávány, bod 3 je hrozně roztomilý, ale pro archiváře velmi zajímavý, praví doslova: „*Bude postaráno, aby každý člen měl na stole pero a papír, aby mohl písemně oponovat.*“

Já sám, když jsem obhajoval, že archivnictví je věda, u různých ředitelů vědeckých ústavů, jako nejlepší argument se mi osvědčil *Codex diplomaticus*, který jsem občas dovláčel k učeným akademikům a vysvětlil, co a jak, a oni uznali: „*Jo, tak to je taky věda.*“ Ale nejen to; podle mě je práce na tvorbě náročných fondů a inventarizování věda. Podle mě nejmoudřejší žijící archivní teoretik je pan dr. František Hoffmann.¹¹ Možná, že znáte nějaké jeho referáty ze sjezdu archivářů nebo o něm víte jako o kodikologovi či editorovi pramenů k dějinám Jihlavy. Jen poznámka na okraj. Jestliže bychom mohli říci, že skutečně odborná archivařina je na úrovni srovnatelná řekněme s jemnou mechanikou, tak kodikologie je podle mě hodinářina. Ta je ještě fajnovější a ještě jemnější. Pan dr. Hoffmann stíhá obojí. Mimochodem je to jedna ze šťastných dvojic, kde se vzali dva archiváři. Paní dr. Hoffmannovou určitě znáte. To je dáma, která dělá strašně užitečné a méně oslavované věci, například dala dohromady to archivářské Who is who, atd. atd.¹²

Říkali-li jsme, že se budeme držet pojmu věda, tak bych ještě pokračoval v tradici, a sice to je citát z dopisu tehdejšímu Prezidiu Akademie věd z 25. 4. 1968: „*aby věda byla též mravní instancí, nepostradatelnou složkou duchovního života, kontrolou vážnosti, s níž daná společnost pojímá lidskou potřebu pravdy*“.¹³ Ze jmen těch, kteří podepsali, vám budou některá známá, především asi Jan Patočka, Václav Černý, Miroslav Boháček, František Čáda, Felix Tauer.¹⁴ To je myslím také v dnešní době, obávám se,

10 A AV ČR, fond Královská česká společnost nauk (překlad autor).

11 František Hoffmann (*1920), kodikolog, historik středověkého města, archivář. Jako první se mi téměř vždy vybaví jeho studie: HOFFMANN, František. Složitý archivní fond. Archivní časopis, 1974, roč. 24, s. 6–25, 71–91.

12 HOFFMANNOVÁ, Jaroslava, PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Praha: Libri, 2000.

13 Z otevřeného dopisu vědeckých pracovníků presidiu ČSAV z 25. dubna 1968, viz A AV ČR, fond Řízení a správa ČSAV II.

14 Jan Patočka (1907–1977), filozof; Václav Černý (1905–1987), literární historik; Miroslav Boháček (1899–1982), právní historik; František Čáda (1895–1975), právní historik; Felix Tauer (1893–1981), orientalista.

dotci zapomínaná věc, ta lidská potřeba pravdy a pravda jako nezbytná složka duševního a duchovního života.

Nejdokonalejší všeobecný etický kodex, který znám, je *Etický kodex výzkumných pracovníků Akademie věd České republiky*, ten je nejmodernější.¹⁵ Domnívám se, že je to text natolik chytrý, že byste se s ním měli a mohli seznámit. Podklady: Evropská charta pro výzkumné pracovníky, Rules of Good Scientific Practice z Max Planck Society z roku 2000 a řada dalších. Uvedl bych ten etický kodex krásným citátem odjinud: „*Jít za poznáním, to je, pane, život svrchovaně činný. Když řeknete věda, říkáte tím také úsilí, trpělivost, vytrvalost, obětavost, poctivost, samé požadavky života činného a života mravního.*“¹⁶

„**[I. Obecné zásady.]** *Výzkumný pracovník: [a)] se ve své práci řídí základními lidskými mravními principy a zásadami uvedenými v tomto kodexu; [... d)] vyžaduje od svých spolupracovníků chování, které je v souladu s těmito zásadami.*“ Abych to řekl lidovou češtinou, netrpět vedle sebe sviňárny. „*[Výzkumný pracovník: e)] neobhajuje a nekryje chování, které je v rozporu se zásadami uvedenými v tomto kodexu, a to ani poukazováním na nutnou poslušnost a loajalitu; [f)] považuje vědu a výzkum za integrální součást kultury a základ inovací a hájí je proti možnému zpochybňování; [g)] vystupuje proti neetickému a nevhodnému užití vědeckých poznatků*“ . Zde bych upozornil na praktický příklad jistého nejmenovaného ústavu přes totalitu a jejich vytahování různých lejster ke skandalizování atd. „*[Výzkumný pracovník: h)] rozšiřuje a prohlubuje své znalosti a usiluje o zlepšení svých odborných schopností; [i)] zachovává kritický postoj k vlastním poznatkům a výsledkům i k výsledkům svých spolupracovníků a je přístupný diskusi a věcným argumentům; [j)] obhajuje svobodu vědeckého myšlení, vyjadřování, výměny názorů a informací; [k)] odmítá užívání nevědeckých přístupů, rasistických, náboženských, nacionalistických a politických hledisek ve vědě; [l)] uznává a sám ve vědecké obci šíří zásady spolehlivé, důvěryhodné vědecké práce a odmítá jakoukoliv vědeckou nepoctivost a porušení zásad [uvedených v tomto kodexu].*

[II. Zásady výzkumné práce.] *Výzkumný pracovník: [a)] zaměřuje svůj výzkum na rozšíření hranic vědeckého poznání a dbá, aby jeho prakticky využitelné výsledky sloužily ku prospěchu společnosti; [b)] provádí výzkum tak, aby neohrozil společnost, životní prostředí či kulturní hodnoty; [c)] při získávání, výběru a hodnocení dat vychází z obecných zásad [čl. I] při respektování specifiky své disciplíny; [d)] odpovídá za přesnost a objektivitu jím prováděného výzkumu a uvědomuje si meze použitých metod zkoumání; [e)] při zveřejňování poznatků a výsledků k určitému problému odpovídá za jejich úplnost a ověřitelnost a nezkráteně je interpretuje; [f)] po zveřejnění uchovává primární data a dokumentaci všech podstatných výsledků po dobu obvyklou v příslušné disciplíně, pokud tomu nebrání jiné závazky či předpisy.*“ Tady se etický kánon už úpl-

15 *Etický kodex výzkumných pracovníků v Akademii věd České republiky*, viz http://www.cas.cz/over/zakladni_informace/dokumenty/eticky_kodex.html (cit. 3. 9. 2012).

16 ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Sest. Miloš Pohorský. Praha: Československý spisovatel, 1990.

ně promítá do archivní praxe. Protože to znamená, pokud se týká experimentující vědy, je to otázka archivování laboratorních deníků nebo různých grafů z přístrojů atd. Nebo to mohou být i deníky, např. ve sporech, kdo byl první na Severním nebo Jižním pólu, nakonec hlavní roli hrály deníky. Ve sporu o primát některých vědeckých objevů rozhodovaly autentické deníky, doteď má Archiv Akademie věd schovaný laboratorní deník jediného našeho nositele Nobelovy ceny za vědu Heyrovského, kde v sobotu ve dvě hodiny odpoledne si napsal „*funguje to*“.¹⁷

„[Výzkumný pracovník: g)] *odpovídá za účelné a efektivní využívání prostředků na výzkum a neduplikuje výzkum provedený jinde, pokud není potřebný k ověření, doplnění či porovnání výsledků; [h)] předává výsledky svého výzkumu nepodléhající utajení odborné veřejnosti a širokou veřejnost s nimi uvážlivě seznamuje až po jejich zveřejnění v odborném tisku.*“ Zase jsme u toho jistého nejmenovaného ústavu a u některých jiných.

Další věc se vás může dříve nebo později týkat: „**[III. Zásady zveřejňování poznatků a výsledků.]** *Výzkumný pracovník [a)] může být uveden jako autor nebo spoluautor publikace, pokud tvůrčím způsobem přispěje k jejímu vzniku, například v návrhu studií a pokusů a k jejich provedení, k analýze, interpretaci, teoretickému zpracování či modelování dat, nebo k sepsání publikace, a pokud se spoluautorstvím souhlasí.*“ Jak víte, nejen v české kotlině, ale po celém světě je velmi časté, že pan ředitel podepíše vše, co se mu líbí a co jeho podřízení vyvádějí, aby měl čárku za publikační činnost. Já nevím, jestli už jste narazili na to drsné americké úsloví, ale ono to platí stále více pro náš archivní cech – „*publish or perish*“ (publikuj nebo chcípni). Je to právě pro archivnictví leckdy nespravedlivé, že báječný člověk, který má za sebou leckdy množství zpracovaných fondů, ale nemá dost čárek za publikace, může být přeskóčen někým, kdo archivařinu jen tak zlehka lechtá, ale zato více píše. Takže je to taková výzva, nezapomínejte publikovat, a přitom ale publikujte seriózně.

„[Výzkumný pracovník: b)] *v publikacích uznává vědecký přínos svých předchůdců a kolegů ke zkoumanému problému, na který přímo navazuje, a při citaci nálezů a výsledků jiných autorů uvádí zřetelný odkaz na příslušný zdroj.*“ Tady je jediný problém, kterak správně citovat údaje získané z internetu. Je dobré zde uvádět i rok, kdy byl zdroj k dispozici, protože, jak známo, se na internetu obsah rychle mění a odkaz by byl neseřízný. „[c)] *cituje i práce, které nejsou v souladu s jeho vlastními výsledky a záměry.*“ Na to se v české kotlině i jinde také leckdy zapomíná. A na co se velmi zapomíná a co v praxi odporuje tomu doporučení „*publish or perish*“ „[e)] *nedělí zbytečně výsledky a poznatky do více publikací, aby si uměle zvýšil počet prací.*“ **[IV.] Zásady chování ke studentům a spolupracovníkům** bych jenom shrnul: „*vede-li někdo výzkumný tým, dbá na korektnost a otevřenost ve vzájemné komunikaci [... c)] posuzuje své studenty a spolupracovníky na základě dosažených vědeckých výsledků a chová se k nim spravedlivě [... d)] předává*

17 A AV ČR, fond Jaroslav Heyrovský.

slovem i osobním příkladem své znalosti, dovednosti [...] f) podporuje kvalifikační růst [...] g) vyvozuje důsledky z případného neetického chování.“

„[V.] **Zásady pro posuzovatelskou, hodnotící, oponentskou a expertní činnost.** Výzkumný pracovník: [a] provádí jemu zadanou posuzovatelskou nebo jinou hodnotící činnost osobně; [b] chrání duševní vlastnictví autorů posuzovaných rukopisů, návrhů projektů a zpráv; nepoužívá údaje obsažené v hodnocených podkladech k jinému účelu než k vypracování odborného posudku a neposkytuje je třetí osobě.“ Dám příklad pokušení mého osobního. Dostal jsem k recenzování fantasticky dlouhý článek od kolegy archiváře, který se právem jmenuje Šikula, o kronikách. Pokušení, abych pro svůj příští referát z toho něco vykradl, bylo opravdu veliké. To se vám může opravdu stát. Ale nutno počkat, až mu to vyjde.¹⁸

„[Výzkumný pracovník: c) neprodlužuje záměrně hodnocení posuzované práce, aby dosáhl vlastních výhod nebo výhod pro třetí osobu; [d] odmítne vypracovat odborné stanovisko, jehož závěry by mohly být ovlivněny jeho osobním zájmem, nebo na tuto skutečnost předem upozorní; [e] expertní stanoviska vyhotovuje zodpovědně a pouze z oblasti svého oboru a nepodléhá případným vnějším tlakům [...]; f) při hodnotitelských a oponentních řízeních vychází z objektivních kritérií, dodržuje pravidla zadavatele a vyžaduje totéž od ostatních účastníků jednání.“

Teď inspirativní by mělo být i to, že *sporné etické otázky se na pracovištích Akademie řeší na úrovni jeho organizační struktury, a to vždy o jeden stupeň vyšší.* Tzn. vznikne-li spor v jedné laboratoři, řeší se na úrovni oddělení, vznikne-li na oddělení, řeší se na ředitelské úrovni. *K jejich řešení je možné jmenovat grémia (komise) ad hoc.* Komise pro etiku Akademie věd [slouží], *pokud je spor nad rámec pracoviště nebo pokud účastníci nejsou spokojeni se závěry přijatými na pracovišti.* Otázky musejí být vždy řešeny „*v součinnosti všech zúčastněných stran, přičemž se dbá vždy na nejvyšší možnou ochranu soukromí. Závěry řešení musí být oznámeny všem zúčastněným a musí obsahovat doporučení vedoucí k úpravě, pokud je porušení etiky vědecké práce zjištěno. Přitom lze v odůvodněných případech využít ustanovení čl. 65 Stanov AV ČR, popř. zákoníku práce.*“

Chtěl bych připomenout jména některých archivářů, které byli právi všem požadavkům základní lidské etiky. Báječný člověk byl dr. Jaroslav Werstadt, původně archivář Památníku osvobození a historik.¹⁹ Budu citovat. „*Byl to muž statečný, prozíravý a zkušený. Když byl zatčen historik Jan Slavík,²⁰ zašel za spoluvězněm z Buchenwaldu Alexejem Čepičkou, ministrem spravedlnosti, vysoce postaveným v hierarchii Komunistické strany Československa, a rázně se na něj obořil: ‚Zavřeli jste nám Slavíka!‘ a žádal*

18 ŠIKULA, Martin. Kronikáři obcí okresů Havlíčkův Brod a Žďár nad Sázavou v letech 1968–1979. K frazeologii, obsahu a k osudům zápisů venkovských kronikářů v kontextu s ideologizací (ideovou náplní) kulturní politiky nastupující normalizace. *Východočeské listy historické*, 2009, sv. 26, s. 89–130.

19 Jaroslav Werstadt (1888–1970), v letech 1919–1939 a 1945–1949 archivář Památníku osvobození.

20 Jan Slavík (1885–1978), historik a archivář.

okamžitou nápravu. Jan Slavík se tak ocitl brzy opět doma, aniž by tušil, odkud zavál příznivý vítr pro jeho osvobození.²¹ Budu teď citovat svého zemřelého kolegu, také zapomenutého Karla Kučera.²² Původně archivář Univerzity Karlovy, významný člen Historického klubu: „Nelze pominout osobnost. Jaký byl Jaroslav Werstadt – muž, je- muž jsme se obdivovali, jehož jsme milovali. Hlavním rysem jeho duchovní tváře byla služba. Werstadt sloužil vždy myšlence i osobnosti jenom ze svého vlastního rozhodnutí a nečekal na projevy vděčnosti nebo uznání. Byl až imunní proti všem projevům pří- zně, kterou oceňoval jen, byla-li podložena přátelstvím, a se vši energií střežil nezávis- lost svého postavení. Stál vysoko povznesen nad každým zneužitím obecných hodnot života. Jeho nikdy nezlákala akademická dráha, která mnohé upoutala jen leskem formy a prostředí. Také nepatřil k těm, kdo horují pro povrchní jednotu, protože volnou kritiku a svobodného ducha považoval za nejučinnější zbraň ve vědeckém úsilí za pravdou. Rád na svém přesvědčení zaníceně trval, avšak dovedl, a to je ještě těžší, revidovat některé své názory s otevřeností až zarážející. Tento jeho mravní idealismus, jenž prostupoval celou jeho bytostí a kladl Werstadta do těsné blízkosti Masaryka, Rádlu, Pekaře i Šal- dy, strhoval v poslední době [myšlena doba normalizace] nás všechny. // Ale i těm, kdož jen zrakem vnímali krásu Werstadtova stáří, zůstane v paměti jeho křehký zjev, vztýčená postava i lehký krok. // Učil nás chodit vzpříma!“²³ To je téměř básnické zakončení cha- rakteristiky jednoho z bohužel zapomínaných archivářů moderní doby. Mimochodem v Historickém klubu, tam se to lidmi, kteří měli blízko k archivu nebo byli přímo archi- váři, hemžilo. Vedle Werstadta tam byl Václav Ryneš, Emanuel Janoušek, Josef Tlapák, Jiří Tywoniak.²⁴ A v té mladší době tam byl můj ročníkový kolega Josef Hanzal, Karel Černý, archivář Národního technického muzea, Josef Borovička a s nimi František Kut- nar atd.²⁵ Neboli ta souvislost archivář – historik je správná, ta dvě řemesla mají si co říci a mohou se příznivě ovlivňovat.

Než se dostanu k interpretaci kodexu pro archiváře, rád bych se zmínil o pokusech pro archiváře. Dříve jsem se vždy snažil udělat nějaký anonymní průzkum. Přečtu své výsledky, které se mimochodem rok od roku lišily. V loňském ročníku mluvit o etice pro archiváře pokládalo dvanáct posluchačů za velmi důležité, za důležité stejně jako v ostatních povoláních osm, za formální to nepokládal nikdo. Před třemi roky uvedlo za velmi důležité osm, jako všude čtrnáct. Další, na co jsem se ptal, zda jsou české archivy

21 POUSTA, Zdeněk. Vzpomínka na Historický klub a Jaroslava Werstadta. *Práce z dějin Akademie věd*, 2010, roč. 2, s. 74.

22 Karel Kučera (1932–1990), historik.

23 KUČERA, Karel. Jaroslav Werstadt. In *Historie a historici*. Praha: Karolinum, 1992, s. 163.

24 Václav Ryneš (1909–1979) působil v Archivu Národní galerie, Emanuel Janoušek (1897–1970) v Ústředním zemědělsko-lesnickém archivu v Praze, Josef Tlapák (1921–2004) v Zemědělsko-les- nickém archivu Konopiště, Jiří Tywoniak (1919–1995) v benešovském archivu.

25 Josef Hanzal (1934–2002) měl bohaté zkušenosti se státními i specializovanými archivy, Karel Čer- ný (1927–2008) byl spjatý s jediným archivem. Josef Borovička (1885–1971) působil v zemském archivu a Archivu ministerstva vnitra. František Kutnar (1903–1983), historik, poslední starosta Historického klubu před jeho rozejitím (1965–1981).

ohroženy krádeží a prodejem archiválií. Starší ročník v osmi případech říkal, že možná, v pěti případech zcela výjimečně, v šesti případech často a jen ve třech případech nejvíce se hřeší. Ten mladší ročník říkal, že nejvíc 5, často 5, možná 4.

Jsmo-li u toho, aby se krádež vyplatila, je třeba mít znalosti. Uvedu krásný případ krádeže, která se nikdy neuskutečnila, ale uskutečnit mohla. Musím předeslat, že jsem se dva roky podílel na německém grantu, ze kterého vznikly *Amtliche Schriften Franz Kafka*.²⁶ Franz Kafka byl zaměstnancem Dělnické úrazové pojišťovny v Praze. Byl výborný právník a prokazoval jí znamenité služby a také to dotáhl až na sekretáře. Z archivního hlediska, když se pojišťovnictví u nás znarodňovalo, tak našťásti, a to byla jedna z výhod, že archivnictví bylo pod vnitřem a archiváři mohli dělat „bububu“, tak se papíry všech pojišťoven soustředily na jednom místě. Prostě se sebraly ty spisovny pojišťoven, jak to bylo a leželo. Pak to někdo uložil do kartonů, jejichž počet je asi 1600. A samozřejmě nikomu se nechtělo skartovat. Takže to leželo zcela zapomenuto. Mezi tím i papíry Dělnické úrazové pojišťovny. A nikdo to neskartoval. Takže tam jsou až do teď zachovány i takové papírky, jako že pan dr. Kafka vlastnoručně prosí, aby byl omluven na odpoledne, že půjde k doktorovi. Kdyby někdo v padesátých letech věděl, kdo je Franz Kafka a strčil si to při skartaci do kapsy, a byl by k tomu – upřímně řečeno – oprávněn, tak si mohl za to dnes pořídít hezkou dovolenou. Kafkova pojišťovna vydávala ročenky a Franz Kafka do nich psal. Blbá pojišťovná ročenka, viděno očima socialistického archiváře padesátých let. Dnes vezměte jednu ročenku, zvláště je-li tam Kafkův článek Jak zabránit úrazu při zpracování dřeva, a dojděte s tím do nějakého německého, anglického, amerického či dokonce japonského antikvariátu. A máte nastřádáno na ojeté auto střední kategorie. Nevychovně jsem prozradil, že někdy neskartovat rychle a honem a podle předpisů může být velice prospěšné. Nebo abych to otočil – k provádění opravdu poctivé skartace je zapotřebí, aby archivář byl opravdu velice vzdělaný. Mimochodem s Franzem Kafkou, nevím, proč ho bolševík měl tak strašně nerad, jestli v to byl antisemitismus nebo co. Když se tady dělala první kafkovská konference za železnou oponou,²⁷ tak se v novinách *Neues Deutschland* objevil článek, který říká „*Franz Kafka, předjezdec kontrarevoluce*“.²⁸ A tehdejší pánové, co to tady pořáдали, měli problémy.

Zůstali jsme u nebezpečí krádeží. Co by bylo dobré zvlášť hlídat? Třeba na Mnichově Hradišti byla velká sbírka autografů. Na Mnichově Hradišti byste pro časopis *Pes*, přítel člověka mohli vylovit báseň Giacoma Casanovy, kterou napsal, když mu posla jeho oblíbená čubička jménem Malampige. A dal si s tím dokonce takovou práci, že počet slabik té básně odpovídá počtu týdnů, který Casanova a ta fenka spolu na Duchcově prožili. Myslím, že to by byl také docela dobrý artikl. Pergameny ani tak ne, ty podpisy, to by vám poradili antikváři. Ale je fakt, že trh s autogramy u nás v českých zemích není valný. Sice dobré hlídat takové soubory, ale jinak podpis žijícího člena

26 Viz pozn. 1.

27 Tato tzv. liblická konference se konala v roce 1963, jejím iniciátorem byl Eduard Goldstücker.

28 Noviny *Neues Deutschland*, tiskový orgán „státostrany“ v NDR.

Akademie věd je u nás asi za 10 Kč, nic moc. Je krásné, jsou-li tam rytiny, nebo fotografie a obrázky, to vím, také z vlastní praxe. Praktikoval jsem kdysi dávno v tehdejší Krajském archivu v Kadani. Když ještě nad těmi krajskými archivy bděla Krajská správa SNB, měla k tomu účelu své archivní oddělení. Za náčelníky těch archivních oddělení se tam většinou ukládali ti nejprostomyslnější policajti, aby tam nějak v klidu dosloužili a neškodili. Takže když týž náčelník téže kategorie a zmiňovaného IQ k nám měl přijet do Kadaně, tak jsme zašli do fondu Krajského soudu a jeho cenzurního oddělení a vybrali jsme zabavené publikace typu Nacktheit und Sozialismus či Freikörperkultur. To jsme mu tam navrhli, on si to v té pracovní době studoval a vrátil se zase spokojeně na své krajské oddělení. Tím chci říci, že bych velice pečlivě hlídal soudní spisy, pokud už odtud nebyly rozkradeny spisy pokládané v té době za nemravnosti. Ve spoustě archivů jsou krásné mapy, veduty, asi bych také dobře hlídal staré plakáty. Na stará kolena poraduju v Národním filmovém archivu a tam je obrovská sbírka filmových plakátů. A to je také na trezorové uzamčení, protože na trhu jsou opravdu velice hodnoceny.

Ještě jeden specifický problém. V této zemi byl jeden veliký archiv a v něm byl jeden velice dobrý a chytrý archivář, který kromě tohoto vzdělání byl nadšený filatelista. A měl za úkol proskartovat něco jako gubernium. A řídil se skartačními předpisy. Jistě už jste se učili, v jakých případech je třeba uchovávat obálku od dopisu (pokud obálka obsahuje údaje, které dopis neobsahuje, jako je adresa, datum apod.). Pokud dopis obsahuje všechny náležitosti, je obálka jednoznačně skart. No, a on si odnesl asi půl kila skartu starého Rakouska se známkami. Podle zákona byla cena starého papíru tehdy asi 1,50 Kčs. Takže prý odešel po vzájemné dohodě. A dnešní řešení v této budově je, že pro jistotu, aby badatelé nekradli, tak tam kde obálka nemusí být, se opravdu vyřadí a vzniká tady sbírka. Je to řešení nedokonalé, ideální by bylo, kdyby Národní archiv mohl ty obálky prodat a pořídít si třeba květinovou výzdobu nebo nové počítače. Ale místo toho je tady nějaká sbírka, z níž se jednou udělá třeba výstava. Ale tím chci upozornit, že etika v archivnictví není jen nějaké povídání o vznešenostech, ale je to praktická a velmi citlivá záležitost, která chce rozumný přístup k věci.

Další hřích, o kterém jsme vždycky diskutovali, dnes už téměř nemá význam. To bylo v době, kdy bylo velké množství podnikových archivů, kde provést skartaci znamenalo vyřadit metrčky papírů. Tehdejší hřích byl prodej skartu. Dnes to celkem nemá cenu, neboť za zničení skartu se naopak leckde platí.

Další věc: nevím, zda někdy klasický archivář přijde nebo nepřijde do pokušení, to je padělání. Podle mých znalostí – já jsem novověkář a pracoval jsem v jednom okresním archivu, v jednom státním oblastním a nejdéle v akademickém archivu a nějakých pár let se starám o papíry v Národním filmovém archivu – že by se padělat nedalo, to by se dalo. Dejte mi psací stroj a ormig, pusťte mě tam a udělám vám nové doklady o zakládání ČSAV, protože jediné papíry, které se uchovaly, jsou na ormigu. Protokoly se uchovaly jediné jako rozmnoženiny. Neboli psací stroj, blánu, denaturák, točit klikou, napsat jiné založení Akademie věd, přendat a je to. Spíš bych řekl, že větší svod než padělání

může být něco nevidět nebo za nějakou odměnu vyhodit. Já sám jako kádrový invalida jsem nastupoval v roce 1969 do Akademie, která tenkrát ještě udělovala právo azylu. A seznámil jsem se velice brzy s mladým materiálem, a tenkrát jsem prohlašoval, že kdyby nás přestali platit, že se můžeme žít vydíráním, protože kolika věrným soudruhům, kteří byli dubčekovci, a pak jim „spadly šupiny z očí“ a viděli, jak jsme byli právem osvobozeni a se Sovětským svazem a nikdy jinak, tak těch dokladů jsme tam měli „veru neurekom“. A jistě by bylo velmi nepříjemné s nimi někomu otloukat o čenich. Takže padělání, domnívám se, je spíš otázka teoretického pokušení. Nějakou dobu jsem měl v SOA na starosti děláni rodokmenů za devizy. Spousta cizinců měla české kořeny a prostřednictvím soudruhů na Archivní správě si mohli za drahé peníze objednat rodokmen. Víím, že jednou na mě příšerně naléhali, ať to dotáhnu a nějak udělám, jinak spadne export našich Jawa motocyklů do Francie, neboť dotyčný importér atd... Takže je možné něco do té matriky připsat, aby se to náležitě propojilo – kdyby si někdo objednal urozený původ. Nebo kdyby zemřel strýček v Americe a měl se dokázat nárok na dědictví... Nikdo mně nikdy nic nenabídl, ale teoreticky takové pokušení může vzniknout. Mimochodem největší padělatelskou aférou s matrikami způsobil rozený Žižkovák, děsně chytrý muž, který působil v 90. letech 19. století. Ten totiž pracoval velice chytře, ne že by jenom někam někoho připsal, neboť ten dělal na objednáve šlechtice. On pro tu fiktivní postavu vytvořil celý život, takže tu ho připsal jako svědka při křtu, tu ho připsal jako svatebního svědka atd. A prozradila ho až „analýza lučební“, neboť byl líný si míchat duběnkový inkoust, tak používal barvivo „indelibel brown“ a pak u něj našli tu flaštičku. To vše se dalo, když matriky byly po faráčích. A on rodopisný badatel říkal „pane faráři, tady v tom mraze se mnou nemusíte sedět, víte co, já mám teplou místnost zde v hostinci, já si to tam odnesu“. Je o tom velikánský proces a můžete si ho vypůjčiti zde v oblastním archivu. Ale byl to hrozně chytrý člověk a nebýt toho, že ho práskla konkurence, tak to mohl být doteď.²⁹

Co bych řekl, že může být dost velký hřích, je neporadit. Jsou badatelé, které my odborníci nazýváme „oprudenti“. Vííme, o co jde. Opravdu tady je to velmi těžké. Tady je skvělé heslo, které by řešilo ten problém „posloužit, ale neposluhovat“. Neporadit, to vás často může svádět. Třeba se stydíte říci „já nevím“ a nezeptáte se někoho atd. Moje statistika říká, že většina studentů soudí, že jenom výjimečně, ale 1/5 soudí, že možná, a 1/5 soudí, že často. Takže to je taková otázka, kde ty hranice etiky jsou opravdu velice neztetelné.

Při písemném testování mně ještě několikrát připsali, a to mě skoro zabořelo, že to v archivním cechu může být, ukrást práci druhého. Pokud jde o krádení, tak víím o řadě historiků střední kategorie, kteří opsali nebo opisují úvod k inventáři, trochu to přeformulují, přidají pár slov a mají báječnou publikaci. Dnes by to mělo být zákonem chráněno, ale kterak to hlídat... Ale myslím, že tady by to za skandalizaci stálo. Jestli si archiváři kradou něco mezi sebou, to já nevím.

29 Státní oblastní archiv Praha, fond Krajský soud Praha.

Ale věděl bych o jiném hříchu a přiznám se, že je to hříšek, kterému podlehnou snad někdy skoro každý. Zpracováváte zajímavý fond a teď tam přijдете na „špek“. Leč slíbili jste, že fond dopracujete do určitého termínu. Zkrátka a dobře odložíte si ten zajímavý materiál na „až budu mít čas...“. Nikdy v životě jsem si nedělal statistiku, ale chodím do hospody s kolegy archiváři a vím, že tohle je hříšek, kterému podlehnou možná každý druhý archivář. Nemělo by to být, ale řekl bych, že to není hřích smrtelný. Dodal bych, že archivní ctností je vždy vycházet kolegům vstříc a zajistit jim přednostní odbavení. Právě tak jako často zmiňovaní doktoři nenechají kolegu čekat.

Tím bychom asi probrali hříchy nebo možnosti hříchů. Doba se opravdu strašně mění. Já jsem poslední výběhová série, kterou učil ještě pan profesor Vojtíšek, poslední ročník. Pan profesor, uznávaje, že jsme s kolegy chudí studenti, nám zařídil během studií brigádu v archivu tehdy Státní konzervatoře hudby. Tam byla spousta autografů atd. A archivářem byl muž s nefantastičtější kombinací vzdělání a schopností. Byl to komerční inženýr, absolvent Státní archivní školy a konzervatoře. Říkalo se, že jako klavírní doprovod, kdyby nebyl na lidi sprostý, by byl první v republice. On sám se pokládal především za skladatele. Je ve slovníku archivářů, jmenoval se Maštaliř.³⁰ Dokonce Symfonický orchestr zahrál nějakou jeho skladbu ve Smetanově síni. Za ním do archivu si chodili popovídat muzikanti a teoretici hudby. Badatelský provoz minimální, ale pan archivář, když měl něco, kde si nebyl jistý, jak to číst atd., tak to měl pro ty své hosty nachystané a prokonzultovával to. To bylo obdobné jako když prof. Vojtíšek jako městský archivář vítal ve své pracovně učené pány, a také žádný badatelský nával, ale učené debaty. A dnes, podívejte se, jak to vypadá v Národním archivu. A je to dnes něco úplně jiného. A myslím, že je to škoda, že ta vazba archivář jako správce fondu a seriózní badatel, ta by měla fungovat, a bohužel těžko se to realizuje. Já jsem se o to snažil v akademickém archivu, tam se to dařilo prosadit. Jak už jsem říkal, ta Akademie udělovala právo azylu, takže tam byl kádrový invalida pan dr. Hoffmann, byl tam báječný latiník prof. Ryba,³¹ Václav Černý a za nimi popovídat si, když v kavárně to bylo o hubu, chodili jiní jako do salónu zavržených. Chodil tam pan profesor Wichterle,³² chodil tam profesor Ivan Málek³³ atd. a to byli současně i spoluvůrci dějin a tvůrci fondů. Tak s nimi jsme komunikovali a byli jsme hrozně šťastni a vděční. Nedovedu si představit, že někdejší pomocná vědecká síla akademického archivu, jistá Eva Brázdová, provdaná Drašarová, by si dnes chodila popovídat na předsednictvo vlády nebo svržení ministři, že by si chodili popovídat sem, ale hezké a užitečné by to bylo.

Tím jsem se dostal k ideálu dobrý archivář a jeho kontakt s tvůrci fondů. Samozřejmě, že ne vždy je to možné. Ještě mě napadá o těch krádežích pravdivá příhoda z Národního filmového archivu. Průvodčímu c. k. tramvaje se narodil synek, který se bál psů, utíkal před štěkajícím psem na Jiřáku a vlezl pod pivovarský vůz, zlomenina nohy, násled-

30 Jaroslav Maštaliř (1906–1988) byl v letech 1935–1960 archivářem Státní konzervatoře v Praze.

31 Bohumil Ryba (1900–1980), klasický filolog.

32 Otto Wichterle (1913–1998), chemik a vynálezce.

33 Ivan Málek (1909–1994), mikrobiolog.

ná amputace. Tím jako kluk vyřazen ze všech her, jediná záliba chodit do biografu. Tam mohl chodit sám, pár krejcarů tehdy vyšetřil. Z něj se stal jeho chytrostí největší prvorepublikový sběratel v rámci střední Evropy. Dával se zaměstnávat u distribučních firem nebo přímo v kinech a tenkrát se promítaly filmy na celuloidu. Ty promítáním opotřebované se časem prodávaly jako surovina k výrobě vixu na boty. A tenhle chytrý Bohouš Veselý si vystříhoval cestou do sběru nejzajímavější scény. A schovával je doma. Pak si pořídil promítačku, naučil se filmy lepit, restaurovat. Když vznikal Národní filmový archiv po roce 1945, tak on tomu archivu prodal přes 1000 nejrůznějších filmů fantastické hodnoty, jako např. původní Kabinet doktora Caligariho,³⁴ desky k němým filmům atd. Životní smůla – ocenili mu to na 400 000 Kčs, pak to usmlouvali na 200 000 Kčs, pak že to zaplatí nadvakrát. První polovinu mu zaplatili asi 14 dní před měnovou reformou a druhou polovinu 1:50. Aby ho nějak odškodnili, protože věděli, že je úžasný v několika oborech, tak ho filmový archiv zaměstnával jako velmi zkušeného restaurátora. A tady přišel malér, neboť on byl sice báječný, ale holt byl především sběratel. A když mu dali konzervovat soukromý film, který natočil někdo, kdo zachytil, jak se setkává Chaplin³⁵ a Eizenštejn³⁶ na Riviéře a skotačí v moři, tak Bohouš Veselý si to nejhezčí vystříhl a schoval. Abych byl výchovný: je třeba hlídat také věci, které dáte někomu konzervovat a restaurovat. Mohl by to být sběratel!

Když už jsem jmenoval příklady osobní statečnosti, mám s sebou dokument z 20. března 1969. Interpelace poslance Otty Wichterleho (ještě nebyl odvolaný ze sněmovny), ministra České socialistické republiky Josefa Grössera.³⁷ *„Interpeluji ministra vnitra České socialistické republiky ve věci obvinění nečestných nebo trestných činů členů a pracovníků České akademie věd člena korespondenta J. Hájka,³⁸ člena korespondenta Oto Šika³⁹ a prof. Václava Černého. V projevu proneseném na okresním aktivu v Trutnově dne 11. ledna 1969, jehož text byl v poslední době distribuován mimo jiné též orgány MV, viz reportáž ve Světu práce, ministr vnitra obviňuje dr. Hájka z, ne zcela jasného počínání ve funkci ministra zahraničních věcí, že totiž, vyinkasoval v Maďarsku 20000 šilinků, že odcestoval do New Yorku přes Frankfurt nad Mohanem atd.‘, prof. Oto Šika, že, lhal a že jeho manželka odletěla do Prahy vyinkasovat určitou sumu devizových prostředků a vrátila se zpátky do Vídně‘, prof. V. Černého, o němž se tvrdí, že je, nesporným faktem, že v pohnutých srpnových dnech a zvláště předtím šlo o pokusy vytvoření pravicové vlády pod vedením Václava Černého a tyto pokusy byly zmařeny, protože, jak jsem uvedl, nastoupila vojska spojenců a začala poté pracovat legálně naše vláda‘. Osobním šetřením jsem došel k přesvědčení, že všechna tato obvinění jsou nepravdivá.*

34 Kabinet doktora Caligariho, režie Robert Wien, 1920.

35 Charlie S. Chaplin (1889–1977), britský filmový herec a režisér.

36 Sergej Michajlovič Eizenštejn (1898–1948), ruský divadelní a filmový režisér.

37 Josef Grösser (*1923), ministr vnitra ve vládě České socialistické republiky v letech 1969–1970.

38 Jiří Hájek (1913–1993), politik a diplomat, 1965–1968 ministr školství a 1968 ministr zahraničních věcí, člen ČSAV.

39 Ota Šik (1919–2004), ekonom a politik, člen ČSAV.

*Žádám ministra vnitra, aby vysvětlil, z jakých pramenů tato obvinění čerpal, zda a čím jsou objektivně podložena, co jimi sledoval a zda hodlá na nich setrvat.*⁴⁰ A souvisí to opět s archivní činností, jsou doklady – nejsou doklady? Fungují archivy nebo ne? Funguje spisová služba nebo nefunguje?

Závěrem ještě několik upozornění na Kodex etických zásad pro archiváře vydaný i v českém překladu.⁴¹ Je to překlad z němčiny a já ho korigoval s původní anglickou verzí. Kodex vypracovala sekce odborných archivních společností při Mezinárodní archivní radě, byl zveřejněn na mezinárodním kongresu v Pekingu v září 1996. Pod pojem archiváři tento kodex zahrnuje „všechny osoby, které se zabývají dozorem nad archivy, péčí o ně, jejich opatrováním, uchováváním a správou“.

1) „Archiváři mají chránit celistvost archivního materiálu, a zajistit tak, aby byl stále spolehlivým svědecktím minulosti.“ Je nutno být objektivní a nestranný, přihlížet k legitimním právům a zájmům „minulých, současných a budoucích zaměstnavatelů, vlastníků, osob písemnostmi dotčených a uživatelů.“

Tady výklad: legitimní práva a zájmy minulých, současných a budoucích vlastníků nebo zůstavitelů. Příklad, jeden velmi významný právní teoretik a také překladatel byl velký dívkář. V jeho pozůstalosti se uchovaly mnohé doklady o této jeho vedlejší činnosti. Nicméně rodina, která nám tu pozůstalost předávala, odmítla to nějak třídit. A jedna z dam se vyjádřila krásně: „no, otevřít pro badatele, až ty čůzy vymřou“. Poučení: archivář by vždycky měl umět nabídnout zůstavitelům případný zvláštní režim, v podobě „až po mé smrti“, „po padesáti letech“ atd. To by bylo to chránění zájmů. Někde můžete chránit zájmy zcela jiné, ale domnívám se, že tento příklad dost klasický.

2) „Archiváři mají archivní materiál hodnotit, vybírat a uchovávat v jeho historické, právním a správním kontextu tak, aby dodrželi provenienční princip a zachovali a zvýraznili původní souvislosti písemností.“ Nové přírůstky mají zpracovávat rychle, nevyhledávat nebo nepřijímat přírůstky, pokud by to „ohrožovalo celistvost nebo bezpečnost písemností“. Spolupracovat s jinými archiváři k zajištění uložení dokumentů na nejvhodnějším místě.

Osobní fondy mohou být předmětem oprávněného zájmu mnoha archivů. Existuje jakási nepsaná dohoda, že univerzitní archiv pozůstalosti pánů profesorů a paní docentek ani moc aktivně nevyhledává, jenom když zůstavitel si to přeje. A naopak velmi aktivně a horlivě je získává Archiv Akademie. Archiv ČVUT se stará o pozůstalosti svých pracovníků, Národní archiv sbírá politiky, tomu zčásti konkuruje Archiv Národního muzea, který v tom má již dlouhou tradici. Existuje Literární archiv Památníku národního písemnictví, který je přes literáty, a Archiv Národní galerie, který je přes výtvarné umělce. To jsou nepsané dohody, a přesto leckdy může dojít k handrkování. A samozřejmě jsou archivy, kde jsou podmínky lepší. Takže je asi rozumné se dohodnout.

40 AAV ČR, osobní fond Otto Wichterle.

41 Kodex etických zásad pro archiváře. *Archivní časopis*, 1998, roč. 48, s. 1–3.

3) „*Archiváři mají chránit autentičnost dokumentů během archivního zpracování, uchovávání a využití.*“ Jde v podstatě o to, že by archivář měl vědět, pokud to nepřevede na moderní nosič, záznam může zaniknout. Staré magnetofonové pásky by neměly uchovávat v kovovém regálu a neměly by ležet směrem sever – jih. Měl by vědět, jak štosovat gramofonové desky. Měl by vědět, že uchovává-li klasické filmy, že by je měl nejméně jednou za rok celé přetočit, protože, pokud tak neučiní, tak za 4 roky z toho má kompaktní disk. Takže, to by bylo – ta ochrana. Samozřejmě jsou tu daleko větší nebezpečí, a to kyselost papírů: pH 7 je neutrální, co je nad 7 je zásadité, co je pod 7, je kyselé. Ale důležité je vědět, že to neklesá aritmeticky, ale exponenciálně. To znamená, že rozdíl mezi šestkou a sedmičkou je malý, ale rozdíl mezi trojkou a čtyřkou už je velký. Teoreticky bychom měli začít s masovým odkyselením archivu, což se dělá v Německu, anebo holt převést na jiné nosiče.

4) „*Archiváři mají zajistit trvalou přístupnost a srozumitelnost archivního materiálu.*“ Smutný příklad z vlastní praxe. Kolem roku 1968 Ústav pro výzkum veřejného mínění spadl pod ČSAV. Pak byl normalizátory rozeznán a my jsme zachránili ještě dokumentaci k anketám a výzkumům, což byly děrné štítky. A sežeňte dnes někoho, kdo vám to přečte. Normálně je to bezcenné. Sežeňte někoho, kdo umí číst těsnopisné záznamy. Existuje komora těsnopisců, ale starší těsnopisy umí málokdo. A zase byste museli sehnat za drahé peníze spíše dešifrovací experty, kteří by se s tím hmoždili. A přitom těch těsnopisných archiválií není málo. A teď bych připomenul věc, kterou by bylo dobré vědět. Američan jménem Solla Price přišel na to, že naneseme-li na osu x to, čemu říkal Einstein hodinkový čas, tzn. dny, roky atd., a na osu y počet vynálezů, které ovlivňují lidský život, tak nám vyjde exponenciála.⁴² Křivka, která je ze začátku téměř rovnoběžná s osou x a na konci téměř rovnoběžná s osou y . Což v praxi znamená, že za Přemyslovců se nám promítne jen pramálo změn, a jsme-li v dnešku, tak se nám do jednoho roku promítne velké množství změn. A za rok to bude ještě horší. Exponenciála nemůže platit absolutně, ona vždycky musí nastat nějaká saturační fáze, kdy ty vědomosti vstřebáme, a pak to jede na novo. Smysl spočívá v tom, že musíte být připraveni na to, že technické záznamy nejsou absolutně trvanlivé, na rozdíl od pergamentu musíte hlídat, aby byly pořád čitelné. Nakonec, kolik je dnes počítačů, které pracují s klasickou disketou, záznamem v T602 – a je to nedávno. Moderní archivář by to vše měl hlídat.

5) „*Archiváři mají vést záznamy o své práci na archivním materiálu a mají být schopni ji zdůvodnit.*“ Při akvizicích je nutné dokonale ošetřit eventuální otázky autorského práva, podmíněk přístupu atd.

To je běžná povinnost, že máte vést spis o fondu, který začíná tím, že spisy byly vyškartovány tehdy, uloženy tam a tam. Pak jsme s tím udělali to a to, dělal to ten a proč. To je klasický spis o fondu. Správný archivář by měl vědět, jak dlouho platí autorská práva, je-li rukopis v rámci fondu, jak jej má chránit atd.

42 Celým jménem Derek J. de Solla Price (1922–1983), fyzik, historik vědy, zakladatel scientometrie.

6) „*Archiváři mají usilovat o co nejširší možný přístup k archivnímu materiálu a zajistit nestrannou službu všem uživatelům.*“ Tady jde o vypracování optimálních podmínek, pomůcek a také zdvořilé a operativní poskytování informací a odpovídání na dotazy. Porovnával jsem německou, anglickou a českou verzi kodexu. V anglické verzi se píše, že má archivář odpovědět všechny „reasonable questions“. Já bych to přeložil jako „rozumné“ nebo „odůvodněné“ dotazy. Ale český překlad volí výraz „věcné dotazy“, což je něco trochu jiného. A opakuji se, posloužit – neposluhovat. Ještě pan prof. Vojtíšek v období malých návštěv archivu a malých dotazů byl přesvědčen, že když někdo zatelefonuje do archivu a řekne „*prosím vás, já bych chtěl znát výměru...*“, tak že by archivář měl odpovědět, „*musíte jít do katastrálních map a ty jsou uloženy tam a tam*“. Je-li to povinnost při dnešním počtu dotazů? Ale je to nakonec „reasonable question“. Já sám měl ve státním archivu na Karlově na starosti badatelů⁴³ a přiznám se, že jsem neměl rád rodopisce. Rodopisce jsem neměl rád ze dvou důvodů. První byl, že v podstatě sledovali jen jména a víc je nezajímalo. Takže výsledek práce rodopisce-amatéra byl jen, že „*poslední byl František 1712 narozen a dost*“. Nevím, do jaké míry je to důležité. Pak, chodila tam hrozně milá paní rodopiskyně – amatérka a službu v badatelně dělala komunisticky smýšlející stará panna a byla velmi vlídná k rodopiscům. Oni jí nosili tu jablíčka, tu dozralé švestky atd., takže s nimi vycházela. A jednou tato soudružka dostala chřipku a byla vystřídána někým jiným. Ten si uvědomil, že povinností služby je zkontrolovat odevzdané archiválie. A objevil příšernou věc, že ta nejmenovaná rodopiskyně oslintanou inkoustovou tužkou komentovala zápisy v matrikách. Doteď si pamatuji, že v matrice úmrtí bylo „*zemřel na horkost*“ a uslintanou tužkou dopsáno „*to není pravda, páni ho na honu zabili*“. A ještě „*to stvrzuje jeho vnučka a podpis*“. Říkám tenhle příklad, že takové jednání u tzv. badatelů nemůžete vyloučit. Že nějaká kontrola je nutná. A že to byla milá různolící stařenka, ale upravovala historii svého rodu. Jediné, co se jí mohlo stát, že byla vyloučena ze studia ve všech státních archívech, ale že by se po ní soudně vymohly náklady na odstranění, to bylo při jejím nízkém důchodu vyloučeno.

Naopak se přiznám k věci, která vás třeba potká, že zpracujete nějaký fond a je hrozně zajímavý. A jste v pozici tatínka, který si myslí, že má skvělou dcerku na vdávání, a hledá jí ženicha. A tu je dobře se kamarádit s nějakými historiky. A tak „*já teď mám něco nového, tohleto by tě mělo zajímat, přijď se podívat*“. Národní filmový archiv má rubriku *Ad fontes* v odborném filmovnickém časopise. Tam máme vždycky stručnou nabídku, že jsme právě udělali ten či onen fond, a račte bádát. (Podobně tomu bylo v Archivních zprávách ČSAV – rubrika *Z nově zpracovaných fondů.*)

7) „*Archiváři mají respektovat jak přístupnost písemností, tak i ochranu dat a jednat přitom v mezích platného zákonodárství.*“ Zde jsme v krajíně řítní, abych to řekl slušně. Protože aplikace zákona 101⁴⁴ je tak strašná a obtížná v praxi, že jediné, co můžu říci,

43 Ve Státním archivu Praha jsem archivařil 1964–1967.

44 Zákon č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů.

prečtete si ten zákon a příslušnou literaturu a pak vám už pomůže jen stará česká moudrost, že kde není žalobníka, není soudce. Ale někdy byste si měli u někoho objednat výklad 101 pro archiváře, to by bylo na strašně dlouhé vykládání. Například, smíte říci, že Franz Kafka je žid, přestože to je informace o rasovém původu, která je zásadně tajná a chráněná, ale bylo-li to zveřejněno, není to chráněné. Říci o Josefu Novákoví „*to je starej bolševik*“, můžete jediné tehdy, bylo-li to nějak zveřejněno. Jestliže kandidoval za svou stranu u voleb, neboť i volební lístek rovná se zveřejnění. Dám nejdříve příklad. Několik historiků v Čáchách dalo dohromady rukopis knihy o osudech cášských židovských rodin za druhé světové války. Tam už platil tenhle zákon, a tak se museli zeptat pozůstalých. A celá kniha se předělávala a zčásti anonymizovala, protože čtyři rodiny řekly: „*My nedovolíme, aby se zveřejnilo, jak potupnou smrtí naši předkové zemřeli.*“ Výklad zákona č. 101 je hrozně obtížný, je možno ho kroutit nalevo – napravo a měli byste s tím počítat už jako archiváři nebo jako historici.

8) „*Archiváři mají zvláštní důvěru, které se jim dostává, užívat v obecném zájmu a mají se vyvarovat toho, aby zneužívali svého postavení ve prospěch svůj a jiných.*“ Tzn. archiváři nemají být například sběratelé autografů a autogramů, filatelisté. Neměli by upřednostňovat vlastní publikační zájmy. Archiváři mohou působit jako soudní znalci, smejí recenzovat práce jiných, i těch, které jsou založeny na dokumentech jejich vlastní instituce. Nemají podléhat tlaku lidí z jiného oboru.

9) „*Archiváři mají usilovat o svou odbornou vyspělost systematickým a neustálým rozvíjením svých archivních znalostí a sdílením výsledků svých výzkumů a zkušeností jinými.*“ Chtěl bych zde připomenout termín dr. Wurmové „klinický archiv“.⁴⁵ Zase se vracím ke srovnání s medicínou. Jako každý medik má svou kliniku, kde se učí řemeslu, tak by měly být archivy, kde zkušenosti archiváři učí budoucí archiváře řemeslu. Nemáme!

10) „*Archiváři mají usilovat o uchování a využití světového dokumentárního dědictví ve spolupráci s příslušníky svého a jiných oborů.*“ Dám klasický příklad. Archiv Akademie věd vydal dvojjazyčně inventář fondu Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, později Německá akademie v Praze.⁴⁶ Dvě třetiny toho fondu leží někde na chodbě nejmenované instituce a nebylo možné se dohodnout a udělat alespoň virtuální společný inventář. To, co by měla dělat Archivní správa, je sjednocení fondů. Jsou dva fondy Palackého atd. Budete-li se věnovat archivnictví, dal jsem podněty, čeho se chytit a co prosazovat.

Úplně na závěr shrnutí. Hříchy: neoborné skartace, krádeže, zpeněžování dokumentů, starost o to, aby se dal materiál rozluštit, někde neexistuje spolupráce s muzeem, knihovnou, i když by mohla být prospěšná. Archivy ne vždy podněcují zájem o další vzdě-

45 K tomu SCHWIPPEL, Jindřich. Archiv školou. *Zpravodaj ČIS [České informační společnosti] při Státním ústředním archivu v Praze*, 1993, sv. 41, s. 43–46.

46 MÍŠKOVÁ, Alena, NEUMÜLLER Michal. *Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách. (Německá akademie věd v Praze.) Materiály k dějinám a inventář archivního fondu. 1891–1945.* Práce z dějin České akademie věd, B 7. Praha: Archiv Akademie věd ČR, 1994.

lávání svých pracovníků. Víím, že byly archivy, kde na archivní konferenci si museli lidé vzít dovolenou. Co je báječná věc, je týmová oponentura konceptů inventářů.

Žádný z citovaných etických kodexů nepředpokládá, že by se pracovník mohl dopustit kriminálního skutku, jako je krádež, padělání, zhárství atd. Současná praxe ukazuje, že je bohužel třeba i tyto elementární zásady připomenout.

Závěrem snad ještě jedno přirovnání: Jde poutník cestou, blíží se k městu a vidí člověka, který otesává kámen. „*Co tady děláš, člověče?*“ – „*No, tešu šutr.*“ A poutník jde dál, vidí druhého člověka, opět má balvan, majzlík. „*Co tady děláš?*“ – „*Já stavím katedrálu.*“ Jako archiváři byste si měli být vědomi, že i když ta vaše práce je zdánlivě jenom malá a vymezená, že tvoříte světové kulturní dědictví. A budete-li se toho držet, budete spokojeni.

Redakční poznámka

Nebývá zvykem vydávat na stránkách našeho časopisu texty přednášek. V tomto případě jsme však učinili výjimku. Jsme přesvědčeni, že právem, neboť se jedná o zatím málo reflektované a přitom velice závažné téma. Dalším důvodem, který nás k zařazení vedl, je skutečnost, že autor byl dlouhodobým odborným pracovníkem Ústředního archivu ČSAV a patří mezi naše kmenové autory (srv. alespoň: KOTALÍK, Matěj, KAHUDA, Jan. Rozhovor s PhDr. Jindřichem Schwippel. Práce z dějin Akademie věd, 2011, roč. 3, s. 130–143).

Text je upravenou verzí stejnojmenné přednášky PhDr. Jindřicha Schwippela, kterou proslovil dne 13. 10. 2011 v Národním archivu v Praze v rámci Semináře ke zpřístupňování a využívání archiválií pro posluchače archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Zvukový záznam přednášky pořídili Jan Hanousek a Josef Nožička, přepis Jan Kahuda, konečnou úpravu provedl Jindřich Schwippel.

Jan Kahuda

Fond Jaromíra Smutného v archivním souboru Ústavu T. G. Masaryka¹

Původce fondu Jaromír Smutný se narodil 23. července 1892 v jihočeském Bavorově, větší část svého dětství ovšem prožil ve Vlašimi. Studium na c. k. jubilejním gymnáziu v Benešově (1903–1911) zakončil maturitou. Na podzim 1911 se stal posluchačem právnické fakulty české univerzity v Praze, jeho studia však předčasně ukončilo vypuknutí první světové války.

Již koncem července 1914 byl povolán k 7. zeměbranceckému pluku a na jaře 1915 poslán na haličskou frontu. Na začátku června 1915 padl do ruského zajetí. O rok později se přihlásil do československého vojska na Rusi, na zařazení čekal do července 1917. Hned na podzim odjel s transportem legionářů do Francie, kde se podílel na formování československých legií, zprvu jako kadet-instruktor ve vojenské škole v Saint Maixent, posléze jako poručík 21. československého střeleckého pluku ve Francii. V létě 1918 odešel na frontu do Darney, počátkem září byl odvolán do Paříže a přidělen Národní radě československé, řízené v Masarykově a Štefánikově nepřítomnosti Edvardem Benešem. V jejích službách se dočkal vzniku samostatného československého státu a konce světové války. V aktivní vojenské službě zůstal formálně až do konce roku 1919, kdy byl v hodnosti štábního kapitána přeřazen do zálohy.

V lednu 1919 se nakrátko vrátil do vlasti, ale ještě v témže měsíci byl z pověření ministerstva zahraničí poslán zpátky do Paříže, kde právě začínala mírová konference. Tam se také 18. července 1919 oženil s Jaroslavou Weberovou, s níž měl dva syny, Milana (*1921) a Miroslava (*1932). Následujících sedm let prožil Smutný ve Francii. Na jaře 1920 nastoupil službu na československém konzulátu v Lyonu, v březnu 1922 přešel jako vicekonzul do Marseille a v lednu 1925 se zde stal konzulem. Od června 1927 do března 1931 působil v ústředí ministerstva zahraničních věcí v Praze, nejprve v kabinetu ministra E. Beneše a poté v diplomatickém protokolu. Od dubna 1931 zastával místo legačního rady československého vyslanectví v Polsku; během svého varšavského působení poznal důvěrně polskou politickou scénu, pronikl do jejího zákulisí a získal řadu významných kontaktů.

Po návratu do Prahy v březnu 1932 byl jmenován vrchním odborovým radou a příkázán službou Kanceláří prezidenta republiky. V lednu 1938, po nečekané smrti vyslance

1 Následující text vychází z úvodu archivní pomůcky, který zpracovali Ivan Šťoviček a Erik Maršoun (část věnovaná fotografiím) s využitím textu Josefa Tomeše Muž v pozadí, publikovaného na úvod knihy SMUTNÝ, Jaromír. *Svědectví prezidentova kancléře*. Praha: Mladá fronta, 1996 (s. 8–18).

Ludvíka Strimpla, převzal vedení diplomatického protokolu a v souvislosti s tím mu byl propůjčen titul mimořádného vyslance a zplnomocněného ministra. Po boku prezidenta Beneše prožil na Pražském hradě září 1938 završené přijetím mnichovského diktátu. S Benešem zůstal v těsném kontaktu i po jeho abdikaci 5. října 1938 a společně s Josefem Schieszlem zařizoval všechny formality jeho odchodu do zahraničí.

Patřil ke skupině několika Benešových spolupracovníků a politických stoupenců (Prokop Drtina, Zdeněk Chytil, Jan Jína, Jaroslav Drábek, Antonín Pešl a Jiří Sedmík), která se vytvořila během listopadu 1938 v Praze a měla udržovat spojení s Benešem, informovat ho o situaci ve vlasti a připravovat základnu pro budoucí domácí odboj. V té době se již Smutný připravoval na odchod do zahraničí – 25. listopadu byl zproštěn vedení diplomatického protokolu a k 1. lednu 1939 byl jmenován generálním konzulem v Istanbulu. Plnil pak úkol spojky zmiňované skupiny s cizinou a exilem.

V Turecku ho zastihl 15. březen 1939, který znamenal začátek jeho účasti v druhém zahraničním odboji. Po řediteli ČKD Jiřím Hejdovi, jenž se právě z Istanbulu vracel do vlasti, zaslal svým přátelům do Prahy šifrovací klíč, jehož prostřednictvím s nimi mohl nadále zůstat ve styku, nyní již konspirativním, a telegramem do Chicaga se dal k dispozici Benešovi. V dubnu 1939 opustil Istanbul a odjel do Paříže. K 30. dubnu 1939 mu ministerstvo zahraničí v likvidaci pozastavilo vyplácení platu a v prosinci 1939 jej proktorátní orgány propustily ze státní služby.

Ve Francii stál Smutný u zrodu zahraničního odbojového centra, jehož program a činnost se snažil ovlivnit v probenešovském duchu. V červenci 1939 čekal již v Londýně na Beneše vracejícího se ze Spojených států a převzal řízení jeho sekretariátu a posléze i kanceláře. Po vypuknutí druhé světové války se aktivně zúčastnil rozhovorů předcházejících ustavení Československého národního výboru v Paříži a zároveň pomáhal Edvardu Benešovi a Janu Masarykovi organizovat odbojové centrum ve Velké Británii. Když byla v červnu 1940 vytvořena československá exilová státní reprezentace, stal se Smutný přednostou Benešovy prezidentské kanceláře. Vedle svých úředních povinností plnil i roli Benešova důvěrníka a prostředníka, především v oblasti komplikovaných osobních vztahů uvnitř československého exilu. S prezidentem se účastnil řady závažných jednání, v roce 1943 ho doprovázel na významných cestách do USA a SSSR, byl přítomen jeho rozhovorům s Rooseveltem, Molotovem i Stalinem. Přes kritické výhrady Smutný plně respektoval Benešovu autoritu a po celou dobu války byl jeho nepostradatelným spolupracovníkem. Měl jím zůstat i v poválečném období.

V březnu 1945 odletěl Smutný s prezidentem Benešem do Moskvy a poté ho doprovázel při jeho postupném návratu přes Košice a Bratislavu do Prahy. Od 16. května 1945 úřadoval již na Pražském hradě a v říjnu 1946 byl jmenován kancléřem prezidenta republiky se zpětnou účinností od 1. května 1945.

Následujícím vývojem v Československu získala funkce kancléře specifický politický význam. Zostření vnitropolitického zápasu zastihlo prezidenta republiky ve špatném zdravotním stavu, který se prudce zhoršil v létě 1947. V této situaci se kancléř stá-

val nejen prezidentovým hlavním informátorem, ale i prostředníkem mezi ním a vládou i jednotlivými politiky. Krátce po relativním zlepšení Benešova stavu přišla únorová krize 1948, jež postavila prezidenta podruhé v životě před osudové rozhodnutí. Kancelář Smutný se účastnil prakticky všech audiencí a jednání u prezidenta, sám přijímal některé politiky, tlumočil jejich vzkazy prezidentovi a informoval ho o vývoji konfliktu. Po Benešově trvalém přesídlení do Sezimova Ústí zůstal jakýmsi prezidentovým zástupcem v hlavním městě, prostředkujícím jeho spojení s ústavními orgány i neoficiální kontakty s různými politickými a kulturními osobnostmi. Od 25. února se u kanceláře soustřeďovaly i žádosti o intervence v případech prvních obětí komunistické perzekuce.

Po abdikaci prezidenta Beneše 7. června 1948 zůstal Smutný s Benešovým souhlasem ještě půl roku na Hradě jako kancelář prezidenta Klementa Gottwalda, jenž hodlal využít jeho zkušeností a zároveň chtěl přes něho udržovat kontakty se svým předchůdcem. Také pro Beneše byl zdrojem důležitých informací o dění ve vládních kruzích. Krátkou dobu pak hrál jakousi „dvoji hru“, sledován s nedůvěrou jak komunistickými radikály, tak nezasvěcenci z protikomunistického tábora. Po Benešově smrti 3. září 1948 se však situace rychle změnila. Od 5. listopadu 1948 nastoupil kancelář Smutný mimořádnou dovolenou a 8. prosince byl na vlastní žádost přeložen k 1. lednu 1949 do trvalé výslužby. V březnu 1949 ho ministr školství, věd a umění profesor Zdeněk Nejedlý jmenoval generálním inspektorem objektů spravovaných Národní kulturní komisí.

V té době se Smutný již připravoval k odchodu do exilu. Různými cestami dostal za hranice značnou část svého archivu i knihovny a v červenci 1949 odešel s celou svou rodinou do Anglie. Usadil se v Londýně, kde v březnu 1950 založil Ústav dr. Edvarda Beneše pro politické a sociální studium. Využil finančních prostředků uložených prezidentem Benešem za války u londýnské Westminster Bank a pronajal dům v londýnské čtvrti Kensington (Hans Place č. 46), kde byla umístěna kancelář, přednáškový sál, knihovna a čítárna ústavu. Jako předseda „pracovní rady“ řídil pak Benešův ústav až do jeho zániku začátkem šedesátých let. Na půdě ústavu pronesl Smutný i řadu přednášek, z nichž nejvýznamnější jsou cykly *Únorový převrat 1948* a *Němci v Československu a jejich odsun*, publikované postupně v ústavní sešitové edici *Doklady a rozpravy* a v roce 1996 vydané souborně ve vlasti pod názvem *Svědectví prezidentova kanceláře*. V rámci ediční aktivity ústavu vydal v roce 1955 poprvé Benešův memoárový spis *Mnichovské dny* a napsal k němu úvod. Kromě toho promlouval k domovu na vlnách českého vysílání BBC. Udržoval též cítě společenské styky s českými exulanty a zůstával v neustálém písemném styku s Hanou Benešovou. Jaromír Smutný zemřel 17. července 1964 v Londýně.

* * *

Jaromír Smutný po sobě zanechal rozsáhlou písemnou pozůstalost, která bohužel netvoří jeden archivní fond, ale je rozdělena a uložena v několika archivech. Dokumenty,

kteří si J. Smutný odvezl do exilu, společně s písemnostmi vzniklými po roce 1949, jsou uloženy od roku 1971 v rozsahu 27 kartonů v knihovně Kolumbijské univerzity v New Yorku (Columbia University Libraries New York, fond Smutny Papers). Fond zpracoval V. M. Fic.² Mikrofilmy vybraných dokumentů z amerického fondu spravuje Archiv Národního muzea. V tamním fondu Edvard Beneš se nacházejí tři kartony písemností z úřední činnosti i osobních dokumentů.

Část osobních písemností, které zůstaly v Praze v Kanceláři prezidenta republiky, počátkem padesátých let převzala Státní bezpečnost, která je pak uložila v nově vzniklém Archivním a studijním ústavu ministerstva vnitra. V roce 1952 byl soubor zpracován a zaevidován jako fond č. 12. K fondu byl vypracován inventární soupis. V roce 1988 byl tento fond v rozsahu devět kartonů předán do Státního ústředního archivu v Praze (od roku 2005 Národní archiv).

Druhá rozsáhlejší část osobních písemností, která zůstala v Kanceláři prezidenta republiky, byla koncem roku 1953 předána v rozsahu 17 kartonů do Archivu Ústavu dějin KSČ (v letech 1968–1969 Archiv Ústavu dějin socialismu, v letech 1969–1989 Archiv Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ). Tento fond č. 37 zde uspořádala Libuše Klimešová a v roce 1958 k němu zpracovala inventář. Při pořádání dokumentů zachovala původní třídění. Fond tvořily čtyři tematické celky: I. *Československý národní výbor v Paříži 1939–1940*, II. *Kancelář prezidenta republiky 1938–1948*, III. *Dr. Edvard Beneš 1921–1948*, IV. *Dr. Jaromír Smutný*.

Celý fond měl 54 inventárních jednotek uložených ve 20 kartonech. Postupně k němu byly v tomto archivu připojeny dodatky nalezené mezi materiály tzv. Benešova archivu, který byl 8. prosince 1953 delimitován z Archivu Kanceláře prezidenta republiky do Archivu Ústavu dějin KSČ.³

V Archivu Kanceláře prezidenta republiky ve fondu Kancelář prezidenta republiky – Londýn zůstal nadále ve dvou kartonech uložený Smutného deník z let 1939–1943, který byl téměř v úplnosti publikován.⁴

Fond J. Smutný (č. 37) uložený v Archivu Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ byl v červnu 1990 převzat společně s fondy T. G. Masaryk a E. Beneš Archivem Ústavu T. G. Masaryka a přestěhován do depozitářů Vojenského historického archivu v pražské Invalidovně. Když v roce 1995 vznikl Masarykův ústav AV ČR, který převzal úkoly a povinnosti ÚTGM, přešel také Archiv ÚTGM do jeho správy a s ním i fond J. Smutný. Od 1. ledna 2006 po sloučení Masarykova ústavu AV ČR s Archivem AV ČR v Masarykův ústav a Archiv AV ČR přešel i fond J. Smutný do správy této instituce.

2 RECHCÍGL, Miloslav. *Czechoslovak American Archivalia*. II. Olomouc – Ostrava: Repronis, 2004, s. 227–228. Viz též NEKOLA, Martin. Zpráva o fondu Jaromíra Smutného na University of Columbia v New Yorku. *Archivní časopis*, 2012, roč. 62, s. 181–187.

3 ŠTŮVÍČEK, Ivan, BÍLEK, Jan. Sedmdesát let archivního fondu Edvard Beneš, 2. část. *Archivní časopis*, 2004, roč. 53, s. 258–259.

4 *Dokumenty z historie československé politiky 1939–1943*. Díl 1. Ed. Libuše Otáhalová, Milada Červinková. Praha: Academia, 1966.

Jelikož při zpracování Benešova archivu byly nalezeny další písemnosti J. Smutného, přikročilo se v roce 2005 k novému uspořádání a reinventarizaci celého fondu, jehož rozsah se rozrostl na 38 kartonů dokumentů a tři kartony fotografií.

* * *

Archivní charakteristika fondu: Nové zpracování fondu vycházelo z původní struktury a uspořádání v roce 1958. Pokud to bylo možné, skupiny písemností zůstaly zachovány. Z nově zařazených dokumentů, které nemohly být připojeny k stávajícím celkům, byly vytvořeny skupiny nové. Fond je nyní rozčleněn do sedmi tematických celků:

I. Osobní doklady. Do této skupiny připadly dokumenty původně evidované pod i. č. 49 ve skupině IV doplněné dalšími písemnostmi.

II. Dokumenty a materiály z úřední činnosti. V této části fondu jsou zařazeny písemnosti původně evidované ve skupinách I a II pod i. č. 1–14 a nově evidované záznamy, poznámky, koncepty, zprávy a dokumenty z úřední činnosti Smutného z let 1919–1946.

III. Rukopisy vlastní. Studie, články, projevy, úvahy, diáře aj. původně evidované pod i. č. 15, 37, 45, 49 a 50 s dalšími rukopisy vytvářejí novou skupinu.

IV. Korespondence. Veškerá dochovaná korespondence byla soustředěna do samostatného celku, byla rozříděna do podskupin na korespondenci vlastní, rodinnou a cizí a uspořádána podle osob abecedně. Do skupiny byly zařazeny dokumenty dříve evidované pod i. č. 46, 49–52, 54 a nové písemnosti.

V. Sbírky. Dokumenty vzniklé sběratelskou činností J. Smutného byly zpracovány ve skupině Sbírky. Nejrozsáhlejším souborem skupiny je sbírka Edvard Beneš. Do ní byla převedena celá původní skupina III (i. č. 29–47) a doplněna o nové dokumenty. Soubor tvoří Benešovy osobní doklady, korespondence, projevy a výstřižky z tisku o něm. Mezi sbírky byl zařazen soubor aktofot dokumentů z let 1939–1944 a rukopisy cizí, z nichž menší část byla původně evidována pod i. č. 17, 22, 24, 37, 45 a 52. Drobné sbírky dokumentů, autogramů, vizitek, grafických listů, tisků apod. byly zařazeny do podskupiny Varia.

VI. Tiskoviny. Tištěné materiály tvoří zvláštní skupinu, která se dělí na tisk neperiodický (knihy, brožury) a tisk periodický a výstřižky. Jedná se většinou o nově zařazený materiál, až na dvě složky dříve evidované pod i. č. 25 a 26.

VII. Fotografie. Skupina fotografií vznikla sloučením fotografií uložených ve zpracované i nezpracované části fondu J. Smutného signatura 1–189 (dříve i. č. 48) a Smutného fotografií z fondu E. Beneš IV/3, které měly převážně rodinný charakter a neměly spojitost s Benešem (č. 615, 664–676, 686, 688–692, 699, 716, 725, 732, 734, 735, 740, 741, 743, 764–767, 770, 795, 796, 798–808, 810–815, 818, 820, 821, 824, 826, 836, 847, 855). Původ z osobního archivu Smutného dokládá na zadní straně některých fotografií gumové razítko podpisu Smutný a popisky na původních obálkách. Původní celky fotografií byly bohužel předcházejícím uspořádáním narušeny. Při novém zpracování

fotografií byly využity moderní technologie – program Fotoarchiv firmy Bach systems s. r. o. z Olomouce a šetrný ukládací archivní systém pro fotografie firmy Emba spol. s r. o. z Pasek nad Jizerou. Při revizi uspořádání a inventarizaci byly nejprve označeny nezpracované fotografie (č. 1–189). Došlo k fyzickému přeřazení a zkompletování identifikovaných původních sérií fotografií, jež byly rozděleny, a k vytvoření elektronických kopií snímků (rozlišení 300 dip, formát jpg). Při závěrečném zpracování obdržela každá digitální reprodukce se záznamem vlastní inventární číslo. Inventární jednotku tvoří tedy jednotlivina. Multiplikáty označuje pořadové číslo za pomlčkou. Záznamy jednotek byly rozčleněny do věcně chronologických skupin, struktura VII. skupiny fondu J. Smutný je po zpracování hesel následující: *J. Smutný* (možno dále rozlišit na I. světová válka, činnost v druhém odboji); *E. Beneš – činnost v druhém odboji*; *E. Beneš – portréty*. Vzhledem k vyhledávacím možnostem databázového zpracování bylo upuštěno od rejstříkování fotografií.

Vnitřní skartace se při novém zpracování fondu neprováděla. Stav dochovaných archiválií a fotografií je dobrý. Na většině nejsou viditelné znaky stárnutí, fyzického poškození, napadení plísní či škůdci.

* * *

Archivní fond Jaromír Smutný má v evidenčním listě Národního archivního dědictví číslo 5013. Fond nově uspořádal a inventář v roce 2005 sestavil Ivan Šťoviček. Fotografie v letech 2004–2005 uspořádal, zinventarizoval a digitalizoval Erik Maršoun. Úvod s využitím životopisných údajů z článku Josefa Tomeše napsali Ivan Šťoviček a Erik Maršoun. Fond má po zpracování 41 kartonů, 1150 inventárních jednotek. Pomůcka vznikla v počítačovém programu Inventáře (od firmy Bach systems s. r. o. z Olomouce). V roce 2012 ji zrevidovaly Helena Kokešová a Vlasta Quagliatová.⁵ Jádro pomůcky, inventární seznam s klasicky uspořádanými údaji o inventárním čísle, obsahu inventární jednotky, jejím časovém rozsahu a čísle hlavní evidenční jednotky (kartonu) je tištěn na stranách 9–76. Následují rejstříky jmenný, místní a institucí (s. 77–106). Tento příspěvek se opírá o úvod archivní pomůcky (strany 3–8), který byl strukturován v podobě požadované podle přílohy číslo 2 k vyhlášce Ministerstva vnitra České republiky číslo 645/2004 Sbírky zákonů v aktuálním znění, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě.

Obsah fondu je různorodý a nabízí široké možnosti badatelského využití. Mezi osobními doklady zaujmou cestovní pasy, různé osobní průkazy, kurýrní listy, diplom člena výboru mezispojeneckých her aj. Zvláště významné jsou písemnosti z úřední činnosti, jednak dokumenty politického charakteru z let 1939–1945, jednak záznamy, poznámky, zprávy a dokumenty přímo Smutným koncipované v letech 1919–1946. Ve skupině

5 KLIMEŠOVÁ, Libuše, ŠŤOVIČEK, Ivan, MARŠOUN, Erik. *Jaromír Smutný (1892–1964). Inventář Archivu Ústavu T. G. Masaryka*, evidenční číslo pomůcky 5037, Praha 2012, 106 stran. Pomůcka byla schválena 29. 11. 2012 (čj. MÚA-1200/2012).

vlastních rukopisů se nacházejí různé politické rozklady, úvahy, studie, přednášky, projevy a články. Rozsáhlá je dochovaná korespondence vlastní, rodinná i cizí, která obsahuje 295 inventárních jednotek. Mezi korespondenty je řada významných politických, veřejných a kulturních osobností.

Nejobsáhlejší částí archivního souboru jsou sbírky. Nejvýznamnější z nich je sbírka E. Beneš obsahující vedle osobních dokladů (potvrzení o zdravotním stavu, úmrtní oznámení, rozpočet a účet za pohřeb) a korespondence rozsáhlý soubor 566 Benešových projevů, článků, zpráv o projevech apod. Samostatnou skupinu dokumentů tvoří výstřižky z periodického tisku, zvláště zajímavé jsou soubory karikatur.

Závěrečnou skupinu tvoří soubor fotografií. Nejstarší skupina fotografií s legionářskou tematikou pochází z období působení J. Smutného ve Francii. Následuje řada rodinných fotografií. Meziválečné období je zastoupeno minimálně. Jádrem sbírky tvoří fotografie z exilu ve Velké Británii. Jde o snímky převážně soukromého charakteru. Oficiální snímky J. Smutného vzhledem k jeho činnosti v Kanceláři prezidenta republiky nelze oddělit od fotografií Edvarda Beneše a jsou součástí fondu Edvard Beneš. Kolekci doplňuje několik poválečných fotografií. Druhou částí souboru jsou fotografie Edvarda Beneše. Většina z nich se vztahuje k jeho činnosti v druhém odboji, menší část tvoří portréty a fotografie z pohřbu E. Beneše.

Helena Kokešová a kol.

*Portrét Jaromíra Smutného, leden 1938
(AÚTGM, fond J. Smutný, foto, k. 1, i. č. 32, sign. 807/b)*

Loučení Edvarda Beneše na vojenském letišti nedaleko Londýna před odletem do Moskvy a do ČSR (v pozadí Miroslav Smutný, mladší syn J. Smutného), 11. 3. 1945 (AÚTGM, fond J. Smutný, foto, k. 31, i. č. 696, sign. 184)

Jaroslava Smutná, Jaromír Smutný a jejich starší syn Milan v Putney, Mercier Road, Velká Británie, 1940 (AÚTGM, fond J. Smutný, foto, k. 1, i. č. 160, sign. 814/j)

Výroční zpráva Archivu Akademie věd České republiky za rok 2012

V roce 2012 nedošlo u Archivu Akademie věd České republiky (dále A AV) ke změně požadovaných základních identifikačních údajů: sídlil ve své účelové budově v ulici Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8; jeho zřizovatelem byla Akademie věd České republiky. A AV je součástí Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i. (dále MÚA); instituce je samostatné vědecké pracoviště III. vědní oblasti humanitních a společenských věd AV ČR. Akreditace veřejného specializovaného archivu podle zákona 499/2004 Sb. byla udělena dne 16. srpna 2007.

I. Personální podmínky a organizační struktura

Vedení MÚA AV ČR. Ředitel: PhDr. Luboš Velek, PhD.; zástupkyně ředitele pro archivní činnost: PhDr. Marie Bahenská, PhD.; zástupce ředitele pro vědecko-výzkumnou činnost: Prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.; vědecký tajemník: Mgr. Jan Boháček.

Oddělení institucionálních fondů od roku 1952. Vedoucí: PhDr. Daniela Brádlarová, PhD.; pracovníci: Mgr. Jan Boháček; PhDr. Jan Hálek, PhD.; PhDr. Jan Chodějovský, PhD.; Mgr. Vlasta Mádlová; PhDr. Jiřina Kalendovská (úvazek 20 %).

Oddělení osobních a institucionálních fondů do roku 1952. Vedoucí: PhDr. Milena Josefovičová, PhD.; pracovníci: PhDr. Marie Bahenská, PhD.; PhDr. Hana Kábová, PhD.

Oddělení Archiv ÚTGM. Vedoucí: PhDr. Marie Bahenská, PhD. (pověřena vedením, do 28. 2. 2012), PhDr. Helena Kokešová, PhD. (od 1. 3. 2012); pracovníci: Mgr. Jan Bílek (do 31. 7. 2012 100 %, od 1. 8. 2012 60 %); PhDr. Hana Klínková; Mgr. Vlasta Quagliatová (75 %).

Oddělení Knihovna MÚA. Vedoucí: PhDr. Michaela Tydlitátová (50%); pracovnice knihovny A AV ČR: PhDr. Irena Kraitlová (50 %).

II. Celkové množství uložených archiválií

1. Celkem archivních souborů (fondů a sbírek): 649 (oproti minulému roku + 7). Počet běžných metrů: 4833,32 (oproti minulému roku + 64,37). Celkový počet evidenčních jednotek: 205 185 (+ 1088). Počet zpracovaných evidenčních jednotek: 59 803 (+ 644).

2. Stupeň zpracovanosti archivních souborů: Nezpracováno 3242,49 bm (67,08 %). Zpracováno 1590,83 bm (32,91 %), z toho inventarizováno 1209,32 bm (25,02 % z celkové metráže fondů).

3. Počet archivních pomůcek: 395 (z toho je 231 inventářů, 11 částí sdružených a skupinových inventářů, 57 dílčích inventářů, 86 prozatímních inventárních seznamů, 8 katalogů, 1 soupis dokumentů, 1 průvodce). Oproti minulému roku došlo k nárůstu o 6 pomůcek.

III. Výběr, zpracování a využívání archiválií

1. Výběr archiválií

Počet protokolů o provedeném skartačním řízení: 9 (6 původců z AV ČR – rozsah převzatých dokumentů: Etnologický ústav AV ČR – 8,28 bm; Historický ústav AV ČR – 5,06 bm; Kancelář AV ČR – 19,44 bm; Sekretariát předsedy AV ČR – 15,24 bm; Sociologický ústav AV ČR – 3,60 bm; Ústav struktury a mechaniky hornin AV ČR – 4,51 bm). Množství převzatých archiválií: 56,13 bm (oproti minulému roku: + 37,71 bm). Množství zlikvidovaných písemností: 50,36 bm (– 6,04 bm). Množství archiválií převzatých mimo skartační řízení (fondy: Boháček Miroslav – 0,16 bm; Kubíček Ladislav – 2,72 bm; Nič Dobroslav – 0,12 bm; Masarykova společnost – 0,12 bm; Společnost Edvarda Beneše – 0,12 bm): celkem 3,17 bm (oproti minulému roku – 24,86 bm). Sumarizace vnějších změn: 13 přírůstků v rozsahu 59,30 bm. Z toho bylo 6 přírůstků k existujícím fondům, 7 přírůstků se vznikem nového fondu.

2. Zpracování archiválií

Zpracováno 6 fondů (resp. šest archivních pomůcek, z toho jeden dílčí inventář; oproti minulému roku + 3) v rozsahu 14,38 bm (+ 8,12 bm). Nové pomůcky: Miroslav Boháček, Jan Fiala (sbírka), Miroslav Katětov, Dobroslav Nič, Jaromír Smutný, Sudetoněmecký vlastivědný ústav Liberec: Společnost pro pravěké a rané dějiny 1923–1939.

3. Využití archiválií

Počet badatelů: 165, z toho 34 cizinců (oproti minulému roku: – 32 všech badatelů). Badatelských návštěv: 519 (– 101). Vyhledáno a připraveno badatelských objednávek: 2415 (– 270). Počet reversů: 3 (celkem 24 evid. jednotek). Počet rešerší: 70 (+ 5).

4. Publikáční činnost a další aktivity

Viz Zprávu o činnosti MÚA za rok 2012 pro AV ČR a databázi ASEP, které jsou přístupné prostřednictvím webových stránek instituce.

IV. Stav archiválií

Nedošlo ke změně podmínek, za nichž byla akreditace udělena. Bezpečnostní kopie nebyly zhotovovány. Uskutečnily se prověrky fyzického stavu archivních kulturních památek. Hodnoty tepla a vlhkosti v depozitářích stabilně odpovídaly hodnotám daným legislativou.

V. Konzervace a restaurování archiválií

Nebylo prováděno.

VI. Knihovna

Přírůstek knihovny A AV ČR (která je součástí oddělení Knihovna MÚA) za r. 2012 činil 345 zkatologizovaných svazků. Katalogizační záznamy knihovny je možno vyhledat na webových stránkách ústavu. V roce 2012 knihovna uskutečnila 220 výpůjček. Zajišťuje výměnu periodik *Práce z dějin Akademie věd* a *Studie o rukopisech*, vydávaných pracovištěm.

Marie Bahenská a kol.

Kolokvium o ediční teorii a praxi osobní korespondence

Cyklus kolokvií garantovaný edičním a textologickým oddělením Ústavu pro českou literaturu AV ČR se v několika posledních letech systematicky rozhlíží po daném prostoru. Dne 20. září 2012 se pod názvem *Edice korespondence: průniky, shody a rozdíly textologického a archeografického přístupu* konal v konferenčním sále pražské budovy akademického literárního pracoviště výjimečně navštívený IV. textologický seminář. Uspořádaly ho jmenovaný literární ústav a Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, který od konce minulého století rozvíjí dnes nejrozsáhlejší projekt na poli osobní korespondence. Realizoval se v rámci Grantovou agenturou ČR podpořeného úkolu *T. G. Masaryk a Slované* (řešitele Vratislava Doubka). Organizačně akci zajistili kolegové Jan Bílek, Jiří Flaišman a Michal Kosák. Zářijové odpoledne se stalo jak podnětným setkáním, tak výrazem úsilí v péči o národní archivní a kulturní dědictví.

Kolokvium se věnovalo, jak plyne z jeho názvu, edicím osobní korespondence. Ideou bylo zkoumat a diskutovat společně a rozdílné prvky textologického (literárněvědného)

a archeografického (archivně-historického) přístupu k této pramenné archivní materii. Jan Bílek v úvodním slovu aktuálně připomněl 56. ročník Šrámkovy Sobotky (červenec 2012), týdenního festivalu českého jazyka, řeči a literatury, který byl věnován korespondenci pod názvem Já píši Vám... :) Od dopisu k emailu a na kterém byla prezentována i Korespondence T. G. Masaryka. Dále zmínil návaznost kolokvia na interní soustředění týmů editorů projektu T. G. Masaryka a Slované, jehož moto znělo: Je editologie a její praxe volná interpretační (sub)disciplína, nebo má hraniční obor své normy a pravidla? Proběhlé školení by mělo napomoci úspěšnému zpracování dalších svazků ediční řady Korespondence T. G. Masaryka. Věnoval se také oborovému a institucionálnímu zakotvení projektů vydávání korespondence v minulosti i současnosti.

Na kolokviu vystoupilo šest referujících. Michal Kosák se zabýval tradicí vydávání korespondence v literárně (vědně) koncipovaných edicích, počínaje ustavující diskusí o úkolech ediční práce (Jan Jakubec, 1899) a konče charakteristikou aktuálního stavu. Šířeji koncipovaný archeografický příspěvek Ivany Ebelové představil problematiku vydávání pramenů osobní povahy raného novověku až 20. století. Po vstupních referátech následovala vystoupení k dílčím tématům. Robert Adam se zaměřil na vydávání listářů Boženy Němcové a Karla Havlíčka. Daniela Iwashita prezentovala ediční přípravu korespondence básníka Jakuba Demla. Jan Bílek pohovořil o vydávání knihovny Korespondence T. G. Masaryka a rozebral ediční zpracování vědecké kritické edice vzájemné korespondence Masaryka s Josefem Kaizlem. Další otázky přineslo vystoupení Marie Havránkové o vydávání korespondence Pražského lingvistického kroužku. Následovala bohatá diskuse.

Přednesené příspěvky budou otištěny v následujícím monotematickém čísle našeho časopisu.

Hana Kábová

Slavnostní shromáždění k 60. výročí založení Archivu AV ČR a 80. výročí založení Ústavu TGM

Dne 25. října 2012 se v prostorách Lannovy vily uskutečnilo slavnostní setkání pracovníků a pamětníků spjatých s Archivem Akademie věd a s Ústavem TGM při příležitosti společné oslavy dvou velkých jubileí – 60. výročí založení Archivu AV ČR a 80. výročí založení Ústavu TGM (obsáhlejší zprávu o této události přinesl Akademický bulletin 12/2012, s. 28–31, <http://abicko.avcr.cz/2012/12/12/index.html>).

Archiv ČSAV, předchůdce Archivu AV ČR, zahájil činnost k 1. lednu 1953. Archiv původně vznikl jako veřejná instituce, zařazená do soustavy československého archiv-

nictví. Již roku 1956 byl však jeho statut změněn na tzv. archiv zvláštní a roku 1974 pak na tzv. archiv zvláštního významu. Mezi hlavní úkoly archivu patřilo a patří shromažďování a zpracovávání materiálu nejen z činnosti ústavů a organizačních složek ČSAV, resp. AV ČR, a činnosti vědeckých společností a spolků, ale i pozůstalostí našich předních vědců.

Ústav T. G. Masaryka byl založen v červenci 1932 z popudu prvního československého prezidenta jako nadace, která měla za úkol jednak spravovat Masarykovu knihovnu a osobní archiv, které prezident ústavu předal, jednak postupně vydávat veškeré Masarykovy spisy. Nacistickou okupací však bylo slibné fungování ústavu přerušeno, jeho pracovníci byli perzekvováni, veškerá činnost zastavena a majetek zkonfiskován. Po druhé světové válce byla sice činnost obnovena, ale již po sedmi letech byl ústav znovu postižen konfiskací. I přesto, že po právní stránce Ústav TGM nikdy nezanikl, ústavní knihovna a archiv byly rozděleny mezi různé instituce a finanční hotovost propadla státu. Obnoven mohl být až v roce 1990, kdy začal znovu vykonávat svou činnost. Po finančních obtížích byla v dubnu 2003 uzavřena dohoda o součinnosti s Akademií věd ČR. Do Masarykova ústavu AV ČR, který vznikl na základě této skutečnosti, byla převedena většina pracovníků Ústavu TGM a zároveň mu byl zapůjčen archiv i opět se sjednocující knihovna Ústavu TGM. Současným posláním ústavu je vydávání prací T. G. Masaryka, což ústav zdárně naplňuje.

V rámci setkání u příležitosti oslavy výročí obou těchto institucí proběhla nejprve v dopoledních hodinách odborná diskuse u kulatého stolu, která se týkala úkolů současného archivnictví (typy sbírek, pořádání, legislativa, elektronizace spisové služby, digitalizace, elektronické úložiště atd.). Pozvání kromě nynějších i bývalých pracovníků Ar-

chivu AV ČR přijali kolegyně a kolegové ze spřátelených specializovaných archivů, mj. PhDr. Milena Běličová, vedoucí Archivu Národního muzea, Mgr. Jakub Doležal z Archivu Kanceláře prezidenta republiky, PhDr. Tomáš Pavlíček, PhD., vedoucí Literárního archivu Památníku národního písemnictví, PhDr. Martin Šámal z Archivu Náprstkova muzea, PhDr. Zdeněk Vácha z Archivu Národního technického muzea a další odborníci. Diskusi moderovala PhDr. Milena Josefovičová, PhD., a osobními vzpomínkami ji obohatil PhDr. Jindřich Schwippel, dlouholetý pracovník Archivu AV ČR a Národního filmového archivu. Po příspěvcích věnovaných některým specializovaným archivům a doprovázených prezentacemi následovala živá diskuse, týkající se současných aspektů a hlavních problémů archivní práce.

Odpolední program měl spíše slavnostní charakter. Zahájení se ujali bývalá místopředsdkyně AV ČR a členka vědecké rady AV ČR doc. PhDr. Lydia Petráňová, CSc., a bývalý předseda AV prof. Ing. Rudolf Zahradník, DrSc. V prvním příspěvku bývalá ředitelka Archivu AV ČR doc. PhDr. Alena Míšková, PhD., shrnula dějiny Archivu AV ČR, které doplnily osobní vzpomínky několika bývalých pracovníků – PhDr. Jindřicha Schwippela, doc. PhDr. Magdaleny Pokorné, CSc., a JUDr. Miroslava Šmidáka. O současné situaci a perspektivách Masarykova ústavu a Archivu AV ČR promluvili jeho ředitel PhDr. Luboš Velek, PhD., zástupce ředitele pro vědu a výzkum prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc., a zástupkyně ředitele pro archivnictví PhDr. Marie Bahenská, PhD.

Druhá část odpoledne byla věnována zástupcům Ústavu TGM. Své příspěvky přednesli místopředseda kuratoria Ústavu TGM prof. PhDr. Jan Zouhar, CSc., člen ediční rady Spisy TGM doc. PhDr. Jiří Brabec, CSc., a vedoucí Archivu Ústavu TGM PhDr. Helena Kokešová, PhD.

Celodenní program byl ukončen společenským večerem v prostorách vily, jehož součástí byla i prohlídka jejich neorenesančních prostor.

Tereza Pokorná

Pracovní setkání na téma *Jak psát dějiny Akademie věd?*

Dne 14. prosince 2012 se uskutečnilo na půdě Masarykova ústavu a Archivu AV ČR diskusní setkání ke koncepci připravované syntézy *Dějiny Československé akademie věd*, tedy k jednomu ze základních současných úkolů MÚA AV ČR a dalších in spe spolupracujících institucí. Jako podklad k diskusi posloužil impulsní text Martina France a Miroslava Kunštáta *Jak psát dějiny Akademie věd?*, krátce předtím publikovaný i časopisecky (*Práce z dějin Akademie věd*, 2012, roč. 4, č. 2, s. 141–162). Nad načrtnutou

konceptei se v předvánoční atmosféře sešli nejenom současní kmenoví pracovníci ústavu, nýbrž i jejich bývalí kolegové a pamětníci, kteří k dílčím tématům dějin ČSAV průběžně publikovali a stále publikují – a představují sami do jisté míry její „živou paměť“ (např. Jindřich Schwippel, Miroslav Šmidák, Hana Barvíková, Nataša Kmochová a další). Protože se jednalo především o diskusi na „domácí půdě“, hosté z jiných pracovišť byli jen výjimkou, byť samozřejmě vítanou.

Jak se dalo předpokládat, diskuse nad koncepcí tak komplexního díla a nad jeho možnými úskalími byla živá a produktivní. Všeobecný konsens panoval ohledně navrženého čtyřsvazkového rozsahu i chronologického členění na období 1952–1962 (1. svazek), 1962–1970 (2. svazek), 1970–1985 (3. svazek) a 1986–1992 (4. svazek), i když některá z nich v sobě obsahují další zřetelné, resp. zlomové mezníky a césury (zejména rok 1956 v 1. svazku či léta 1989/90 ve 4. svazku), které bude nutno v rámci další vnitřní periodizace odlišit (Alena Míšková, Martin Franc). Jednotlivé příspěvky se týkaly nutnosti postihnout dějiny ČSAV s ohledem na vnitřní a vnější dějiny vědy a v organické jednotě s politickými a socioekonomickými dějinami daného období (Luboš Velek), na vývoj v chápání pojmu vědy a „vědeckosti“ (Jaroslava Hoffmannová), na specifika vztahů ČSAV ke stranickým a vládním strukturám, k vysokým školám a aplikovanému výzkumu (Jindřich Schwippel, Miroslav Šmidák) jakož i na mezinárodní kontext (Miroslav Kunštát).

Velká pozornost byla věnována dosavadnímu stavu výzkumu dějin ČSAV, struktuře jednotlivých kapitol, stavu a zpracování disponibilní pramenné základny, resp. využití a rozšíření stávajících orálně-historických zdrojů, zejména dlouhodobě vytvářené sbírky rozhovorů v Archivu AV ČR (srov. *Práce z dějin Akademie věd*, 2011, roč. 3, s. 53–86). Význam těchto pramenů stoupá úměrně s tím, jak po 2. světové válce klesá výpočetní hodnota písemných pramenů, zejména při hledání příčin důležitých rozhodnutí, mj. i pod vlivem převažující telefonické komunikace. Nezastupitelný význam mají tyto prameny i pro zmapování konkrétního *biotopu* jednotlivých pracovišť a jejich celkové pracovní atmosféry, mezilidských vztahů atd. – úkolu, který zřejmě bude splnitelný jenom exemplárně, u několika vybraných ústavů (Alena Míšková).

Předmětem diskuse bylo i složení budoucího autorského týmu, možné formy podpory projektu ze strany vedení AV ČR (reprezentativní ediční rada) a jednotlivých ústavů, kde lze na základě zkušeností očekávat značně rozdíly, plynoucí mj. i z odlišného historického povědomí o své vlastní minulosti, případně jeho úplné absence (Jan Janko). Adventní dopoledne nad předběžnou koncepcí *Dějin Československé akademie věd* představovalo pro tvořící se autorský tým pod vedením doc. PhDr. Martina France, PhD., jakési první „zahřívací kolo“ dalších nutných diskusí a oponentur, které by nyní měly proběhnout na širší bázi a za účasti kolegyně a kolegů z dalších pracovišť, a to i ze zahraničí (inspirativní jsou zejména dosavadní výsledky ve výzkumu dějin Berlínské akademie věd, resp. Akademie věd NDR či Maďarské akademie věd).

Miroslav Kunštát – Martin Franc

Zpráva o restaurování Raýmanova hrobu

*Hrob Bohuslava Raýmana na Malvazinkách,
listopad 2012 (foto Jan Boháček)*

V roce 2011 jsme věnovali druhé, monotematické číslo našeho časopisu osobnosti chemika Bohuslava Raýmana (1852–1910), pedagoga a organizátora vědecké práce. Psali jsme rovněž o akcích, jež se uskutečnily při příležitosti 100. výročí Raýmanova úmrtí (viz KÁBOVÁ, Hana, BÍLEK, Jan. Pocta Bohuslavu Raýmanovi. *Práce z dějin Akademie věd*, 2011, roč. 3, s. 285–289) a zmínili zanedbaný stav místa Raýmanova posledního odpočinku na Malvazinkách (fotografie byla otištěna v *Pracích z dějin Akademie věd*, 2011, roč. 3, s. 182, též ve *Zpravodaji Šrámkovy Sobotky*, 2010, roč. 47, č. 6, s. 6).

Již během semináře o B. Raýmanovi 13. října 2010 nabídl místopředseda Akademie věd prof. Jaroslav Pánek zajištění podpory péče o Raýmanovu hrobku. Vypracováním podkladů pro jednání AV ČR byl pověřen Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, který zajistil záchranu pietního místa. Pro zjištění současného stavu hrobky byl

objednán restaurátorský průzkum a následně její řádná obnova. Prováděl je akademický sochař a restaurátor Václav Štochl. Po odstranění krycí desky a částečném rozebrání hrobky odhalil příčinu narušení statiky – prorůstající kořeny blízkého stromu. Hrobka byla sanována, částečně znovu vyzděna, krycí deska vrácena na původní místo a stěla narovnána. Žulový materiál byl šetrně chemicky a mechanicky očištěn od prachu, špíny, biologického napadení a krust. Hrob byl vyspárován a vyspraven umělou pryskyřicí, nakonec celý hydrofobizován. Restaurování bylo dokončeno na podzim 2012.

Poděkování patří všem, kteří se o záchranu Raýmanovy hrobky zasloužili: zvláště Janu Bílkovi, Jaroslavu Pánkovi, Janu Boháčkovi a Václavu Štochlovi.

hkb

MÍŠKOVÁ Alena. *Josef Pfitzner (1901–1945). Prameny k životu a dílu sudetoněmeckého historika a politika. Quellen zu Leben und Werk des Sudetendeutschen Historikers und Politikers.* Práce z Archivu Akademie věd, řada D, sv. 3. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2011, 108 s. ISBN 978-80-86495-92-7.

Rozhodnutí vydávat inventáře k významným osobním fondům uloženým v Archivu AV ČR opět tiskem považuji za mimořádně šťastné. Stejně tak i konkrétní naplnění tohoto rozhodnutí – zatím se to týká především fondů se zásadním mezinárodním přesahem. Po Jaroslavu Průškovi (inventář vyšel také v roce 2011) to platí i pro Josefa Pfitznera.

Postava historika, který postupně vyměnil odbornou práci za ideologii pokřivenou publicistikou a akademickou kariéru za čelný post ve zglajchšaltované pražské administrativě, je sama o sobě málo sympatická. Nutno ale dodat, že jde o postavu zajímavou a v „akademické“ fázi svého veřejného působení také nesmírně činnou. Obsáhlá korespondence bude jistě využita pro lepší vykreslení komunikačních sítí meziválečné historiografie, a to v širším evropském měřítku. Mezi Pfitznerovými korespondenty nalezneme i řadu českých jmen. Vztah k Josefu Pekařovi je znám v širším povědomí již dlouho (Pfitzner jeho dopisy brzy po Pekařově smrti propagandisticky využil), ale v případě jiných českých historiků se může jednat o menší překvapení. Korespondence s polskými historiky (Henryk Batowski, Marcel Handelsman, mylně uvedený jako Handelsmann) se zcela jistě vztahuje k diskusi o dějinách Slovanstva a střední Evropy, do níž se ve třicátých letech Pfitzner také aktivně zapojil. Absence zmínky o této otázce, která hrála důležitou roli při vzniku jisté části ve fondu dochované korespondence, je asi jedinou výtkou, která mě napadá ve vztahu k úvodní studii (s. 11–13). Jinak je stať přibližující život a dílo Josefa Pfitznera věcná a čtivá. Zvláště oceňuji trefné osobnostní charakteristiky, které svědčí o tom, že se autorka inventáře při pořádání fondu nespokojila s mechanickým roztříděním písemností, a naznačují vysokou výpovědní hodnotu dochovaných archiválií.

Obecně lze říci, že zpracování inventáře odpovídá standardní kvalitě inventářů osobních fondů v MÚA AV ČR. Bylo použito běžné pořadací schéma a úvodní partie odpovídají dnešním normám. Po českém inventáři následuje jeho německá verze, společný soupis literatury, rejstřík a anglické resumé.

Při pročítání inventáře mě nenapadlo nic menšího než – zázraky se dějí. I v archivnictví. O Pfitznerovi se již v devadesátých letech minulého století poměrně dost psalo, značný ohlas měla edice jeho deníků. Koho by ale v té době napadlo, že se v zahraničí objeví jeho pozůstalost a že se podaří vyjednat její převoz do Prahy (2007)? Současní i budoucí historici historiografie mohou být Aleně Míškové vděční dvojnásob: za úspěšnou delimitaci i za inventář.

Marek Ďurčanský

„Ve znamení bdělosti a ostražitosti“. Zahraniční styky a emigrace pracovníků ČSAV v dobových dokumentech (1953–1971). Ed. Jan HÁLEK. Práce z Archivu Akademie věd, řada B, sv. 22. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2011, 354 s. ISBN 978-80-86495-84-2.

Edice dokumentů, kterou připravil k vydání Jan Hálek, je dalším z výstupů projektu financovaného Grantovou agenturou AV ČR *Čeští vědci v exilu 1948–1989*.¹ Přináší více než sedmdesát dobových úředních dokumentů z let 1954–1971, které se vztahují k širokému tématu zahraničních styků a emigrace pracovníků ČSAV. Toto tematické vymezení je pochopitelně velmi široké a i v relativně obsáhlé edici jen obtížně zachytitelné. Jisté zúžení tématu a editorův autorský přístup je zřetelný již ze samotného titulu edice „*Ve znamení bdělosti a ostražitosti*“. Problematika zahraničních styků ČSAV je představena především pomocí dokumentů normativního, regulativního a represivního charakteru. Největší důraz při výběru dokumentů je kladen na nechtěný důsledek zahraničních styků – emigraci pracovníků Akademie.

Editované dokumenty byly vybrány především z archivních fondů uložených v Masarykově ústavu a Archivu AV ČR, z materiálů vzniklých činností centrálních orgánů ČSAV (Sbírka základních dokumentů ČSAV, Prezidium ČSAV, Výbor prezidia ČSAV, Zahraniční odbor sekretariátu ČSAV a další), vědeckých sekcí a vědeckých kolegií. Dokumenty akademické provenience byly doplněny písemnostmi z fondů ÚV KSČ a fondu Úřadu předsednictva vlády uložených v Národním archivu. Několik dokumentů je převzato z již vydaných edic.²

Jan Hálek při výběru dokumentů sledoval především kritérium zdokumentování zahraničních styků a vědecké emigrace z úředního hlediska, soustředil se proto zejména na dokumenty, které zachycují jednotlivé kroky administrativního procesu, v jehož rámci oba sledované děje probíhaly. Nejobecnějšími editovanými dokumenty jsou různé souhrnné zprávy a směrnice týkající se zahraničních styků Akademie věd. Ty doplňují hromadné dopisy adresované funkcionářům ČSAV a jednotlivých ústavů. Řada dalších dokumentů ilustruje konkrétní aspekty a události zahraničních styků ČSAV. Ty jsou zachyceny velmi nerovnoměrně, všechny jejich rozměry jsou dokumentovány jen několika souhrnnými zprávami. Z široké oblasti zahraničních styků Akademie věd („vědecká diplomacie“ a další oficiální kontakty se zahraničními vědeckými institucemi, příslušné dohody, spolupráce na výzkumných úkolech, pracovní, studijní a přednáškové pobyty

- 1 Z jiných významných výstupů tohoto projektu např.: *Sto českých vědců v exilu. Encyklopedie významných vědců z řad pracovníků Československé akademie věd v emigraci*. Ed. Soňa Štrbáňová, Antonín Kostlán. Praha: Academia, 2011; *Z Československé akademie věd do exilu. S vědci o vědě*. Ed. Milena Josefovičová a kol. Práce z Archivu Akademie věd, řada B, sv. 23. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2011. Sr. PACNER, Karel, HOUDEK, František, KOUBSKÁ, Libuše. *Čeští vědci v exilu*. Praha: Karolinum, 2007.
- 2 Jde o dokumenty převzaté z VONDROVÁ, Jitka, FELCMAN, Ondřej. *Vláda a prezident. Normalizace (září 1968 – říjen 1969)*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, díl 8, sv. 2.

zahraničních vědců v Československu organizované ČSAV) jsou představeny zejména dokumenty ilustrujícími byrokratický rozměr pracovních cest zaměstnanců Akademie věd do zahraničí. Vedle písemností akademického původu jsou editovány i obecnější dokumenty stranické a vládní provenience týkající se zahraničních pracovních cest.

Edice přibližuje oficiální cíle a význam cest do zahraničí, dokumentuje úřední kontrolu a faktickou latentní nedůvěru vůči vyjíždějícím do ciziny. Ilustruje mnohá omezení týkající se zejména cest do „kapitalistické ciziny“, která vyplývala z politické (nedůvěra vůči Západu), ale i ekonomické (nedostatek valut) situace. V průběhu sledovaného období ilustrují postupné částečné uvolňování režimu cest na Západ do roku 1968 (a jejich opětovnou důslednou regulaci od roku 1969). Několik dokumentů dokládá podporu a intervence pro zahraniční cesty zaměstnanců ČSAV. Edice (a fundovaný úvod) tak čtenáři vcelku uceleně na příkladu pracovních cest vědců představuje problematiku cestování do zahraničí v komunistickém Československu.³

Nejvíce dokumentů je věnováno otázce emigrace. Volba tématu odráží fakt, že publikace vznikla díky podpoře grantu Grantové agentury AV ČR *Čeští vědci v exilu*, obě témata spolu souvisejí zdánlivě jen okrajově. Odráží však (z dobového oficiálního hlediska) nejrizikovější faktor zahraničních pracovních cest – možnost jejich využití pro trvalý odchod do zahraničí.

Emigrace je zachycena především v dokumentech vzniklých v letech 1967–1971. Valnou část z nich tvoří souhrnné zprávy o posrpnové emigraci jako celku a vládní dokumenty ilustrující vládní a stranickou politiku vůči občanům, kteří zůstali v zahraničí, a omezování možností cestování na Západ od poloviny roku 1969. Dokumenty akademické provenience se týkají vybraných případů vědců – emigrantů, omezení služebních cest do kapitalistických zemí a postupu vůči zaměstnancům ČSAV, kteří odešli do emigrace, případně se odmítli vrátit z legálních pobytů v cizině.

Publikace je opatřena úvodem, ve kterém je představen editorův cíl a charakteristika editovaných dokumentů. Úvod obsahuje stručný nástin vývoje témat, jimž je edice věnována, a přibližuje i dostupnou literaturu. Dokumenty jsou editovány podle osvědčených zásad pro vydávání novověkých pramenů,⁴ jejich řazení je chronologické. Edice je opatřena seznamem editovaných dokumentů, zkratkou, použité literatury a jmenným rejstříkem.

Jistou výhradu mám k podtitulu a části úvodu publikace. Naznačují totiž, že by tématem edice mohly být zahraniční styky Československé akademie věd ve všech jejich rozměrech. Přes velký počet editovaných dokumentů a jejich pečlivý výběr publikace mapuje zahraniční styky ČSAV velmi selektivně a nerovnoměrně. Přirozenější

3 Tématu se soustavněji dosud věnoval RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848–1989*. Česká společnost pro roce 1945, sv. 4. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007.

4 ŠTOVÍČEK, Ivan a kol. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČR, 2002.

by bylo, pokud by editor přiznal omezený záběr své práce a zaměření jen na zahraniční pracovní cesty a emigraci zmínil již v podtitulu a prvních větách úvodu. Přes tuto výtku vznikla velmi užitečná publikace, oceňuji zejména fakt, že výběr dokumentů přináší vedle souhrnných informací i detailní pohled na fungování tehdejšího akademického a státního aparátu, a přibližuje tak zkoumané problémy i z „administrativně-politického“ hlediska.

Petr Cajthaml

Z Československé akademie věd do exilu. S vědci o vědě. Ed. Milena Josefovičová. Rozhovory vedli Soňa Štrbáňová, Milena Josefovičová, Jan Hálek. Práce z Archivu Akademie věd, řada B, sv. 23. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., 2011, 180 s. ISBN 978-80-86495-88-0.

Kniha, kterou editorsky připravila Milena Josefovičová, je dalším z již četné řady výstupů grantového projektu *Čeští vědci v exilu* financovaného Grantovou agenturou AV ČR, jehož spoluřešiteli byli pracovníci hned čtyř ústavů AV ČR (Ústavu pro soudobé dějiny, Masarykova ústavu a Archivu, Mikrobiologického ústavu a Fyzikálního ústavu). Kniha přináší celkem šest rozhovorů s českými vědci, kteří v letech 1957–1971 odešli do exilu. V mnohém tak navazuje na předchozí publikace mapující osud českých exilových vědců a doplňuje zároveň vycházející publikaci Jana Háleka, která mapuje český vědecký exil prostřednictvím oficiálních úředních dokumentů (srv. s předcházející recenzí). Rozhovory vedli v letech 2008–2011 Soňa Štrbáňová, Milena Josefovičová a Jan Hálek podle jednotného dotazníku, z třinácti pořádaných rozhovorů byla ke zveřejnění vybrána necelá polovina. Přes relativně malý počet rozhovorů vznikla publikace, která reprezentativním způsobem představuje specifický a pro soudobé dějiny nepostradatelný typ pramenů. Čtenáři a badatelé, zájemci o dějiny vědy a exilu, nabízí osobní, subjektivní pohled, který většina ostatních pramenů neposkytuje.

Výsledný (auto)portrét skupiny českých vědců v exilu je pochopitelně vzhledem k rozsahu knihy a počtu rozhovorů velmi selektivní. Řešitelé projektu v úvodní kapitole *Vědec a exil v osobním svědectví* zmiňují, že dokumentují a rekonstruují jen „úspěšné“ osudy, tedy příběhy vědců-exulantů, jimž se v zahraničí podařilo znovunastartovat svoji kariéru. Výsledný kolektivní portrét je také především portrétem přírodovědců v širším slova smyslu (většina dotazovaných se věnovala chemickému a lékařskému výzkumu), jen jediný z nich, filozof a historik vědy a techniky Jan Šebestík je vědcem humanitním. Je otázkou, zda je tato disproporce způsobena přístupem autorů či větší šancí přírodních vědců na úspěch v zahraničí.

Všechny rozhovory vycházejí z jednoho strukturovaného dotazníku, nabízí tak prostor pro komparaci několika osobních příběhů. Publikace se pochopitelně nesoustředí jen na odchod do zahraničí či na pobyt v exilu. Přináší kompletní biografický rozhovor,

tazatelé se ptají na rodinné zázemí, volbu oboru, studium a počátky vědecké kariéry, zpravidla související s aspiranturou. Velmi cenné jsou odpovědi na otázky týkající se podmínek pro výzkum v tehdejších ústavech Akademie věd a každodennosti vědeckého provozu. Vedle popisu materiálního a organizačního zabezpečení přibližují i genezi významných výzkumných týmů a roli školitelů a prvních vedoucích zpovídaných osobností. Tazatelé kladou velký důraz na vědecké (ale i soukromé) styky se zahraničím, podobu zahraničních pracovních pobytů a strukturu osobních kontaktů s mezinárodním vědeckým světem.

Klíčová pozornost je věnována průběhu odchodu do zahraničí a jeho motivům. Mimo Jana Šebestíka (který odešel do zahraničí v roce 1956 a jehož osud je od ostatních poněkud odlišný) všichni odešli do zahraničí po okupaci Československa v srpnu 1968, a jsou tak součástí nejpočetnější vlny emigrantů z Akademie věd. Představený příběh vědeckého exilu je v některých rysech podobný a v řadě dalších odlišný s osudy tisíců příslušníků emigrace z přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Společný je důvod odchodu vyvolaný okupací Československa vojsky Varšavské smlouvy a nástupem normalizace. Na rozdíl od většiny příslušníků posrpnového exilu byli zpovídaní vědci na Západě již před svým definitivním odchodem z Československa. Byť zpravidla neodcházeli do připravených podmínek, jejich první kroky v emigraci byly poněkud jednodušší, než tomu bylo u řadových emigrantů. Mohli využít kontaktů (a většinou i konkrétní pomoci) svých kolegů a přátel ze zahraničních výzkumných institucí, které poznali během předchozích zahraničních cest. Nikdo ze zpovídané pětičky tak neprošel utečeneckými tábory a nebyl existenčně závislý na pomoci podpůrných a dobročinných organizací.

Jan Šebestík jako jediný odešel do exilu mimo tuto silnou emigrační vlnu a bez předchozích známostí v západním vědeckém světě. Během studijního pobytu v Berlíně v polovině roku 1956 přešel do západní části města a požádal o politický azyl, několik měsíců žil v uprchlických táborech a posléze byl podporován studijním stipendiem Svobodné Evropy.

Jak zmiňují autoři publikace v úvodu, vedli rozhovory jen s těmi „úspěšnými“. Všem se relativně rychle podařilo najít odpovídající zaměstnání v oboru, a obnovit tak vědeckou kariéru. Jejich příběhy jsou tak do značné míry elitní. To však neznamená, že se zcela vyhnuli komplikacím spojeným s životem exulanta a problémům při budování postavení v nové vlasti. Pětičky posrpnových exulantů odcházela ve středním (či mladším středním) věku, s již rozvíjející se vědeckou kariérou a pracovními kontakty na Západě.

Luboš Kohoutek a Karel Šolc pro svůj odchod do emigrace využili stáže a stipendijního pobytu, jichž se v srpnu 1968 účastnili. Svůj exil stvrdili nevrácením se po uplynutí povolené lhůty pro pobyt v zahraničí. Díky tomuto mezidobí a pomoci hostitelských ústavů tak mohli ve své kariéře relativně plynule pokračovat. Juraj Iványi a Helena Kopecká emigrovali pod bezprostředním dojmem okupace, Olga Hudlická odjela s rodinou z Československa v polovině roku 1969. Jejich začátek byl obtížnější, i jim se však

do roka podařilo nalézt odpovídající zaměstnání a navázat na úspěšnou vědeckou kariéru v Československu.

Jan Šebestík jako jediný odcházel do exilu v mladém věku jako poměrně čerstvý absolvent s dvouletou praxí asistenta ve Filozofickém ústavu Slovenské akademie věd. Po emigraci si doplnil vzdělání studiem na pařížské Sorbonně a svoji vědeckou kariéru rozvinul prakticky až v novém domově ve Francii.

Exil (na rozdíl od vystěhoavectví) je v českém historickém diskurzu vnímán jako jednoznačně politické téma a exulant bývá interpretován především jako politicky jednajícím člověk. Recenzovaná publikace představuje vědecký, nikoliv politický exil, autoři rozhovorů se otázkám na politickou či společenskou aktivitu zpovídaných vědců ale pochopitelně nevyhýbali. Většina zpovídaných však vystupuje jako spíše apolitické osobnosti. Jana Hudlická vysvětluje motivy svého vstupu do KSČ v roce 1946, ostatní se do politických aktivit před svým odchodem nezapojovali. V exilu výrazněji politicky vystupoval jen Jan Šebestík, který novinářsky pracoval pro Rádio Svobodná Evropa, a Helena Kopecká, která byla činná v exilovém Sokolu. Přesto, že se většina zpovídaných do života exilových organizací aktivně nezapojila, jsou díky motivům a okolnostem svého odchodu z vlasti přirozenou součástí československého exilu.

Velká pozornost je v rozhovorech věnována kontaktům s českým vědeckým světem a vlastní vůbec po odchodu do exilu, jak v době do roku 1989, tak především po pádu komunistického režimu.

Ačkoliv rozhovory byly pořizovány v souladu s pravidly zvolené orálně historické metody, jejich zveřejněná podoba se od klasických edic orálně historických rozhovorů v některých detailech a vyzněních odlišuje. Odlišnost se týká především osobního přístupu tazatelů. Týká se to zejména rozhovorů, na kterých se podílela Soňa Štrbáňová (rozhovory s Olgou Hudlickou, Jurajem Iványim, Helenou Kopeckou, Janem Šebestíkem a Karlem Šolcem). Ta využila osobní zkušenosti pamětnice a bývalé kolegyně zpovídaných. Vzpomínky zpovídaných na fungování vědeckého mikrokosmu v Československu padesátých a šedesátých let konfrontuje s vlastními zážitky, a celkové vyznění rozhovorů tak velmi obohacuje. I díky tomu vznikla skutečně čtivá publikace, která zajme nejen historiky vědy a exilu.

Petr Cajthaml

JAREŠ, Jakub, SPURNÝ, Matěj, VOLNÁ, Katka a kol. *Náměstí Krasnoarmějců 2. Učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace.* Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, TOGGA, 2012, 400 s. ISBN 978-80-7308-426-4 (Univerzita Karlova v Praze), ISBN 978-80-7476-001-3 (TOGGA).

Recenzovaná kniha, která navazuje na pramennou edici nesoucí název *Proověřená fakulta. KSČ na Filozofické fakultě v letech 1969–1989* (Praha 2009), vznikla v rámci ře-

šení tříletého juniorského badatelského projektu Grantové agentury Akademie věd ČR *Komunistická strana Československa na Filozofické fakultě UK 1968–1989*. Sedmičlenný autorský tým tvořený mladými badateli si vytýčil obtížný cíl zachytit život na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v době normalizace. Tento úkol se mu však do značné míry podařilo naplnit.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních tematických okruhů. První z nich se zabývá otázkami spojenými s nástupem normalizace na Filozofické fakultě UK, prověrkami, tzv. očištěnou fakultu a následným vývojem. Druhá část řeší problematiku působení KSČ na fakultě a přibližuje fungování fakultní stranické organizace. Třetí tematický celek se zabývá postavením učitelů, jejich poměrem vůči stále přítomnému dohledu KSČ, fungujícím mechanismům vzájemné kontroly a strategiemi jejich jednání. Nedílnou součástí tohoto oddílu je rozsáhlá pasáž věnovaná vlivu a postavení StB ve fakultních strukturách. Čtvrtý ze zkoumaných okruhů, nesoucí název *Studentem na FF UK v době normalizace*, sleduje fakultní dění z pohledu studentů, přičemž přináší informace umožňující udělat si obrázek o situaci na fakultě, počínaje přijímacími zkouškami a konče životem na vysokoškolských kolejích.

Za největší pozitivita recenzované práce považují vedle její nepochybné informační hodnoty některá obecnější hodnocení fungování fakultní společnosti v době normalizace, která lze aplikovat i na další oblasti tehdejšího života. Příkladem může být pasáž věnovaná existenci tzv. ostrůvků pozitivní deviace. Autoři v této souvislosti upozorňují na snahy pamětníků „*vnímat vlastní profesní život jako důstojný nebo dokonce v dobovém kontextu výlučný*“. Autoři však tuto „*pozitivní deviaci*“ odmítají „*klasifikovat jako jakýsi nenápadný a vytrvalý odpor proti panující moci*“. Zastávají naopak názor, že i tyto „*ostrůvky*“ de facto respektovaly vládnoucí moc. Závěrem pak konstatují: „*Dílčí obcházení a změkčování kontroly nezpochybňovalo její podstatu, činilo ji pouze všeobecně přijatelnější. Solidární a shovívavé jednání v rámci panujících pravidel tak přispívalo v první řadě ke stabilizaci systému.*“

Přestože knihu považují za zdařilý badatelský počín, neodpustím si několik připomínek. Nemohu se především zbavit dojmu, že autoři v některých okamžicích do jisté míry podlehli řeči úředních dokumentů a pravidla stanovená konkrétními předpisy vnímají jako skutečný stav věcí. Za nevyvážený dále považují výběr osob z řad pamětníků, s nimiž autoři knihy vedli rozhovory. Přes snahu obsáhnout co možná nejvíce oborů výrazně převažují lidé úzce spjatí s historickými obory. Zde je patrně třeba hledat i důvod, proč kniha mástí budí dojem, že jejím hlavním předmětem zájmu není celá filozofická fakulta, ale především obory historie a archivnictví. Třetí připomínka se týká zařazení kapitoly věnované působení Rostislava Nového. Rozpaky ve mně budí již konstatování autorů, že se původně mělo jednat o jeden ze tří biografických příkladů, ale s ohledem na skutečnost, že „*k jiným pedagogům [slavista Jan Petr, historik Miroslav Hroch] nezískali tolik materiálu*“, aby mohli za svou interpretaci jejich příběhu „*plně stát*“, se rozhodli do knihy zařadit pouze „*velmi komplikovaný životní příběh historika Rostislava Nového*“. V závěru kapitoly ostatně konstatují, že Nového příběh je přes jeho před-

časnou smrt „*poměrně obyčejný*“. Tuto kapitolu bych si po určitých úpravách dovedl představit snad jako samostatně publikovanou studii, ale v kontextu celé knihy působí do značné míry nekonzistentně.

Přes všechny uvedené výhrady jsem přesvědčen, že recenzovaná kniha představuje velice kvalitní výstup, který si nepochybně najde své čtenáře nejen mezi historiky a přispěje k hlubšímu poznání sledovaného období.

Jan Hálek

BEČVÁŘ, Jindřich, BEČVÁŘOVÁ, Martina. 150 let Jednoty českých matematiků a fyziků. In: 33. mezinárodní konference Historie matematiky, Velké Meziříčí 24. až 28. 8. 2012. Ed. Jindřich Bečvář, Martina Bečvářová. Praha: MATFYZPRESS. Vydavatelství Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2012, s. 11–118, ISBN 978-80-7378-208-5.

U příležitosti jubilea 150 let Jednoty českých matematiků a fyziků (JČMF, Jednota), které jsme připomněli v minulém čísle našeho časopisu (2012, roč. 4, s. 273–274), publikovali manželé Bečvářovi obsáhlý příspěvek o dějinách Jednoty – význačného profesního spolku minulosti i současnosti. Vzhledem k rozsahu aktivit tohoto předního spolku a jeho nepřetržitému působení není ovšem délka příspěvku nijak překvapivá. Autoři vlastně mohli na vymezeném prostoru zachytit jen nejdůležitější okamžiky ve vývoji JČMF a především činnost od šedesátých let dvacátého století do současnosti vědomě popsali stručně. Dějiny Jednoty od roku 1862, kdy vznikla, do roku 1948, jsou charakterizovány dostatečně výstižně: respektují podstatné mezníky – ustavení spolku (a jeho odborů), jeho první sjezdy, publikační aktivity (informativního i odborného charakteru; vydávání periodik a edičních řad s různými cílovými skupinami čtenářů), navazování kontaktů s mezinárodním prostředím, profilování vědeckých, didaktických a popularizačních aktivit, fungování knihovny a zajišťování bibliografických informací, oslavy jubileí, období rozkvětu, ale i stagnace a úpadku; méně místa mohlo být věnováno osobnostem spjatým s JČMF, jichž je celá řada. Pro charakteristiku nejtěžšího období let 1948–1956 využili autoři obsáhlých citací z dobových dokumentů, dokládajících bolestnou proměnu někdejšího soběstačného spolku (s vlastním domem, prosperujícím vydavatelstvím a tiskárnou) ve vědeckou společnost při Československé akademii věd s omezenými možnostmi působení. Přes všechny těžkosti se podařilo zajistit kontinuitu vývoje JČMF, stále více rozvíjet činnost v nových podmínkách. Období po roce 1956 přinášelo novinky v životě spolku, z nichž některé měly své předobrazy již v době předcházející. Jednalo se především o masové zakládání poboček Jednoty v jednotlivých krajích, pořádání matematických a fyzikálních olympiád, konání celostátních sjezdů. Jednota se také postupně vracela k publikační činnosti. Pro další rozvoj byla jistě klíčová diferenciací uvnitř spolku na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacá-

tého století, kdy vznikly sekce: Matematická vědecká, Fyzikální vědecká, Matematická pedagogická a Fyzikální pedagogická, existující dodnes. V roce 2012 tak spolek oslavil důstojně své jubileum řadou vzpomínkových akcí i publikačními výstupy.

Recenzovaná studie obsahuje nejen nástin vývoje JČMF (s. 11–80), ale také cenné faktografické přílohy (s. 81–114), přinášející přehled titulů vydávaných Jednotou a pro období po roce 1956 soupisy některých dalších knižnic s matematickou a fyzikální literaturou. Zajímavé jsou údaje o počtu výtisků jednotlivých vydání knih. Autoři jsou si vědomi toho, že se jim nepodařilo dohledat všechny tituly a jejich veškerá vydání a dotisky. Otevírá se zde prostor pro další badatele. Např. u učebnic vydávaných Jednotou, kde bylo upřednostněno celkem vhodně tematické (oborové) řazení, by myslím stálo za to sledovat vydávání učebnic jako číslované knižnice. Určitým vodítkem mohou být tištěné nakladatelské seznamy produkce, pokud se podaří najít jejich relativně úplnou řadu (část je uložena v archivním fondu JČMF v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd ČR).

Jednota má od prvního výročí (desátého v roce 1872) štěstí také na kontinuální zachycování svého vývoje. Dějinám JČMF se věnovali a věnují členové spolku, kteří zpravidla mohou využít bohatých zpráv vydávaných v časopisech spolku, spolkového archivu, vlastní zkušenosti a paměti. Dosvědčují to knižní i časopisecké tituly – o základní literatuře studie rovněž informuje. JČMF sice na zevrubné zpracování historie celého svého působení stále čeká, ale dosavadní výsledky na tomto poli dávají naději, že takové dílo vznikne. Příspěvek M. a J. Bečvářových je důležitým krokem na této cestě.

Hana Kábová

DUCHÁČEK, Milan. *Z anarchisty knížecím archivářem. Václav Chaloupecký: léta zraní československého historika (1904–1918)*. Marginalia historica, 2012, roč. 3, č. 1, s. 1–51. ISSN 1804-5367.

Studie, která se opírá o důkladnou znalost archivních pramenů, mj. osobního fondu Václav Chaloupecký, uloženého v Masarykově ústavu a Archivu AV ČR, se věnuje období Chaloupeckého univerzitních studií a jeho archivářského působení u knížat Lobkoviců v Roudnici nad Labem. Zachycuje vystřízlivění anarchistického básníka Chaloupeckého a jeho příklon k historii, jeho vazby na učitele J. Golla, J. Pekaře a J. Šustu, jeho raná badatelská témata. Podstatné místo zde zaujímá vylíčení vztahu s první slovenskou absolventkou pražské univerzity, básnířkou Ludmilou Greblovou, nakonec Chaloupeckého chotí. Autor ukazuje, že životní zkušenosti před rokem 1918 se u Chaloupeckého postupně projevovaly vstřícným postojem vůči česko-slovenskému soužití a naopak odporem ke konfesijním a aristokratickým tradicím. Příspěvek Milana Ducháčka dává naději, že se brzy dočkáme kvalitní monografie o Chaloupeckém.

hkb

AUTOŘI PŘÍSPĚVKŮ

PhDr. Marie **Bahenská**, PhD., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: bahenska@mua.cas.cz

Mgr. Petr **Cajthaml**, Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy
e-mail: Petr.Cajthaml@ruk.cuni.cz

PhDr. Marek **Đurčanský**, PhD., Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy
e-mail: Marek.Durcansky@ruk.cuni.cz

Mgr. Věra **Dvořáčková**, PhD., Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: dvorackova@ujc.cas.cz

Doc. PhDr. Martin **Franc**, PhD., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: franc@mua.cas.cz

PhDr. Jan **Hálek**, PhD., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: halek@mua.cas.cz

PhDr. Hana **Kábová**, PhD., (hkb), Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: kabova@mua.cas.cz

PhDr. Helena **Kokešová**, PhD., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: kokesova@mua.cas.cz

PhDr. Miroslav **Kunštát**, PhD., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: kunstat@mua.cas.cz

Bc. Tereza **Pokorná**, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.
e-mail: pokorna@mua.cas.cz

PhDr. Jindřich **Schwippel**, Praha
e-mail: jindrich.schwippel@email.cz

PhDr. Martina **Šumová**, Státní oblastní archiv v Praze
e-mail: martina.sumova@soapraha.cz

PhDr. Kristina **Uhlíková**, PhD., Ústav dějin umění Akademie věd České republiky,
v. v. i.
e-mail: uhlikova@udu.cas.cz

UPOZORNĚNÍ PRO AUTORY

Periodikum *Práce z dějin Akademie věd*
vychází dvakrát ročně.

Své příspěvky můžete posílat průběžně celý rok.

REDAKČNÍ UZÁVĚRKA PRO NÁSLEDUJÍCÍ ČÍSLA:

2013, roč. 5, č. 2: do 30. 8. 2013 (Kronika, Recenze)
– zaměření čísla na edice korespondence;

2014, roč. 6, č. 1: do 30. 11. 2013 (Studie, Edice),
do 31. 1. 2014 (ostatní rubriky);

2014, roč. 6, č. 2: do 30. 4. 2014 (Studie, Edice),
do 30. 6. 2014 (ostatní rubriky).

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i.,
upozorňuje, že vzhledem k probíhající přestavbě budovy
v Gabčíkově ulici 10 bude ve dnech

5. 8. – 30. 8. 2013 uzavřena badatelna.

Stavební práce budou pokračovat až do konce listopadu 2013.

Případné další omezení bude s předstihem oznámeno
na webových stránkách instituce.

NABÍDKA PUBLIKACÍ

Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i., a Ústavu T. G. Masaryka, o. p. s.
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Na Florenci 3, 110 00 Praha 1

Tel. odbyt publikací: 234 612 203
e-mail: dedeciusova@mua.cas.cz; tichy@mua.cas.cz

KNIHY U NÁS S 25% SLEVOU

možné též objednat prostřednictvím e-shopu <http://www.mua.cas.cz>
(kompletní a aktualizovaná nabídka publikací)

Z NEJNOVĚJI VYDANÝCH PUBLIKACÍ

Detlef BRANDES – Alena MÍŠKOVÁ

Vom Osteuropa Lehrstuhl ins Prager Rathaus. Josef Pfitzner 1901–1945

Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Essen: Klartext
2013. ISBN 978-80-87782-03-3 (MÚA). ISBN 978-3-8375-0940-3 (Klartext).

Eva BROKLOVÁ – Vlasta QUAGLIATOVÁ (ed.)

Korespondence T. G. Masaryk – Antonín Švehla

2012. ISBN 978-80-86142-44-9.

Emil LUDWIG

Duch a čin. Rozmluvy s Masarykem

Ed. Jana Malínská. Spisy TGM, sv. 38. Praha: Ústav T. G. Masaryka, o. p. s.
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.
2012. ISBN 978-80-86142-43-2 (ÚTGM). ISBN 978-80-86495-94-1 (MÚA AV ČR).

Jan NĚMEČEK – Ivan ŠTOVÍČEK – Helena NOVÁČKOVÁ

– Jan KUKLÍK – Jan BÍLEK (ed.)

Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně, III/1.

(1943, leden – červen)

2012. ISBN 978-80-87782-00-2 (svazek). ISBN 978-80-87782-01-9 (soubor).

Zdeněk VÁCHA

*Žádám Vás jako vynikajícího odborníka... Organizace odborných prací
pro československou delegaci na mírové konferenci*

v Paříži v letech 1918–1919

2012. ISBN 978-80-87782-04-0.

OBSAH ČÍSLA

STUDIE

- Martina Šumová, Česká akademie věd a umění, její kancelář a oběh písemností (1890–1952) 1
- Kristina Uhlíková, Zapojení německy píšících badatelů do dvou projektů soupisů památek v českých zemích 25
- Věra Dvořáčková, „Znovunalezené“ *Dodatky k Příručnímu slovníku jazyka českého* ... 47

EDICE

- Hana Kábová, Josef Vítězslav Šimák a T. G. Masaryk (Setkávání a míjení historika s filozofem a státníkem) 55

MATERIÁLOVÁ STAŤ

- Jindřich Schwippel, Etika archivní práce 87

ARCHIVNÍ FONDY

- Fond Jaromíra Smutného v archivním souboru Ústavu T. G. Masaryka (*Helena Kokešová a kol.*) 105

KRONIKA

- Výroční zpráva Archivu Akademie věd České republiky za rok 2012 (*Marie Bahenská a kol.*) 113
- Kolokvium o ediční teorii a praxi osobní korespondence (*Hana Kábová*) 115
- Slavnostní shromáždění k 60. výročí založení Archivu AV ČR a 80. výročí založení Ústavu TGM (*Tereza Pokorná*) 116
- Pracovní setkání na téma *Jak psát dějiny Akademie věd* (*Miroslav Kunštát – Martin Franc*) 118
- Zpráva o restaurování Raýmanova hrobu (*hkb*) 120

RECENZE A ZPRÁVY

- Alena Mišková, Josef Pfitzner (1901–1945) (*Marek Ďurčanský*) 121
- „Ve znamení bdělosti a ostražitosti“. Zahraniční styky a emigrace pracovníků ČSAV v dobových dokumentech (1953–1971), ed. Jan Hálek (*Petr Cajthaml*) 122
- Z Československé akademie věd do exilu. S vědci o vědě, ed. Milena Josefovičová (*Petr Cajthaml*) 124
- Jakub Jareš, Matěj Spurný, Katka Volná a kol., Náměstí Krasnoarmějců 2. Učitelé a studenti Filozofické fakulty UK v období normalizace (*Jan Hálek*) 126
- Jindřich Bečvář, Martina Bečvářová, 150 let Jednoty českých matematiků a fyziků, in: 33. mezinárodní konference Historie matematiky (*Hana Kábová*) 128
- Milan Ducháček, Z anarchisty knížecím archivářem. Václav Chaloupecký: léta zrání československého historika (1904–1918), *Marginalia historica*, 2012 (*hkb*) 129